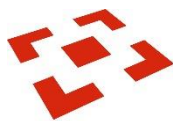

Objevujeme krajinu společně s památkáři

Katalog výstavy

k projektu *Identifikace a prezentace památkového potenciálu
historické kulturní krajiny České republiky*

**NÁRODNÍ
PAMÁTKOVÝ
ÚSTAV**

**ÚZEMNÍ ODBORNÉ
PRACOVIŠTĚ V ČESKÝCH
BUDĚJOVICÍCH**

Anna Svobodová, Marek Ehrlich, Kateřina Kadeřábková Vitochová

Publikace *Objevujeme krajinu společně s památkáři* vznikla v rámci projektu *Identifikace a prezentace památkového potenciálu historické kulturní krajiny České republiky* (kód projektu DG16P02M034), financovaného z Programu aplikovaného výzkumu a vývoje Národní a kulturní identity (NAKI) Ministerstva kultury České republiky. Mezioborový projekt byl koordinován Výzkumným ústavem Silva Taroucy pro krajinu a okrasné zahradnictví, v.v.i. (příjemce podpory). V roli dalších příjemců podpory byl Národní památkový ústav, Fakulta stavební Českého vysokého učení technického v Praze a Zahradnická fakulta Mendelovy univerzity v Brně.

Odborná recenze: PhDr. Hana Havlůjová, Ph.D., Mgr. Kateřina Sládková

Vydal Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Českých Budějovicích

Vydání první

České Budějovice 2020

ISBN 978-80-85033-92-2

FAKULTA
STAVEBNÍ
ČVUT V PRAZE

Poděkování

Poděkování patří všem pracovníkům projektu *Identifikace a prezentace památkového potenciálu historické kulturní krajiny České republiky*, zaměstnancům Národního památkového ústavu, lektorům, pedagogům, žákům zapojených škol a dalším spolupracovníkům v Nových Hradech a v Sázavě, průvodkyním krajinou a expozicemi při inspirativních zahraničních cestách a mnoha dalším příznivcům za jejich pomoc, podporu a spolupráci při realizaci edukačních aktivit.

Obsah

1. Úvod	6
2. Výstava <i>Objevujeme krajinu společně s památkáři</i>	8
Bc. Anna Svobodová	
3. Výzkumný projekt <i>Identifikace a prezentace památkového potenciálu historické kulturní krajiny České republiky</i>	12
Ing. Marek Ehrlich	
Historická kulturní krajina jako předmět zájmu projektu	14
Typologie historické kulturní krajiny České republiky	17
4. Prezentace historické kulturní krajiny – inspirace a sdílení zkušeností	22
Mgr. Kateřina Kadeřábková Vitochová	
Inspirace ze zahraničí.....	24
Inspirace z České republiky.....	40
5. Realizované edukační programy v historické kulturní krajině	45
Bc. Anna Svobodová	
Programy v krajině sv. Prokopa	47
Školní projekt <i>Když krajina promluví</i> v krajině památkové zóně Novohradsko.....	57
6. Závěr	114
Seznam literatury a zdrojů	116
Resumé	124
Přílohy	132
Průvodce výstavou pro dospělé návštěvníky	133
Badatelské úkoly pro žáky 2. stupně ZŠ	142

1

Úvod

Katalog k výstavě *Objevujeme krajinu společně s památkáři* představuje výsledky vědeckovýzkumné činnosti a zkušenosti z prezentace historické kulturní krajiny formou edukačních programů, které se uskutečnily v rámci projektu NAKI *Identifikace a prezentace památkového potenciálu historické kulturní krajiny České republiky*. Publikace je určena čtenářům, kteří se zajímají o problematiku edukace a interpretace v oblasti kulturního dědictví, zejména historické kulturní krajiny. Najdou zde inspiraci průvodci, památkoví, muzejní nebo školní pedagogové, správci památkových a paměťových institucí, edukační pracovníci obcí, státních i neziskových organizací aj.

Katalog sestává ze čtyř částí. První kapitola seznamuje čtenáře s hlavními cíli výzkumného projektu a konceptem, metodikou a realizací výstavy *Objevujeme krajinu společně s památkáři*. Druhá část obecně představuje vědeckovýzkumný projekt *Identifikace a prezentace památkového potenciálu historické kulturní krajiny České republiky*, v jehož rámci byly edukační aktivity a výstava realizovány. Kapitola přibližuje inovativní pojetí historické kulturní krajiny v kontextu České republiky v jednom z hlavních výstupů projektu – metodice *Typologie historické kulturní krajiny České republiky*. Třetí část knihy přibližuje inspirativní cesty, které se uskutečnily v rámci výzkumného projektu před zahájením edukačních aktivit, a české i zahraniční zkušenosti v oblasti interpretace historické kulturní krajiny. Poslední část prezentuje edukační programy realizované ve dvou lokalitách – v krajině sv. Prokopa v okolí Sázavy a v krajině památkové zóně Novohradsko. Součástí přílohy katalogu jsou dva didaktické listy připravené k doprovodným edukačním programům pro žáky 2. stupně základních škol a pro dospělé návštěvníky výstavy *Objevujeme krajinu společně s památkáři*.

Výstava Objevujeme krajinu společně s památkáři

Bc. Anna Svobodová

Jedním z hlavních cílů projektu *Identifikace a prezentace památkového potenciálu historické krajiny České republiky* bylo posílení povědomí o hodnotách a participativní ochrany historické kulturní krajiny jako důležité součásti národní identity a kulturního dědictví. Prostředkem k tomu se staly edukační programy realizované ve spolupráci se základními školami ve dvou vybraných regionech a závěrečná výstava *Objevujeme krajinu společně s památkáři*, která prezentuje školní aktivity a současně nabízí dalším žákům 2. stupňů základních škol a dospělým návštěvníkům doprovodné edukační programy přímo na výstavě a při vycházkách do krajiny.

Koncept, metodika a realizace výstavy vycházely zejména ze zkušeností z projektu Národního památkového ústavu *Vzdělávací role Národního památkového ústavu: Edukace jako klíčový nástroj zkvalitnění péče o kulturní dědictví České republiky*¹, který se podrobně věnoval prezentaci kulturního dědictví formou edukačních programů. Výsledné publikace celostátního projektu s pracovním názvem *Památky nás baví – metodiky tvorby, realizace a hodnocení kvality edukačních programů v oblasti péče o kulturní dědictví* a katalog výstavy *Památky nás baví*² představily zajímavé zahraniční inspirace památkové edukace, reflektovaly dlouholetou edukační činnost vybraných pracovišť Národního památkového ústavu a podrobně prezentovaly příklady dobré praxe z realizace pilotních edukačních aktivit na vybraných památkových objektech ve správě Národního památkového ústavu včetně metodicko-pedagogických doporučení pro další výchovně-vzdělávací programy v kulturněhistorickém prostředí.

Z rešerší, které proběhly v rámci projektu *Identifikace a prezentace památkového potenciálu historické krajiny České republiky*, vyplynulo, že v České republice nebyla doposud věnována patřičná pozornost prezentaci historické kulturní krajiny formou edukačních programů. Přínosem výzkumného projektu se staly nové zkušenosti z realizace edukačních aktivit v rámci větších území v historické kulturní krajině, zahrnujících nejen jednotlivé památkové objekty, ale rovněž dochované kulturněhistorické hodnoty ve volné krajině, a to v oblastech, které jsou považovány za kulturní krajiny s památkovým potenciálem nebo jsou již chráněny jako krajinné památkové zóny. Výchově a vzdělávání v historické kulturní krajině byla věnována pozornost nejen při realizaci edukačních programů, které jsou obecně prezentovány na výstavě *Objevujeme krajinu společně s památkáři* a podrobněji v předkládaném katalogu, ale rovněž ve dvou programech připravených pro žáky 2. stupňů základních škol a dospělé návštěvníky a uskutečněných přímo na výstavě.

Metodický postup přípravy výstavy zahrnoval v první fázi vytvoření užšího pracovního týmu, který se podílel na přípravách a realizaci edukačních programů v Nových Hradech a v Sázavě. Jednalo se zejména o intenzivní spolupráci s externími pedagogickými pracovníky, kteří již mají zkušenosti s neformální edukací v kulturně-historickém prostředí. Dále byla navázána spolupráce s pedagogy základních škol ve

---

¹ Výzkumný projekt NAKI v letech 2012–2015, kód projektu DF12P01OVV014.

² HAVLŮJOVÁ – CHARVÁTOVÁ – KLAPKO – INDRŮVÁ – WIZOVSKÝ 2015.

vybraných regionech, správci památkových objektů a průvodci, kteří pracují v místních paměťových či památkových institucích. V Nových Hradech, kde byly edukační aktivity realizovány intenzivně v průběhu jednoho kalendářního roku a kam byla umístěna závěrečná projektová výstava, pracovní tým více spolupracoval a komunikoval se starostou obce a místními podnikateli v oblasti pohostinství a cestovního ruchu, a to z důvodu intenzivnější regionální prezentace výzkumného projektu a edukačních aktivit. V pracovním postupu následovaly inspirativní studijní cesty v rámci České republiky a zahraničí. Inspirace v oblasti prezentace historické kulturní krajiny podrobněji popisuje kapitola 3. *Prezentace historické kulturní krajiny – inspirace a sdílení zkušeností*. Projektový tým následně ve spolupráci se zapojenými pracovníky vytvářel rešerše dosavadních aktivit, které se věnovaly interpretaci místního kulturního dědictví ve vybraných lokalitách, a vytvořil základní koncepci výchovně-vzdělávacích programů a výstavy. V další fázi byly navržené edukační aktivity uspořádány a posléze i prezentovány na výstavě.

Výstava obsahuje dva tematické bloky. První část návštěvníkovi nastiňuje pojetí a význam historické kulturní krajiny a dále přibližuje některé související pojmy, legislativní ochranu kulturní krajiny a práci památkářů specializujících se na identifikaci hodnot historické kulturní krajiny. Druhá část představuje výchovně-vzdělávací aktivity připravené a realizované ve dvou lokalitách pod hlavičkou výzkumného projektu – edukační programy v Sázavě (tři projektové hodiny uspořádané na podzim roku 2019) a školní projekt v Nových Hradech (celkem dvanáct bloků několika vyučovacích hodin, které byly zorganizovány ve spolupráci se Základní školou v Nových Hradech a Novohradským muzeem od května 2019 do května 2020). Průběh programů v Nových Hradech shrnují výtvarná díla zapojených školáků (komiksově příběhy z realizovaných vyučovacích hodin) a krátká videa, která reflektují projektové aktivity a přibližují důležitost výchovně-vzdělávacích aktivit v historickém prostředí. Na výstavě je rovněž umístěno *Devatero pravidel ochrany historické kulturní krajiny pro každého z nás*, jehož autory jsou žáci Základní školy Nové Hrady, kteří byli do projektu zapojeni.

Výstavními panely návštěvníka provázejí kreslené postavy školáka a památkářky, jejichž dialogy napovídají odpovědi na otázky typu: *Které prostředí je možné vnímat jako historickou kulturní krajinu? Co si můžeme představit pod pojmem „památkový potenciál historické kulturní krajiny“? Má historická kulturní krajina náležitou právní ochranu? Co všechno je potřeba udělat pro odbornou identifikaci historické kulturní krajiny?*

Edukační programy pro školáky a veřejnost připravené do výstavy

Zájemci si mohou projít edukačním programem přímo ve výstavním sále – využívají připravené pracovní listy nebo tištěné „edukační průvodce“³, didaktické pomůcky a připravené trasy s vycházkami do novohradské krajiny. Je počítáno se dvěma hlavními typy návštěvníků – skupinami žáků 2. stupně základních škol a širokou veřejností (dospělí návštěvníci). Pro každou skupinu je připraven jeden edukační

³ Didaktické listy připravené do výstavy jsou součástí předkládaného kritického katalogu formou přílohy.

program s tištěnými listy; pro školy badatelský úkol s delší vycházkou do krajiny, pro veřejnost program s úkoly přímo na výstavě a kratší vycházkou k novému obelisku.

Žáků 2. stupně základních škol se týká zejména předposlední panel s názvem *Ptáme se a tvoříme v historické kulturní krajině* – úkol pro školy je na předposledním panelu označen ikonkou školní třídy. Žáci řeší badatelsky orientované úkoly nejprve písemně, posléze při procházce krajinou. Skupiny naleznou na výstavě metodické a didaktické materiály k vyřešení vybrané badatelské otázky: *Jaký je význam alejí v krajině? K čemu slouží průhledy v krajinářském parku?*

Edukační průvodce pro dospělého návštěvníka má podobu tištěného listu s doplňujícími informacemi a zadáním úkolů, které účastník řeší buď písemně, nebo pomocí didaktických pomůcek přímo na výstavě. Úkoly jsou označené ikonkou žárovky a shodně číslované na výstavních panelech i v tištěném průvodci.

Dospělý návštěvník:

- Zamýšlí se nad důvody zřizování krajinných památkových zón a pomocí hravé skládky volí správný postup směřující k jejich prohlášení,
- podobně jako novohradští žáci zodpovídá několik otázek prověřujících znalost místní kulturní krajiny,
- uvažuje nad hodnotami a možnou ochranou vybraných jevů v historické kulturní krajině,
- podobně jako novohradští žáci se pokouší opsat část listiny s první zmínkou o Nových Hradech,
- pomocí malého modelu skládá zaniklý novohradský obelisk. Po výstavě se může jít podívat na nový obelisk k zámku – trasu najde ve svém edukačním průvodci.

Výzkumný projekt
Identifikace a prezentace
památkového potenciálu
historické kulturní
krajiny České republiky

Ing. Marek Ehrlich

Výzkumný projekt je koordinován Výzkumným ústavem Silva Taroucy pro krajinu a okrasné zahradnictví, v. v. i. Dalšími účastníky projektu jsou Národní památkový ústav, Fakulta stavební Českého vysokého učení technického v Praze a Zahradnická fakulta Mendelovy univerzity v Brně. Spolupráce čtyř odborných institucí navázala na předchozí výzkumný projekt NAKI *Ochrana a péče o historickou kulturní krajinu prostřednictvím institutu krajinných památkových zón*⁴ z let 2012–2015. Stávající projekt *Identifikace a prezentace památkového potenciálu historické kulturní krajiny České republiky*, rovněž financovaný z Programu aplikovaného výzkumu a vývoje Národní a kulturní identity (NAKI) Ministerstva kultury České republiky, je realizován prakticky ve stejném složení odborníků, zabývajících se různými aspekty historické kulturní krajiny.

Výzkumný projekt si klade tři základní cíle:

1. Identifikovat, dokumentovat a prezentovat poznatky o hodnotách historické kulturní krajiny s památkovým potenciálem.
2. Rozpoznat potenciál ochrany v dosud nechráněných částech historické kulturní krajiny na základě podchycení typických projevů.
3. Posílit povědomí o hodnotách a ochranu historické kulturní krajiny jako důležité součásti národní identity a kulturního dědictví, na které se vztahují mezinárodní úmluvy.

Jedním z hlavních odborných výstupů je metodika *Typologie historické kulturní krajiny České republiky*⁵, jejíž aplikace umožní standardizovaný postup identifikace území historické kulturní krajiny a rozpoznání jeho kulturních hodnot.⁶ Významnou součástí naplnění třetího z uvedených cílů je výstava určená široké veřejnosti, k níž je vydáván tento kritický katalog. Předmětem výstavy je prezentace edukačních programů a dalších uskutečněných aktivit, které směřují k posílení povědomí o hodnotách historické kulturní krajiny u žáků 2. stupně základních škol – nejmladší generace obyvatel a uživatelů kulturně cenného území.

⁴ Výzkumný projekt financovaný z Programu aplikovaného výzkumu a vývoje Národní a kulturní identity (NAKI) Ministerstva kultury České republiky, kód projektu DF12P01OVV001.

⁵ EHRlich – KUČA – KUČOVÁ – PACÁKOVÁ – PAVLÁTOVÁ – SALAŠOVÁ – ŠANTRŮČKOVÁ – VOREL – WEBER 2020.

⁶ Všechny výstupy projektu jsou dostupné na stránkách projektu <https://www.hikk-naki.cz/>.

Historická kulturní krajina jako předmět zájmu projektu

Kulturní krajina, která je výsledkem společného působení přírody a člověka, zaujímá prakticky celé území České republiky. Lidské působení na krajinu zahrnuje lidské činnosti různého druhu a intenzity, které v průběhu dějinného vývoje v různém rozsahu a hloubce měnily vlastnosti jednotlivých přírodních složek. Při formování kulturní krajiny hrálo zpočátku rozhodující roli obhospodařování zemědělské půdy, chov hospodářských zvířat a těžba nerostných surovin, s postupem doby též urbanizace, rozvoj dopravy a průmyslová revoluce. Kulturní krajina je člověkem soustavně obhospodařována, kultivována a přetvářena.

Převážná většina území našeho státu obsahuje určité stopy nebo doklady kontinuálního hospodaření a využívání krajiny člověkem. Pro potřeby oboru památkové péče, která při péči o památkový fond a jeho rozšiřování usiluje o tematicky vyvážený a racionální výběr území s prokazatelnou kulturní hodnotou, je pozornost soustředěna na ty části historické kulturní krajiny, které dokumentují činnost a tvůrčí schopnosti lidí v nejrůznějších oborech nebo se vztahují k dějinným událostem, významným osobnostem, mytologii, náboženství či tradici. Historické kulturní krajiny, které jsou předmětem odborného památkového zájmu, jsou specifickou formou kulturního dědictví. Cílem poznání historických kulturních krajin je, tak jako u jiných typů památek, zajistit jejich zachování pro současné a budoucí generace. Pro poznání a informovanost vlastníků, uživatelů a zapojené veřejnosti je nezbytné tyto kulturní hodnoty sdělovat a vysvětlovat tak, aby veřejnost měla sama zájem zapojovat se do péče o kulturní dědictví a hájit kulturní hodnoty z vlastního přesvědčení a iniciativy.

Veřejný zájem o ochranu krajiny se týká různých oborů a rezortů. Potřebu ochrany krajiny včetně kulturních a historických aspektů nastoluje *Evropská úmluva o krajině*.⁷ Její ustanovení se promítají například do stavebního zákona, v němž se uvádí, že „územní plánování ve veřejném zájmu chrání a rozvíjí přírodní, kulturní a civilizační hodnoty území, včetně urbanistického, architektonického a archeologického dědictví. Přitom chrání krajinu jako podstatnou složku prostředí života obyvatel a základ jejich totožnosti.“⁸ Díky závaznému procesu územního plánování se pak ochrana krajiny týká celého území státu. Z dalších mezinárodních úmluv se ochrany území s historickými hodnotami, tedy i vybraných krajinných celků, týkají *Úmluva o ochraně světového kulturního a přírodního dědictví*⁹, *Úmluva o ochraně architektonického dědictví Evropy*¹⁰ a *Úmluva o ochraně archeologického dědictví Evropy*.¹¹

⁷ Sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 13/2005 Sb. m. s. o sjednání Evropské úmluvy o krajině; opravené znění českého překladu viz Sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 12/2017 Sb. m. s.

⁸ § 19, odst. 4 zákona č. 183/2006 Sb., o územním plánování a stavebním řádu.

⁹ Sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí č. 159/1991 Sb., o sjednání *Úmluvy o ochraně světového kulturního a přírodního dědictví*.

¹⁰ Sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 73/2000 Sb. m. s., o přijetí *Úmluvy o ochraně architektonického dědictví Evropy* – viz článek 1, odstavec 3 Úmluvy.

¹¹ Sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 99/2000 Sb. m. s., o přijetí *Úmluvy o ochraně archeologického dědictví Evropy (revidované)*.

Ochrana historické kulturní krajiny je podle zákona č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči, realizována několika způsoby. Cenné části historické kulturní krajiny jsou přímou součástí některých národních kulturních památek nebo kulturních památek, zejména pokud jde o areály hradů a zámků nebo archeologické lokality. V jiných případech tvoří historická kulturní krajina podstatu memoriálních národních kulturních památek, jako jsou pietní území Lidice a Ležáky. Krajina je podstatnou součástí i dalších komplexů, jako je například Národní hřebčín Kladruby nad Labem nebo montánní krajiny v Krušnohoří.

Územní památková ochrana historické kulturní krajiny je v České republice nejčastěji zajištěna formou krajinných památkových zón. Krajinná památková zóna je v zákoně definována jako krajinný celek, který vykazuje významné kulturní hodnoty.¹² Památková ochrana je zde, podobně jako v sídelních památkových zónách a rezervacích, spojena s povinností vlastníků a investorů vyžádat si stanovisko památkové péče¹³ ke všem vnějším změnám nemovitosti v takovém území, včetně úprav terénu a dřevin.

Památková ochrana rozsáhlejších krajinných celků je výjimečně realizována i formou památkové rezervace (např. krajinný celek hospitalu v Kuksu se stejnojmennou vesnicí a nedávno vyhlášené památkové rezervace s rozsáhlým krajinným zázemím tří známých lázeňských měst Karlovarského kraje). Krajinný celek může být do jisté míry rovněž chráněn formou ochranného pásma kulturní památky nebo památkové rezervace či zóny (např. plošně rozsáhlá ochranná pásma městských památkových rezervací nebo ochranné pásmo národní kulturní památky Říp).

V rámci legislativy jiných rezortů je třeba uvést také zákon č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny, který v rámci obecné ochrany přírody uplatňuje institut ochrany krajinného rázu. Místa se zvýšenou hodnotou krajinného rázu pak mohou být chráněna v přírodních parcích.¹⁴ Dále je nutné připomenout zvláště chráněná území, konkrétně chráněné krajinné oblasti, z nichž většina představuje významné přírodní a kulturní hodnoty v různém zastoupení a projevech.

---

¹² § 6, odst. 1 zákona č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči.

¹³ § 14 odst. 2 zákona č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči.

¹⁴ § 12 zákona č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny.

Typologie historické kulturní krajiny České republiky

Dosavadní typologie krajiny využívané v České republice vycházely především z přírodovědných a historicko-geografických hledisek, případně odrážely významné vývojové etapy a změny krajiny.¹⁵ Oproti tomu nově zpracovaná metodika *Typologie historické kulturní krajiny České republiky*¹⁶, zaměřená zejména na využití v oboru památkové péče, směřuje k výběru krajinných celků s prokazatelnou kulturní hodnotou. Metodika zahrnuje objektivní postup určování typů na základě kulturně-historické hodnoty území a tematicky rozvíjí národní nástroje, přispívající k naplňování *Úmluvy o ochraně světového kulturního a přírodního dědictví, Evropské úmluvy o krajině* a dalších dokumentů.

V praxi památkové péče¹⁷ byla dosud využívána především kategorizace kulturních krajín podle Výboru pro světové dědictví z roku 1992¹⁸, rozlišující krajiny komponované, organicky vyvinuté a asociativní. Kategorie byly formulovány pro určování hodnot krajín při sestavování Seznamu světového dědictví, tedy při posuzování výjimečných území s vyhraněným charakterem. V národní praxi se však jejich využití k popisu „běžnějších“ krajín někdy ukazuje jako příliš obecné.

Typologie historické kulturní krajiny České republiky rozvíjí tři základní kategorie kulturních krajín světového dědictví do celkem 34 typů existujících v podmínkách České republiky, proto umožňuje poměrně přesně vystihnout charakter vybraných krajinných celků. V typologii historické kulturní krajiny jsou zohledňovány především kulturní hodnoty, prvotním východiskem je tedy *způsob ovlivnění krajiny činností člověka, nebo vzájemným působením člověka a přírody*.

Nositeli významných kulturních hodnot jsou *znaky historické kulturní krajiny*, tj. projevy lidské činnosti, které svědčí o určitém způsobu hospodaření, využívání krajiny a přírodních zdrojů, záměrném utváření nebo o kulturních asociacích svázaných s konkrétním místem. Znak dokládají činnost člověka v určité historické době, přičemž způsob, forma nebo rozsah lidského působení jsou často v současné době neobvyklé nebo je jejich nový vznik reálně nemožný – proto jsou dokladem vývoje společnosti, lidské práce a umění v určité historické době.

Typ historické kulturní krajiny představuje krajinu využívanou obdobným způsobem nebo utvářenou podle stejného hlediska, rozlišitelnou na základě své výrazné, svébytné a vizuálně odlišné formy. Pro lepší přehlednost jsou některé typy sdruženy do tematicky příbuzných skupin typů. O historickou kulturní krajinu určitého typu se

---

¹⁵ Například LÖW – MÍCHAL 2003 a další. Přehled různých přístupů k historické kulturní krajině podává např. SEMOTANOVÁ – CHROMÝ – KUČERA 2018, s. 169–185.

¹⁶ EHRLICH – KUČA – KUČOVÁ – PACÁKOVÁ – PAVLÁTOVÁ – SALAŠOVÁ – ŠANTRŮČKOVÁ – VOREL – WEBER 2020.

¹⁷ KUČA – KUČOVÁ – SALAŠOVÁ – WEBER 2015, KUČOVÁ – DOSTÁLEK – EHRLICH – KUČA – PACÁKOVÁ 2014, KULIŠŤÁKOVÁ 2014, NOVÁK 2017 a další.

¹⁸ Členění vypracovala skupina odborníků na kulturní krajiny (La Petite Pierre, Francie, listopad 1992). Výbor pro světové dědictví znění textu o kulturních krajinách následně na svém 16. zasedání (Santa Fe, 1992) schválil a zahrnul do Operační směrnice. Popis kategorií viz např. KUČOVÁ – DOSTÁLEK – EHRLICH – KUČA – PACÁKOVÁ 2014, s. 33–37.

jedná, pokud se na určitém území vyskytují znaky charakteristické pro určitý typ v dostatečné koncentraci a hodnotě, takže krajině dávají specifický výraz.¹⁹

Kategorie I: Komponované krajiny

Skupina typů 1–3: Komponované krajiny

Typ 1: Geometricky komponovaná krajina

Typ 2: Idealizovaná „přírodní“ krajina

Typ 3: Krajina kombinované kompozice

Typ 4: Krajina lázní

Typ 5: Krajina poutních míst

Kategorie II: Organicky vyvinuté krajiny

Typ 6: Obecná organicky vyvinutá krajina

Skupina typů 7–9: Krajiny určené specifickým typem osídlení a/nebo formou organizace zemědělské půdy

Typ 7: Krajina se specifickou strukturou osídlení

Typ 8: Krajina strukturálně výrazných plužin

Typ 9: Krajina vrchnostenských sídel a dvorů

Skupina typů 10–12: Krajiny určené dominantní vytrvalou zemědělskou kulturou

Typ 10: Krajina vinic

Typ 11: Krajina chmelnic

Typ 12: Krajina ovocných sadů

¹⁹ Podrobněji EHRlich – KUČA – KUČOVÁ – PACÁKOVÁ – PAVLÁTOVÁ – SALAŠOVÁ – ŠANTRŮČKOVÁ – VOREL – WEBER 2019.

Skupina typů 13–15: Krajiny určené dominantní formou hospodářského využití

Typ 13: Krajina rybníků

Typ 14: Krajina pastvin a luk

Typ 15: Krajina obor a lesů

Typ 16: Krajina hradišť

Typ 17: Krajina města

Typ 18: Krajina přehradních nádrží

Skupina typů 19–20: Turistická a tramská krajina

Typ 19: Turistická krajina

Typ 20: Krajina tramských osad

Skupina typů 21–25: Industriální krajiny

Typ 21: Krajina hlubinné těžby

Typ 22: Krajina povrchové těžby

Typ 23: Krajina kamenolomů

Typ 24: Industriální krajina bez přímé vazby na těžbu

Typ 25: Lineární industriální krajina

Skupina typů 26–27: Militární krajiny

Typ 26: Krajina pohraničních opevnění

Typ 27: Krajina vojenských prostorů

Kategorie III: Asociativní krajiny

Typ 28: Krajina mýtů a legend

Skupina typů 29–33: Memoriální krajiny

Typ 29: Krajina bojišť

Typ 30: Krajina vysídlených území

Typ 31: Krajina vyhlazených sídel

Typ 32: Krajina táborů utrpení a smrti

Typ 33: Krajina jiných významných historických událostí

Typ 34: Krajina se vztahem k významné osobnosti

Smyslem zobecnění kulturních hodnot v rámci definovaných typů je vystižení hodnot území historické kulturní krajiny, ať již jde o krajiny legislativně chráněné podle památkového zákona (zejména krajinné památkové zóny), nebo o cenná území k ochraně navrhovaná. Typologie, která je předmětem nové metodiky, tak přispívá k naplňování *Státní kulturní politiky*²⁰, která jako jeden z cílů uvádí další prohlášení krajinných památkových zón zaměřených zejména na typy, které jsou dosud mezi chráněnými územími nedostatečně zastoupeny.²¹

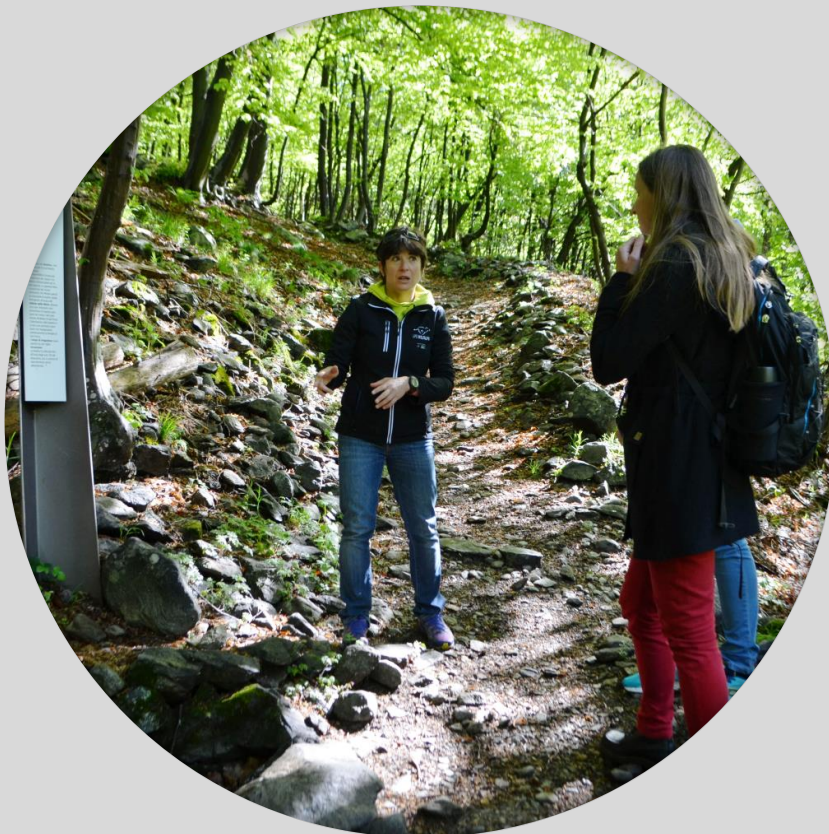
Možnosti identifikace a popisu typů historické kulturní krajiny sledují i širší edu-kační cíl prezentace a interpretace historické kulturní krajiny určené široké veřejnosti v celé bohatosti forem. Příkladem interpretace specifického kulturního dědictví jsou aktivity tohoto výzkumného projektu, završené výstavou *Objevujeme krajinu společně s památkáři*.

²⁰ Usnesení vlády ČR ze dne 15. dubna 2015 č. 266 k návrhu Státní kulturní politiky na léta 2015–2020 (s výhledem do roku 2025).

²¹ Opatření 3.1.1 Státní kulturní politiky.

Prezentace historické kulturní krajiny – inspirace a sdílení zkušeností

Mgr. Kateřina Kadeřábková Vitochová

Sdílení dobré praxe (a někdy i ne příliš povedených zkušeností) je základním principem dobré edukační práce. Od počátku jsme věděli, že nechceme za každou cenu objevovat objevené, ale spíše přenášet osvědčené, stejně jako inovativní způsoby práce do kontextu učení o kulturní krajině, které je u nás v počátcích. Sdílení také nabízíme všem, kdo mají chuť se učení o kulturní krajině věnovat, a to nejen touto publikací.

Pramínky nápadů pro pedagogickou práci se sbíhaly průběžně po celou dobu realizace projektu. Mnohé z nich jsme vyhledávali plánovitě (české i zahraniční programy se zaměřením na kulturní krajinu), některé na doporučení odborníků z oblasti památkové edukace či ochrany kulturní krajiny, jiné přišly náhodně i z oblastí, z nichž památkový edukátor nemá běžně tolik příležitostí čerpat. Ty zahraniční jsme našli především v severní Itálii a v Sasku, v místech, kde mají aktivity směřující k ochraně nebo záchraně kulturní krajiny minimálně desetiletou historii. Inspirovaly nás rovněž programy pro děti a mládež, jejichž téma bylo dosti odlehlé, nicméně použité prostředky vyhovovaly našemu cíli (např. programy environmentálního centra Lipka, historického sdružení Post Bellum a aktivity ekologického centra Veronica). Pokud to bylo jen trochu možné, inspirativní nápady jsme sami vyzkoušeli anebo přihlíželi jejich realizaci, za většinou z nich tedy stojí osobní zkušenost. Metody a techniky, které jsme považovali v tématu interpretace historické kulturní krajiny za nejnosnější pro danou cílovou skupinu (žáci 2. stupňů základních škol) a danou kulturní krajinu, byly použity v praktické části projektu. Jiné zůstávají zaznamenány jako zdroje inspirace pro další vzdělavatele v oblasti, neboť smyslem edukační části projektu je právě inspirativní metody ověřit a nabídnout k použití ve školách či na památkových objektech.

Usilovali jsme o to, aby práce v projektových hodinách byla rozmanitá, atraktivní (videa z jiných částí projektu, záběry z dronu, návštěva nepřístupného pralesa), zachovávala možnost volby (výběr oblíbené osobnosti z rodu Buquoyů, výběr objektu, který chci popisovat apod.), umožňovala uplatnění kreativity (kresba osobností, tvorba komiksu, výtvarné dokončení obelisku) a především žáky co nejvíce aktivizovala (badatelsky orientované učení aj.).

Také výstava a celkový způsob prezentace edukační části projektu měly být přes nevelký rozpočet co nejúčinnější, snadno dostupné (např. příspěvky na sociálních sítích) a měly umožňovat zapojení veřejnosti. Ačkoliv je to činnost nad rámec projektu, usilujeme o to, aby výsledky byly dostupné i po jeho skončení co největšímu množství zájemců o problematiku. Jsme totiž přesvědčeni, že opravdově vnímat kulturní rozměr krajiny je možné docela přirozeně tehdy, budeme-li navzájem a napříč generacemi sdílet zkušenosti v ní zažité a různými způsoby ji okoušet na vlastní kůži. Kulturní krajiny nás nevyhnutelně obklopují i v současnosti a pozornost k nim i jejich starším vrstvám může spoluurčit budoucnost krajin a lidí v nich. Přijměte pozvání ke sdílení a inspirujte se spolu s námi.

Inspirace ze zahraničí

Sant' Anna di Valdieri – Muzeum žita a činnost „strážců“

Zapadlá horská víska v severní Itálii, která se dnes ruchem zaplňuje jen v letní sezoně, se v průběhu posledního století dvakrát radikálně proměnila. Může nám posloužit jako doklad krajiny jednou téměř opuštěné, jednou intenzivně využívané, a poukazuje tak mj. na etické aspekty spojené s existencí kulturních krajín.

Vesnice Sant' Anna di Valdieri a průvodkyně z Parco Naturale Alpi Marittime Irene Borgna (foto Anna Svobodová).

Historický kontext

Sídlo v chráněné oblasti Přímořských Alp, na samé hranici Itálie a Francie, se spolu s unikátním Muzeem žita stalo jednou z nejpůsobivějších inspirací na poli práce s komunitou v oblasti ochrany krajiny a promyšlené dlouhodobé práce s mládeží.

Izolovaná vesnice s osídlením roztroušeným v nejbližším kopcovitém okolí zažila jako letovisko savojského krále slavnou minulost: králem byla využívána jako lovecké sídlo a lázně. Po první světové válce, přesněji po roce 1921, došlo k exodu velké části z tehdejší zhruba tisícovky obyvatel do měst. Život v kopcích – kde v jedné nevelké obytné budově sdílelo střechu nad hlavou běžně 60 osob, které tvrdě pracovaly na žitných políčkách, staraly se o důmyslnou síť zavodňovacích kanálů a společnou pec, těžily dřevo, pásly stáda, eventuálně včelařily – právem odrazoval všechny, kdo se (i díky válečnému nasazení) dostávali čím dál více do kontaktu s vnějším světem a nutně konfrontovali své životní podmínky s podmínkami v dalších oblastech Itálie

a Evropy. Vylidňování pokračovalo po celé 20. století až do současné doby, kdy je vesnice obývána méně než deseti obyvateli seniorského věku.

Krajina prošla několika fázemi. Organicky vyvinutou lesnatou horskou kulturní krajinu ovlivnilo lovectví, vznik několika drobných architektonických dominant na kopcích a královského sídla ve vesnici. V 18. a 19. století se s houstnoucí populací proměňovala v krajinu intenzivně obdělávanou, se svažitémi či terasovitými žitnými poli a pastvinami okolo samot s doškovými střechami. S tím souviselo rozsáhlé odlesnění oblasti, v jehož důsledku souvislejší porosty mizely a bylo možné je nalézt jen v nejhůře dostupných roklích.

Návrat tradic a obnova krajiny – inspirace pro práci s komunitou

Odliv obyvatel způsobil nejen zánik většiny samot a mnoha dalších budov, ale i téměř dokonáný zánik jedné kultury, včetně specifického místního dialektu. Jeho pozitivním důsledkem byla naopak regenerace lesních porostů, udržení endemitních rostlin a postupně – také díky promyšlenému působení přírodního parku a jeho tzv. „strážců“ – návrat kamzíka²², kozorožce i vlka. V roce 2007 započalo činnost Muzeum žita²³ a díky několika aktivistům se začal v menším měřítku vracet do oblasti ruch, převážně ovšem turistický, tedy omezený sezonně.

Pracovníci muzea podchytili tehdejší asi padesátku původních obyvatel a zapojili je do řady mapovacích, poznávacích a obnovovacích aktivit, které sloužily jak občanům samým, tak veřejnosti z nejbližších vesnic a městeček. Ve spolupráci s původními obyvateli vznikla podrobná *mapa významných míst oblasti*, byla postavena typická chalupa s doškovou střechou a za jejich fyzické pomoci byly obnoveny budovy královské stráže, které slouží ke kulturním i ubytovacím účelům. Při zapojení místních byly *obnoveny tradiční akce jakožto pozůstatky někdejšího komunitního života*: karneval a dožínky, konaly se workshopy pečení chleba v tradiční peci. Pro zachování místa společenského kontaktu a služeb je také celoročně v provozu obchod a někteří místní se střídají v placených servisních pracích pro obec.

---

²² BORGNA–OREILLER 2018.

²³ O muzeu a jeho didaktických programech se lze dočíst na internetových stránkách muzea: <http://www.ecomuseosegale.it/>.

Pozůstatky pece na žitný chléb u dochovaného stavení a interpretační tabule (foto Anna Svobodová).

Aktivity k ochraně kulturní krajiny – inspirace pro vzdělávání a prezentaci

Muzeum financované regionem zajišťuje nejen vlastní chod a dohled nad využíváním naučných stezek, ale také nabízí zdarma své služby místním školám. Krátkodobé návštěvy místních školáků se konají pravidelně každý rok. Velmi dobře funguje i přeshraniční spolupráce s francouzskými školami, ostatně velká část obyvatelstva vesnic stále ovládá oba jazyky.

Díky zapojení do Junior Ranger Programme sem kromě toho přijíždějí také děti z Francie i odjinud na vícedenní zážitkové pobyty s přespáváním v horách. Projekty nenabízejí dětem a mládeži jen poznání místní kultury a přírody, ani jen populární „kurz přežití“. Děti jsou vedeny k hlubšímu zamyšlení nad využíváním krajiny člověkem. Vhodně se tak kombinuje *zážitková metoda* s *technikami reflexe* používanými úspěšně v zážitkové pedagogice.

Program v horách pro školní výpravu (foto Anna Svobodová).

Program v horách pro školní výpravu (foto Anna Svobodová).

Tím, že si děti přímo v terénu na krátký čas zažijí dřívější drsné podmínky života v oblasti (chlad, náročný nedostupný terén, vzdálenost města a nedostupnost technologií), jsou schopny více ocenit šetrný způsob života, řemeslnou dovednost, vzájemnou toleranci předků, kteří byli nuceni neustále sdílet životní prostor s desítkami dalších lidí: dělili se o mouku, vodu, otop, políčko, prostor v těsném domě. Zároveň školáci poznávají, jak intenzivní zemědělská činnost v horské oblasti krajinu poškodila a učinila ji nakonec jen těžko obyvatelnou. Zamýšlejí se tedy (v komunitním kruhu nebo v týmech) nad tím, do jaké míry je vhodné v nových podmínkách přejímat dřívější kulturu, do jaké míry a jakým způsobem znovu krajinu zabydlovat. Jsou také vedeny k úvahám o „udržitelné“, rozumné turistice a jejích mezích.

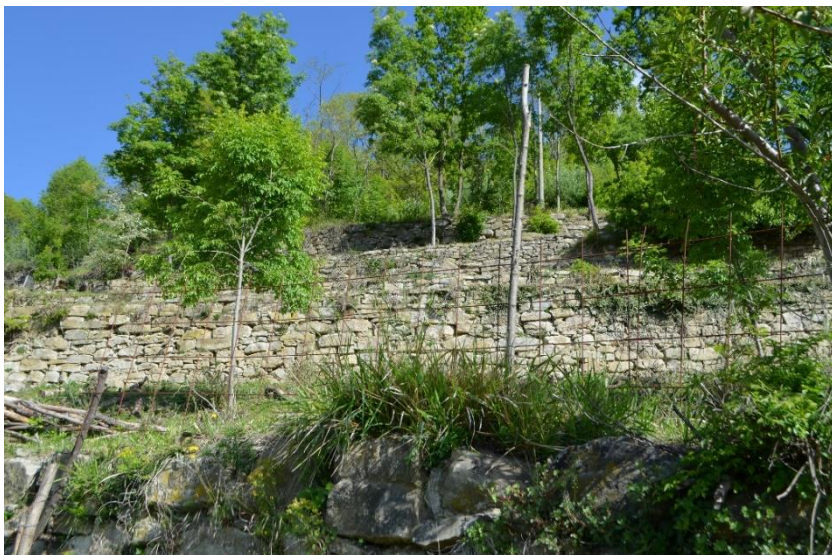
Muzeum od počátku vytipovává a vychovává nástupce dnešních průvodců a strážců. V roce 2019 se rozbíhal také *projekt blogů*, ve kterých o oblasti informovali právě průvodci, strážci a studenti, jejich odchovanci. Jde o jeden z nástrojů zachování kontinuity v ochraně této unikátní kulturní krajiny.

Cortemilia – aktivity města a místních organizací přispívající k obnově krajiny

Maloměsto v severoitalském Piemontu bylo po staletí proslulé pěstováním lískových ořechů, ve vhodných polohách i vinohrady. Terasovitá kulturní krajina zdejší oblasti byla kultivována od starověku, načas opuštěna a nyní se pomalu vrací k někdejší hodnotám a životnímu stylu.

Okolí městečka Cortemilia (foto Anna Svobodová).

Obnovené terasy v místní krajině (foto Anna Svobodová).

Historický kontext

Místo, napůl rozdělené řekou, bylo souvisle osídleno již od starověku, o čemž svědčí četné památky (keltské, římské, středověké...). Nacházejí se zde v takovém množství a hodnotě, že jim nemůže být věnována náležitá péče. Největší pohromou pro život města bylo ovšem přerušení tradičního způsobu obživy na políčkách a terasovitých zahradách, který po staletí organizovaly dva konventy – františkánský a benediktinský. Zdejší odrůda lískového ořechu, dříve obzvláště oblíbená jihofrancouzskými cukráři, ztrácela od konce 19. století na významu a políčka mizela. Obyvatelstvo nacházelo relativně jistou a na počasí nezávislou obživu v chemickém průmyslu.

Návrat tradic a obnova kulturní krajiny – inspirace pro práci s komunitou

V 90. letech 20. století, tedy zhruba po století rozvoje průmyslu v oblasti, konstatovala skupina zastupitelů a kulturních pracovníků Cortemilie celkovou zanedbanost města.²⁴ Řeka připomínala páchnoucí stoku, většina terasovitých polí zanikla. Obyvatelstvo žilo uzavřeně, dojíždělo za prací do továren v okolí, komunitní život téměř neexistoval, mizelo povědomí o hodnotách vlastního rodiště. Koncem 90. let ukončila provoz chemická továrna živící region, což přispělo ke ztrátě perspektiv a depresi obyvatelstva. Tým z radnice pochopil *krizovou situaci jako příležitost k obnově tradic* a za použití grantových projektů na obnovu krajiny rozběhl mnohaletý pokus o oživení města.

Ikona nového rozvoje města se stal právě lískový oříšek (foto Anna Svobodová).

Zelenou dostaly projekty obnovy polí včetně vybavení moderní mechanizací, město se zasadilo o vybudování farmy na svahu nad městem, kompostárny na odpad z oříšků a započalo obnovu parteru centra města (na náměstí se opět vrátila dlažba

²⁴ Podrobně o stavu místa a obnově viz např. MURTAS 2008.

místo asfaltu). Tyto kroky radnice spolu s adaptací hlavní budovy náměstí na knihovnu a společenský dům inspirovaly obyvatele k vlastním podnikatelským a posléze i stavebním aktivitám v oblasti zemědělství a cestovního ruchu.²⁵ Kromě staronové tradice přišli místní s nápadem založit tradici novou: v kulturním centru se nyní každoročně pořádá celoitalský festival dětské knihy. U zrodu myšlenky stála snaha přiblížit hodnoty a tradice nejmenším. Děti z mateřské školy vymyslely příběhy s vazbou na místní symbol nebo postavu a ten nejpovedenější byl vybrán k výtvarnému zpracování renomovaným výtvarníkem. Vznikla tak série hodnotných dětských publikací s vazbou na místo a tradice festivalu, který nemá nouzi o návštěvníky a zájem médií. V hojně využívaném společenském domě je možné najít přednáškový sál, dokumentační centrum s materiály k místní historii a krajině, knihovnu a hernu pro děti či malé muzeum.

Společenský dům – sál pro děti v Cortemilii (foto Anna Svobodová).

Aktivity k ochraně kulturní krajiny – inspirace pro vzdělávání a prezentaci

Kromě přínosu pro komunitu je společenské centrum zajímavým zdrojem inspirace také svou neobvyklou instalací věnovanou místní historii a krajině. V citlivě opraveném kamenném domě našlo uplatnění malé množství artefaktů, které jsou doplněny o citáty z děl evropských spisovatelů.

²⁵ O muzeu a jeho didaktických programech se lze dočíst na internetových stránkách muzea: <http://www.ecomuseodeiterrazzamenti.it/>.

Instalace byla vytvořena umělci a studenty umění z recyklovaných materiálů s důrazem na maximální funkčnost. Fotografie zachycuje Donatellu Murtas, dlouholetou koordinátorku rozvojových projektů v Cortemilii (foto Anna Svobodová).

Interaktivní model kulturní krajiny – terasovité zahrady v Cortemilii (foto Anna Svobodová).

Na vystavené předměty včetně modelu místní krajiny se smí sahat, výstavní prostory obsahují jen malé množství exponátů, které nezahltí návštěvníka a soustředí *pozornost k hlavním bodům* podstatným pro pochopení hodnoty (jakékoliv) krajiny. Od obdivu ke vzdáleným lákavým destinacím vede návštěvníka k uchopení hodnot rodné krajiny. Zcela chybí historické fotografie, panely s obsáhlými texty, informačních tabulek (kovových) je instalováno minimum. Expozice *pracuje se symboly*: v závěru upoutá například růže rostoucí z klenby jako metafora naděje, síly života, nezlomnosti přírody a (věčné?) schopnosti obnovy. Pro zájemce je k dispozici průvodce a další materiály k hlubšímu studiu. Instalace je důkazem, že i za použití omezených finančních prostředků a bez plýtvání zdroji je možné s jasnou myšlenkou a kvalitním zpracováním vytvořit efektní a funkční prezentaci kulturní krajiny.

Další nosná tendence ve zdejší obnově kulturní krajiny – *otevírání se světu* – je snad ještě více patrná v obnovené budově bývalé benediktinské farmy na vrchu. V domě se odehrála v průběhu obnovy i po jejím ukončení řada workshopů za účasti zahraničních partnerů.

Farma je rovněž čímsi jako sbírkovým sadem místních odrůd dřevin. V přízemí hostí školy a organizace při ekologických a rukodělných workshopech (je tedy vybavena i tradiční pecí na chléb). Opět jen úsporně odkazuje na minulost objektu: jednak tím, že zachovává použitý střídmy styl a materiály, jednak umístěním jedné historické fotografie dřívějšího využití místnosti do každého prostoru. Kromě toho centrum disponuje nově vybudovaným kompletním zázemím pro studenty, kteří přijíždějí v rámci evropských projektů.

Barolo – vinařská krajina a Muzeum vína

Městečko Barolo v srdci vinařského kraje Langhe (součást viniční krajiny Piemontu zapsané na Seznamu světového dědictví UNESCO) dokáže přesvědčivě využít okouzlujícího dědictví všudypřítomných terasovitých vinohradů a podnikatelského umu místních vinařů. Kulturní krajina zde zůstala zachována po staletí a není příliš narušena necitlivými zásahy.

Ve středověkém hradu, restaurovaném soukromým majitelem v polovině druhé dekady 21. století, je umístěna nová moderní expozice věnovaná vínu²⁶ a zdroji obživy místních obyvatel (památko světového dědictví UNESCO vinařská krajina Langhe-Roero a Monferrato).

Expozice usiluje o zážitkovost a pestrost a vínu se věnuje vsutku ze všech možných úhlů. Muzeum přejímá módní expoziční prostředky, např. voskové figuríny, oslňující světelné a zvukové efekty, řadu projektorů, oddělené boxy s informacemi. Inspirativní jsou kupř. místnosti věnované reflexi vína v hudbě, literatuře, filmu. Svým okázalým provedením však muzeum jako celek nerespektuje ani řemeslnou tradici místa, ani dispozici hradu či zachování původních materiálů. Pro přemíru efektů bohužel nenabízí mnoho prostoru k zamýšlení o místní krajině a návštěvníka tak z krajiny vlastně odvádí. Nejpůsobivějším místem proto zůstává terasa před vstupem s výhledem na krajinu, která je jako stvořená pro úvod edukačního programu, vhodná i jako místo pro relaxaci a dovolující vychutnání genia loci. Praxi hodnou následování lze vidět v poměrně bohaté nabídce programů pro děti a mládež, která je pravidelně, asi čtyřikrát ročně, nabízena školám z rozsáhlé databáze a průběžně podporována příspěvky v sociálních médiích.

Nádvoří hradu Barolo (foto Anna Svobodová).

²⁶ Prezentace muzea je dostupná zde: <http://www.wimubarolo.it/>.

Muzeum vína, hrad Barolo (foto Anna Svobodová).

Bad Muskau – zámek a park

Zámek a krajinářský park s rozlohou 750 hektarů se nacházejí v širokém údolí Lužické Nisy. Jedna třetina plochy parku se prostírá na levém břehu řeky na území východoněmeckého Saska, dvě třetiny plochy na pravém břehu se nacházejí na polském území. Krajinářský park v Muskau, utvářený pod osobním vedením majitele panství knížete Hermanna von Pückler-Muskau (1745–1871) v letech 1811–1845²⁷, patří k prvním krajinářským parkům na evropském kontinentu. Byl založen v duchu zásad nejvýznamnějších anglických krajinářů Lancelota Browna a Humphryho Reptona. Park a přilehlá krajina byly proměněny s citem pro kvalitu a genius loci daného místa a jeho okolí. Koncept parku vychází z příznivých přírodních podmínek údolí Nisy se stupňovitými terasami, kde byl zformován základ rozsáhlé kompozice. Zvlněný kopcovitý terén stoupající na březích řeky umožňuje řadu pohledů do údolí.

Nový zámek Bad Muskau (foto Kateřina Kadeřábková Vitochová).

Zámek byl v roce 1945 vypálen, krajinářský park se nacházel ve velmi špatném stavu. Od 90. let 20. století probíhala oprava zámku a postupná rozsáhlá obnova parku na obou stranách řeky. V roce 2004 byl krajinářský park zapsán na Seznam světového dědictví UNESCO.

²⁷ Podstatné rysy Pücklerovy tvorby uvádí např. PAVLÁTOVÁ 2017, s. 172–184.

Starý zámek Bad Muskau (foto Kateřina Kadeřábková Vitochová).

Krajinářský park Bad Muskau (foto Kateřina Kadeřábková Vitochová).

V budově tzv. Nového zámku byla kromě bohatě zásobeného informačního centra vytvořena především důkladná prezentace Pücklerova odkazu formou několikapodlažní interaktivní výstavy. Prostor věnovaný knížecím láskám, cestám nebo podivným kouskům, které kníže vyváděl přátelům, však nemá sloužit jako zábavná kuriozita, je spíše klíčem k pochopení jeho originálních, často příliš „roz-máchlých“ krajinářských plánů, z nichž mnohé nezvládl kvůli pozdější finanční tísni

realizovat. Projížďka fiktivním parkem ve skutečném vozíku mezi pohyblivými panely, které je věnována největší výstavní místnost, je určitým odškodněním návštěvníka za pouze náznakovou parkovou rekonstrukci. Trojrozměrné modely, reprodukce autentických plánů a kreseb částí parku s názorným vysvětlením napomáhají pochopení principů tvorby krajinářských parků a Pücklerova osobního přístupu k nim. Park v Bad Muskau inspiroval již dříve české památkáře k organizaci cykloprohlídek nebo zavedení pravidelného koňského povozu parkem (zámek Veltrusy, Krásný Dvůr), pro současný projekt byly přínosem především zmíněné prvky v expozici.

Část interaktivní výstavy, která se věnuje interpretaci krajinářského parku Bad Muskau (foto Anna Svobodová).

Branitz – zámek a park

Zámek a park Branitz leží v rovinaté nivě Sprévy poblíž historické Chotěbuzi v Dolní Lužici. Nejblíže zámku se nachází zahradní parter, na který navazuje tzv. Pleasure-ground, tj. přílehlé úpravy s drobnými stavbami, které umožňovaly společenská setkání, poučení nebo rekreaci. Dále navazuje reprezentační tzv. vnitřní park o rozloze asi 100 ha, upravený Pücklerem podle vlastních kompozičních principů. Idealizované prostředí obklopoval vnější park o rozloze asi 600 ha, upravený ve stylu okrasného statku.

Hrobka knížete Hermanna von Pückler-Muskau v krajinářském parku Branitz (foto Kateřina Kadeřábková Vitochová).

Areál je postupně rekonstruován do podoby, kterou navrhl jeho majitel a tvůrce kníže Hermann von Pückler-Muskau v letech 1846–1871 (poté, co musel z finančních důvodů opustit rodné sídlo v Bad Muskau). Park představuje vrchol Pücklerovy tvorby. Rozprostírá se v rovinném terénu, kde byly všechny části krajinářské kompozice vytvořeny uměle. Centrální část zaujímá soustava sedmi rybníků propojených spojovacími kanály. V bezprostřední blízkosti rybníků byly navrženy kopce z vytěžené zeminy, které spolu se stromovým porostem vytvořily jeden homogenní prostorový celek. Výraznými dominantami otevřeného prostoru jsou dvě pyramidy – vodní, kterou kníže koncipoval jako svou hrobku, a menší zemní. V parku se nachází např. symboly světových náboženství, které jsou umístěny na několika pahorcích, nebo v náznacích dochovaný hipodrom, který symbolizuje koloběh života. Hravým prvkem je zde několik zrcadel – např. obou pyramid či jiných objektů ve vodní ploše, ale také prostřednictvím kulovitého zrcadla (Glaskugel) umístěného na jednom z umělejších kopců, díky němuž lze spatřit linii před i za zrcadlem. Právě využití zrcadla při edukačním programu pro naznačení perspektivní linie průhledu na zámek se stalo inspirací i v současném projektu.

Zrcadlení je častým způsobem hry s prvky krajinářského parku. V Branitz se kromě kulovitého zrcadla vyskytuje při plánování pohledů do vodní plochy jako zrcadla, které odráží důležité objekty – podobně i např. ve Veltrusech, kde se pro lagunu na Mlýnském potoce dokonce ustálil název Špigl (foto Kateřina Kadeřábková Vitochová).

Kromě toho lze park v Branitz pomocí fotografií využít jako vzorový příklad skloubení obnovy původního plánu a současných potřeb místa (kulturních, vzdělávacích). Inspirativní je také analogie role klíčové osobnosti tvůrce (zde kníže Pückler, na Novohradsku někteří Buquoyové) jako strůjce originálního myšlenkového rozvrhu v krajinářském parku.

Inspirace z České republiky

I v České republice již díky iniciativě památkářů a ochránců přírody nalezneme několik příkladů edukačních programů věnovaných kulturní krajině nebo se problematiky alespoň dotýkajících.

Státní zámek Veltrusy – edukační programy *Zahrady a parky a (S) kolem dokola Veltruským parkem*²⁸

V programu *Zahrady a parky* je rozvíjeno povědomí o měnící se péči o zahrady a parky v průběhu věků. Děti odhalují za pomoci autentických dokumentů zákonitosti barokní kompozice zahrady, v týmové hře se samy stanou barokním zahradním prvkem a na závěr vytvářejí vlastní plán fiktivní zahrady či parku za pomoci barevného kamenného materiálu.

Program *(S) kolem dokola Veltruským parkem* je realizován na ploše téměř 300 hektarů krajinářského parku, a využívá proto k přesunům skupin jízdní kola. Studenti se v tomto programu formou dramatické miniaturny dozvědí o zrodu myšlenky krajinářského parku a odlišnostech od barokního pojetí zahradních úprav. Projedou na kole klíčová místa parku, kde je čeká tvorba historického živého obrazu v Laudonově pavilonu, hraní se zvuky parku poblíž hájenky či výtvarné tvoření inspirované „pavilonem Přátel“. Na dalších stanovištích odhalují exotické inspirace parku a idylu okrasného statku.

Pavilon Přátel v krajinářském parku Veltrusy (foto Kateřina Kadeřábková Vitochová).

²⁸ <https://www.zamek-veltrusy.cz/cs/vzdelavaci-programy/programy-pro-II.-stupen-a-SS>

Kromě využití jízdního kola jako vhodného dopravního prostředku pro práci na větších úsecích krajiny se podnětnou technikou ukázala být tvůrčí (zvl. výtvarná) činnost inspirovaná konkrétní dominantou (Veltrusy – pavilon Přátel, Nové Hrady – obelisk). Program může také naznačit cestu, jak používat historické dokumenty či mapy. V případě pravidelně rozvržené krajiny je vhodná také práce s perspektivou (barokní symetrie, osy parku) – ať už přímo v terénu, nebo v prezentacích, pracovních listech, videodokumentech.

Cykloprohlídka parkem Veltrusy (foto Kateřina Kadeřábková Vitochová).

Státní zámek Krásný Dvůr

V Krásném Dvoře pracují edukátoři se školními dětmi ve sledované skupině 12–15 let ve třech programech: *Architektem Jana Rudolfa Černína, Zámek a park Krásný Dvůr v kostce a Parkem letem světem antickou i orientem*.²⁹ Programy využívají hru k tvůrčí práci v parku (žáci tvoří návrh unikátní parkové rozhledny). Žáci se při ní zamýšlejí nad možným rozpočtem a dalšími praktickými aspekty (např. použitými materiály, proporcemi stavby). Jeden z programů se odehrává částečně formou orientačního běhu po důležitých místech parku.

Obecně lze doporučit zdejší přístup, ve kterém se vhodně propojuje představení osobnosti tvůrce v kontextu dobových proudů s ukázkou výsledku jeho práce. Programy okoření kreativní plánovací činnost samotných dětí: zde plán rozhledny, v jiném projektu může jít např. o hru na sochaře či zahradního architekta.

²⁹ <https://www.zamek-krasnydvur.cz/cs/Vzdelavaci-programy/Programy-pro-2.-stupen-ZS>

Ostatní vzdělávací aktivity – výběr inspirativních organizací a metod

Maiwaldova akademie v klášterním areálu v Broumově realizuje především environmentálně zaměřené programy, ovšem s přesahem do dějin kraje a celé země. K pochopení souvislosti mezi historií a uspořádáním krajiny Broumova pomáhá žákům např. projekt *Broumovsko na dlani* při zapojení „učení více smysly“.³⁰

Organizace Zámecké návrší Litomyšl uspořádala několik vzdělávacích festivalů s pestrými nabídkami aktivit pro atraktivní prezentaci kulturních památek.³¹ Z metod byly pro projekt nejvhodnější ty, které pracují s emocionálním zapojením žáka – dramatizace, hraní rolí, hudební či světelná produkce přímo v místě památky.

Dalším zdrojem inspirace jsou environmentální programy o krajině, jejichž nabídka je u nás poměrně široká. Vybírali jsme takové, které měly přesah směrem k tématu kulturní krajiny anebo používaly metodu dobře přenositelnou do projektu.

Nejnositelnější byla metoda rolí či simulační hry, kterou v programech využívají například ekologické centrum Veronica³² nebo environmentální centrum Lipka Brno³³. Druhá jmenovaná organizace nabízí pobytový program *Člověk versus divočina*, který reflektuje přeměnu přírodního prostředí na prostředí vytvořené člověkem. Program kombinuje seznamovací a teambuildingové aktivity, které doplňuje „školením“ před samotným badatelským výzkumem, i rolí/simulační hry. Simulační hru využívá také program *Fishbanks, Ltd.* o mezích rybářského průmyslu, která v podmínkách konkurenčního boje rybářských společností vede k uvažování nad hospodařením s lidskými zdroji. Z dalších metod nás zaujala reportážní technika, při níž se děti samostatně zabírají daným tématem s videoreportáží jako výstupem.

Z českého prostředí lze doporučit také výstupy dvouletého projektu *Krajina a lidé – Treboňsko*³⁴, Natura park Pardubice³⁵ či několik zajímavých expozičních programů Národního zemědělského muzea v Praze³⁶. Jinak jsme se ovšem profesionálními výstavami nezabývali, neboť jsou většinou pro současný projekt i běžnou výchovně-vzdělávací praxi finančně nedostupné, anebo jsme vybrali jen poměrně snadno přenositelné prvky (použití map, videa).

³⁰ <https://www.klasterbroumov.cz/cs/maiwaldova-akademie>

³¹ <https://www.zamecke-navrsi.cz/cs/m-43-blog>

³² <https://hostetin.veronica.cz/zakladni-skoly-2-stupen-odpovidajici-rocniky-viceletych-gymnazii>

³³ <http://www.lipka.cz/pro-skoly?idm=12>

³⁴ <http://www.dumprirody.cz/dum-prirody-trebonska/novinky/dvoulety-projekt-krajina-a-lide-je-u-konce/>

³⁵ <http://www.natura-park.cz/>

³⁶ <https://www.nzm.cz/pribeh-zemedelstvi-praha/expozice-a-vystavy>

V oblasti památkové edukace Národního památkového ústavu zůstává pro edukátory nadále zcela zásadním inspiračním zdrojem Metodické centrum zahradní kultury v Kroměříži, které vzniklo v rámci uskutečněného projektu dvou státních příspěvkových organizací (Národního památkového ústavu a Muzea umění Olomouc), s názvem *Národní centrum zahradní kultury*.³⁷ Projekt se zaměřil na tři vzájemně propojené oblasti: metodické, odborné a edukační aktivity. První oblast zahrnovala tvorbu metodik na téma obnovy památek zahradní kultury a péče o ně (byly prioritně ověřované v kroměřížských zahradách) a poskytování poradenství a konzultací majitelům a správcům historických zahrad. Odborné aktivity propojily studium specializovaných sbírek a prezentaci uměleckohistorického fondu, dotváření odborné knihovny a vlastní vydávání publikací mapujících fenomén zahradní kultury. Součástí odborných aktivit bylo také pořádání tematických výstav, seminářů a konferencí a stálá výuková expozice. Edukační aktivity se zaměřily jak na praktickou přípravu zaměstnanců, kteří se pohybují v oblasti historických zahrad a parků, tak na nejširší veřejnost – centrum nabízí velký výběr programů pro různé věkové kategorie s tématy rozličnými způsoby spojenými se zahradní kulturou a přenosnými do kraji- nářských programů. Výsledky a aktivity projektu byly následně přeneseny do současné činnosti Metodického centra zahradní kultury v Kroměříži.³⁸

---

³⁷ Projekt financovaný z IOP 2008–2015.

³⁸ <http://www.nczk.cz/>

Realizované edukační programy v historické kulturní krajině

Bc. Anna Svobodová

Výchovně-vzdělávací činnost hraje klíčovou roli při ochraně kulturního dědictví. Prezencí kulturního dědictví formou edukace se podrobně věnoval projekt Národního památkového ústavu s názvem *Vzdělávací role Národního památkového ústavu: Edukace jako klíčový nástroj zkvalitnění péče o kulturní dědictví České republiky*. V rámci celostátního projektu s pracovním názvem *Památky nás baví* bylo vytvořeno a uspořádáno mnoho edukačních programů na památkových objektech ve správě Národního památkového ústavu. Odborné metodiky a katalog výstavy *Památky nás baví* mají sloužit studentům, pedagogům, průvodcům, lektorům, správcům památkových objektů a dalším organizacím a jednotlivcům, kteří se zabývají interpretací a edukací v oblasti kulturního dědictví, jako metodická inspirace s rozmanitými příklady dobré praxe.³⁹ Mnohé z těchto ověřených programů se staly inspirací a metodickým vodítkem pro edukační programy realizované v historické kulturní krajině v rámci projektu *Identifikace a prezentace památkového potenciálu historické kulturní krajiny České republiky*.

Edukační programy byly připraveny pro žáky základních škol ve dvou lokalitách: tři kratší programy v krajině sv. Prokopa u Sázavy a celoroční školní projekt s názvem *Když krajina promluví* v krajině památkové zóně Novohradsko, který se stal součástí běžné školní výuky (povinně volitelného semináře *Poznej svůj region* ve školním roce 2019/2020). Hlavním cílem edukačních aktivit bylo poznání kulturněhistorických hodnot vybraných území na úrovni vhodné pro žáky 2. stupňů základních škol. Všechny zkušenosti a výstupy z obou míst mohou být využity jako inspirace pro příští programy. Laické veřejnosti byla věnována pozornost při doprovodných edukačních programech na výstavě *Objevujeme krajinu společně s památkáři*.

Následující kapitoly shrnují realizované edukační programy v Sázavě a v Nových Hradech. V případě obou lokalit je uveden výchozí stav pro realizaci edukačních programů a předchozí aktivity, které se zabývaly interpretací kulturněhistorických hodnot území. Obsah a průběh realizovaných programů jsou přiblíženy formou tzv. deníků památkového pedagoga. Část, která se věnuje aktivitám v Nových Hradech, navíc obsahuje připravený vzdělávací program semináře (resp. školního projektu *Když krajina promluví*), nástin využitých vyučovacích metod, hodnocení jednotlivých vyučovacích hodin a celkovou zpětnou vazbu a zhodnocení školního projektu klíčovými členy pedagogického a lektorského týmu v Nových Hradech.

---

³⁹ HAVLŮJOVÁ – CHARVÁTOVÁ – INDROVÁ 2015, HAVLŮJOVÁ – CHARVÁTOVÁ – KLAPKO – VESELÁ – WIZOVSKÝ 2015.

Programy v krajině sv. Prokopa

Programy v krajině sv. Prokopa

Přirozeným centrem a významným iniciátorem v oblasti interpretace života sv. Prokopa – poustevníka, mnicha, prvního sázavského opata a zemského patrona, je Sázavský klášter. Totéž se týká historie kláštera, svatoprokopských legend, míst v krajině s těmito fenomény spojenými i hodnot krajiny sv. Prokopa. Zejména se jedná o dlouholetou podporu edukačních aktivit ze strany kastelánky Sázavského kláštera Jaroslavy Matoušové, absolventky doktorského studijního oboru pedagogického směru, která v klášteře působí od roku 2003. Stálé edukační programy Správy Sázavského kláštera, realizované intenzivněji od roku 2013, nabízejí školákům alternativu standardní prohlídky s využitím aktivizačních prvků a didaktických pomůcek.⁴⁰

Výběr krajiny sv. Prokopa pro realizaci edukačních programů v rámci projektu *Identifikace a prezentace památkového potenciálu historické kulturní krajiny České republiky* se nabízel zejména z důvodu provázanosti vědeckých a edukačních aktivit širšího pracovního týmu v Sázavě⁴¹ a rovněž kvůli dlouhodobé spolupráci projektových pracovníků s motivovanými zaměstnanci Sázavského kláštera. V rámci výzkumného projektu se jednalo zejména o spolupráci s Martinou Štědrovou, která se stala klíčovou osobou z hlediska realizace edukačních aktivit v Sázavě a udržitelnosti připravených programů.

Sázavský klášter je přirozeným centrem výchovy a vzdělávání v tématech souvisejících s krajinou sv. Prokopa. Při edukačních programech pracují lektori například s postupně restaurovanými freskami (foto Petr Hudec).

Svatý Prokop se podle legendy usadil na tomto místě v jeskyni nad řekou Sázavou (dvě míle od hradu Kouřimě), kde zpočátku přebýval jako poustevník. Lidé z okolí se o jeho ctnostech brzy dozvěděli, a proto ho začali navštěvovat. Postupně se k Prokopovi začali přidávat muži, se kterými později vytvořil mnišskou komunitu Sázavského kláštera řídicí se pravidly sv. Benedikta.⁴² Původně dřevěný klášter byl založen za podpory přemyslovského knížete

⁴⁰ Stálá nabídka edukačních programů Sázavského kláštera je dostupná na <https://www.klaster-sazava.cz/cs>.

⁴¹ Viz specializovaná mapa s odborným obsahem *Identifikace kulturněhistorických hodnot jednotky historické kulturní krajiny: Krajina sv. Prokopa* dostupná online <https://www.hikk-naki.cz/clanky/publikace-a-vystupy/>.

⁴² CHALOUPECKÝ – RYBA 1953.

Oldřicha a jeho syna Břetislava I. Od jiných tehdejších českých klášterů se odlišoval užíváním staroslověnštiny jako bohoslužebného a literárního jazyka. Později nahradila slovanský jazyk latina. Prokop byl po smrti (1053) pohřben v dřevěném kostele Panny Marie a sv. Jana Křtitele a jeho hrob se stal místem uctívání. Své důstojné místo měl i v románské a později gotické podobě chrámu, kam přicházelo velké množství poutníků zvláště po roce 1204, kdy byl svatořečen římským papežem, a v časech vlády císaře Karla IV., kdy začal být uctíván i jako ochránce země české. Za husitských válek byl klášter vyrabován, mniši byli vyhnáni a na více než dvě stě let se stal majetkem světských pánů. V těchto dobách klášter chátral, až došlo v 16. století ke zřízení chóru a poškození svatoprokopské krypty. V ní nalezené domnělé Prokopovy ostatky pak byly převezeny na Pražský hrad do kaple Všech svatých.⁴³

Svatoprokopská legenda na obraze (foto Petr Hudec).

Krajina sv. Prokopa je protkána mnoha starobylými stezkami s různými poutními zastaveními, ke kterým se vztahují svatoprokopské legendy a pověsti. Jedním z takových míst je studánka Vosovka s kapličkou sv. Prokopa z poloviny 18. století. U studánky se podle pověsti setkali kníže Oldřich s poustevníkem Prokopem, který mu dal napít z koflíku vodu ze studánky, ale ta se jako zázrakem proměnila ve víno. Oldřich po tomto setkání podpořil výstavbu Sázavského kláštera. V kamenné křtitelnici vedle místního pramene

⁴³ ROYT – SOMMER – STECKER 2013.

je údajně otisk pěti dábelkých drápů. Na tomto místě měl Prokop křtít vodou ze studánky zástupy pohanů obrácených na křesťanskou víru.⁴⁴

Dnes je Sázavský klášter (současná krypta a barokní kostel zasvěcený sv. Prokopovi) živým poutním místem. Celý areál je ve vlastnictví dvou partnerů: českého státu a římskokatolické církve. Jednu část spravuje Národní památkový ústav, druhou Římskokatolická farnost Sázava – Černé Budy (tato část nyní prochází rozsáhlou stavební obnovou).

Výchozí situace pro realizaci edukačních aktivit v Sázavě

Sázavská kastelánka Jaroslava Matoušová již před několika lety připravila ve spolupráci s pedagogy základní školy v Levém Hradci program s „opakovacími“ pracovními listy s názvem *Příběh Sázavského kláštera – po stopách sv. Prokopa*. Na něj navázaly další programy pro školáky a rodiny s dětmi. Sázavský klášter se stal v roce 2013 jedním z pilotních památkových objektů Národního památkového ústavu, kde byly připraveny a ověřeny edukační programy v rámci výzkumného projektu *Vzdělávací role Národního památkového ústavu: Edukace jako klíčový nástroj zkvalitnění péče o kulturní dědictví České republiky*.⁴⁵ Především se jednalo o výchovně-vzdělávací program *Po stopách sv. Prokopa*, který pracoval s poselstvím sv. Prokopa o přemáhání neřestí a dále s pověstí vyprávějící o tom, jak Prokop zapřáhl čerta do pluhu a vyoral s ním Čertovu brázdu.⁴⁶ Tento program je zde v pozměněné podobě realizován dodnes. Téma se věnovalo „čertům v nás“ – žáci kreslili „své“ čerty, symbolicky s nimi vyoral brázdu a nakonec se došli podívat ke studánce Vosovce. Před progra-

Program *Po stopách sv. Prokopa* realizovaný v roce 2014 u kaple sv. Prokopa a studánky Vosovky (foto Petr Hudec).

⁴⁴ KLEMENT 1946.

⁴⁵ HAVLŮJOVÁ – CHARVÁTOVÁ – INDROVÁ 2015, HAVLŮJOVÁ – CHARVÁTOVÁ – KLAPKO – VESELÁ – WIZOVSKÝ 2015.

⁴⁶ ŠTĚDRA 2008.

mem byla vyrobena kopie koflíku sv. Prokopa podle údajného originálu, který ochraňuje římskokatolická farnost. Žáci z tohoto koflíku pili vodu ze studánky.

Při programu se žáci zabývali tématem pokušení (foto Petr Hudec).

Předání vody v koflíku a poselství sv. Prokopa u studánky Vosovky (foto Petr Hudec).

Programy v krajině sv. Prokopa

Při zážitkovém programu, který se věnoval archeologickým výzkumům v Sázavském klášteře a jejich významu, se účastníci vžili do role archeologů, kteří měli obhájit záměr provést v dané lokalitě archeologický výzkum. Program, jehož součástí byly experimentální rekonstrukce, se nazýval *Staň se archeologem v Sázavském klášteře* a v pozměněné podobě je zde realizován dodnes. Nakonec byly připraveny dvě tvůrčí dílny, vitrážová a písařská, přičemž obě jsou v upravené podobě stále zařazené do programové nabídky Sázavského klášteře. Od roku 2014 při jedné z písařských dílen účastníci opisují kaligrafickými pery český překlad legendy *Vita s. Procopii minor* od Bohumila Ryby. Cílem dílny je především seznámit návštěvníka se svatoprokopskou legendou a příběhem sv. Prokopa. Při programu zkouší účastníci psát i složitější hlaholici.

Návčik písma (unciály) účastníci písařské dílny před opisem svatoprokopské legendy (foto Anna Svobodová).

Důležitým mezníkem z hlediska intenzivnějšího rozvíjení edukačních aktivit v Sázavě bylo navázání spolupráce Správy Sázavského klášteře s Martinou Štědrovou, dcerou Dany Štědrové, učitelky působící v místní základní škole, a Milana Štědry, znalce místní krajiny, správce informačního a kulturního centra v Sázavě a autora odborných článků, které se věnují sázavské historii.⁴⁷ Martina Štědrová se od roku 2019 ujala role stálého památkového pedagoga Sázavského klášteře (předtím se programy připravovaly a realizovaly převážně pod hlavičkou výzkumných projektů). Ve spolupráci s kastelánkou Jaroslavou Matoušovou začaly rozvíjet výchovně-vzdělávací činnost klášteře, společně zkultivovaly edukační místnost a obnovily

⁴⁷ Milan Štědra publikuje články v časopisech *Pod Blanikem* a *Archeologie ve Středních Čechách*, a dále v *Sázavských listech* a ve vlastivědné revue *Sázavsko*, jež oboje rediguje.

a připravily novou nabídku programů směřující k poznání jedinečné atmosféry Sázavského kláštera a okolní krajiny.

Na základě zkušeností s přípravou a realizací edukačních aktivit v rámci projektu *Identifikace a prezentace památkového potenciálu historické kulturní krajiny České republiky* se Správa kláštera v Sázavě rozhodla zařadit poznávací vycházky do krajiny sv. Prokopa do stálé programové nabídky pro školy.

Z pohledu výchovy a vzdělávání v projektových tématech je rovněž aktivní Základní škola Sázava. Kromě toho, že žáci sázavské školy s pracovníky kláštera dlouhodobě spolupracují (například v klášteře pomáhají s úklidem zahrad, kastelánka kláštera jim nabízí pravidelné programy, zvýhodněné vstupné apod.), se učí o sv. Prokopovi ve všech stupních vzdělávání, navštěvují místa spojená se svatopropovskými legendami a tématům se věnují v různých předmětech (vlastivěda, dějepis, zeměpis, český jazyk, občanská výchova, výtvarná výchova aj.). Na výuku v předchozích letech a žákovské práce, které se věnovaly sázavské historii, sv. Prokopovi a legendám, bylo navázáno v edukačních programech, které byly realizovány v rámci výzkumného projektu *Identifikace a prezentace památkového potenciálu historické kulturní krajiny České republiky*. Jednalo se zejména o práci s myšlenkovou mapou⁴⁸, kterou žáci zpracovávali v nižších ročnících základní školy. Mapa obsahovala pro žáky důležitá místa ve městě a okolí, přičemž nebyly vynechány významné kulturní památky. Žáci uvažovali, která další důležitá místa by do mapy promítli. Následně některá z nich osobně navštívili.

V roce 2014 si nechala Správa Sázavského kláštera vyrobit speciální poutnické pláště, které lektoři využívají při různých edukačních programech. Dokumentace současného edukačního programu (foto Martina Štědrová).

⁴⁸ Využití myšlenkové mapy jako metody v procesu učení například GRECMANOVÁ – URBANOVSKÁ – NOVOTNÝ 2000.

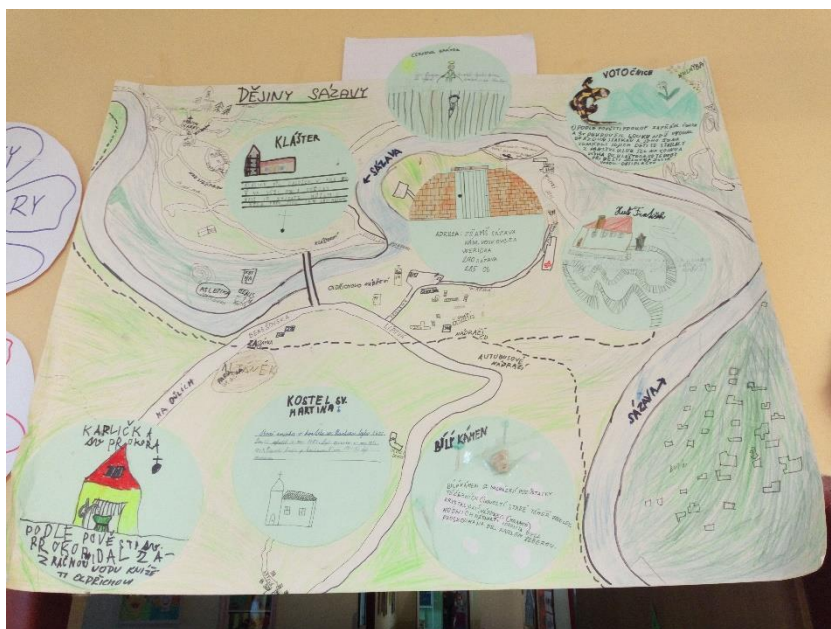

Zápis a dokumentace realizovaných vyučovacích hodin

Vyučovací hodiny vedla Martina Štédrová a s jejím svolením bylo využito osobních zápisů (deníku památkového pedagoga) jako podkladu pro prezentaci realizovaných programů.

Deník památkového pedagoga

V pátek 1. listopadu 2019 proběhl první edukační program, uspořádaný pro žáky základní školy v Sázavě. Žáci nejprve vyplnili dotazník, který zkoumal znalost místní krajiny a památek. Většina z nich si Sázavu spojuje hlavně se sv. Prokopem, klášteřem, sklárny Kavalierglass a hercem Jiřím Voskovcem. V dotazníku reagovali na život v Sázavě většinou velmi pozitivně, líbí se jim kulturní vyžití, zeleň, památky i okolní příroda. Školáci popisovali, kde se v krajině cítí dobře a kam rádi chodí na procházku. Rovněž uvažovali nad ochranou hodnot krajiny sv. Prokopa a jejich zachováním pro příští generace. V mapě pak střídavě ukazovali místa, o kterých se v dotazníku zmínili a která mají spojitost se sv. Prokopem (například Čertova brázda, louka Votočnice, Sázavský klášter, studánka Vosovka, studánka Rakovka, Prokopovo nábřeží aj.). Zamýšleli se také nad možnými definicemi různých jevů v krajině (brázda, řeka, skály, údolí, jeskyně, klášter, studánka, boží muka, hradiště apod.) a následně popisovali starší myšlenkovou mapu Sázavy.

Myšlenková mapa Sázavy zpracovaná zapojenými žáky v nižším ročníku (foto Martina Štédrová).

Další vyučovací hodina byla věnována svatoprokopským legendám a pověstem. Děti si připomněly příběh sv. Prokopa, okolnosti založení Sázavského klášteře, zázraky a poselství sv. Prokopa. Žáky nejvíce zajímal fenomén Čertovy brázdy, proto byla tématu věnována v dané vyučovací hodině větší pozornost. Chlapci a dívky popisovali terén Čertovy brázdy, v mapě ukazovali její průběh a odhadovali její vzdálenost. Dále si připomněli památky, které se nacházejí v blízkosti (například kaplička s obrazem sv. Prokopa, louka Votočnice apod.). Následně prezentovali svá díla z hodiny výtvarné výchovy, na kterých zobrazili louku Votočnici. Na závěr si sami vybrali místo exkurze pro další vyučovací hodinu. Zvolili starou pražskou cestu směrem na Krkavčí skály, kde měli za úkol objevit a prozkoumat místa vztahující se ke sv. Prokopovi.

Žákyně sázavské základní školy vyplňuje dotazník (foto Martina Štědrová).

Celodenní listopadové exkurze se zúčastnilo osm dívek, šest chlapců a dvě vyučující. První zastavení proběhlo v Sázavském klášteře, kde se školáci snažili odpovídat na připravené otázky. Úkoly se více zaměřovaly na řeholi sv. Benedikta a každodenní život v klášteře. Kromě toho žáci více uvažovali nad symbolikou zázračného milostného obrazu sv. Prokopa, který je umístěn v barokním kostele.

Procházka krajinou sv. Prokopa (foto Martina Štědrová).

Skupina pokračovala ulicí Anenská, která vede ke hřbitovu, a dále přes hřebeny skal do Stříbrné Skalice. Školáci šli po cestě, kudy měly být po zřícení chóru sázavského klášterního kostela v 16. století převáženy domnělé ostatky sv. Prokopa do kaple Všech svatých na Pražském hradě. Dále se zastavovali v lipové aleji, u křížku z konce 18. století, jenž má údajně připomínat převoz ostatků sv. Prokopa, u kapličky sv. Anny a u kapličky sv. Prokopa na lesní křižovatce. Nakonec se došli podívat i na místo pravěkého hradiště na Krkavčích skalách. Z vlastní iniciativy zdokumentovali exkurzi při hodině výtvarné výchovy.

Školní projekt
Když krajina promluví
v krajině památkové zóně
Novohradsko

Krajinná památková zóna Novohradsko je jedinečná rozmanitostí krajinné struktury: najdeme zde rozlehlé lesy, dochované historické rybníky a rybníční soustavy, krajinářské úpravy, neporušenou strukturu venkovských sídel, drobné sakrální stavby i významné historické stavby a areály, které určují specifický krajinný ráz a jedinečnost místní historické kulturní krajiny.⁴⁹

Novohradsko (foto Jozef Sedláček, Radim Klepárník).

Záměrem projektových pracovníků bylo pracovat s žáky spolupracující novohradské základní školy po delší dobu (v rámci výzkumného projektu optimálně celý školní rok). Pedagogové se mohli nejprve věnovat obecnějšímu učivu (zejména dějepisnému, částečně zeměpisnému a přírodopisnému) a posléze se detailněji zaměřit na jednotlivá témata a památná místa v kulturní krajině. V edukačních programech byla věnována pozornost vybraným jevům v krajinné památkové zóně Novohradsko (školáci například uvažovali nad významy a hodnotami tzv. Starého hradu a Nového zámku, novohradských rybníků, alejí, romantických úprav apod.).

Hlavním cílem školního projektu *Když krajina promluví* bylo poznání kulturně-historických hodnot novohradské krajiny. Pedagogové zařadili do vyučovacích hodin také témata, která souvisejí s přírodními procesy v krajině, ochranou životního prostředí, trvale udržitelným rozvojem, cestovním ruchem a životním stylem a která spadají do učiva o krajině v širších souvislostech.

---

⁴⁹ KUČA – KUČOVÁ – SALAŠOVÁ – WEBER 2015.

Výuka byla naplánována v rozsahu několika vyučovacích hodin formou projektového učení, které probíhalo jak uvnitř (ve školní třídě či výukovém sále), tak v autentickém prostředí historické kulturní krajiny.

Důležitou součástí školního projektu v Nových Hradech se měly stát exkurze do místních kulturních památek a přírodních expozičních v blízkém okolí (foto Jozef Sedláček, Radim Klepárník).

Výchozí situace pro realizaci edukačních aktivit v Nových Hradech

Pracovníci výzkumného projektu oslovili v první řadě vedení základní školy v Nových Hradech, které doporučilo ke spolupráci dvě vyučující: Kateřinu Marešovou, učitelku dějepisu a výtvarné výchovy, a Lenku Kučerovou, učitelku přírodovědných předmětů. Lenka Kučerová má s realizací projektů zaměřených na regionální výuku dlouholeté zkušenosti, a proto ve školním roce 2019/2020 uvítala možnost využít projekt k co největšímu zapojení regionálních témat do výuky. Výsledkem byla realizace povinně volitelného semináře *Poznej svůj region* na druhém stupni Základní školy Nové Hradce. Žáci 6. až 9. ročníků tak měli možnost setkat se s edukačními programy v autentickém historickém prostředí.⁵⁰ Novohradský hrad (prohlídky s průvodcem) navštěvují jednou za rok převážně jen žáci mateřské školy a nižších ročníků základní školy. Dějepisná výuka starších žáků probíhá zejména ve školní učebně.

⁵⁰ O smyslu, cílech a metodách učení v autentickém historickém prostředí pojednávají například HAVLŮJOVÁ – CHARVÁTOVÁ – INDROVÁ 2015.

Předchozí projekty a další aktivity v Nových Hradech

Novohradské kulturní, společenské, vzdělávací a sportovní akce posilují základní pilíře a vzdělanost místní občanské společnosti. Některé projekty byly uspořádány pod hlavičkou Novohradské občanské společnosti, z. s.⁵¹ V současné době většinu akcí zajišťují pracovníci Městského úřadu Nové Hradky a městem zřízovaného Kulturního informačního centra a Novohradského muzea. V projektech zaměřených na regionální výchovu jsou dlouhodobě aktivní například Lenka Kučerová (též místopředsedkyně Novohradské občanské společnosti) a současný starosta města Vladimír Hokr, absolvent Pedagogické fakulty Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích (oboru dějepis a francouzský jazyk), který se při svých studiích specializoval na šlechtickou rodinu Buquoyů a dějiny Novohradska.

Závěrečné projektové dílo novohradských žáků – malý obelisk – bylo umístěno tam, kde historicky obelisk stával, na konec původního 8 kilometrů dlouhého průhledu (ze sbírek Národního památkového ústavu – Státního hradu Nové Hradky).

Z výčtu mnoha novohradských aktivit jsou zmíněny jen některé projekty a akce, které předcházely školnímu projektu *Když krajina promluví*, nebo se uskutečnily souběžně.

Projekt Školy pro region

Projekt byl realizován v letech 2010–2012 a myšlenkově navázal na projekt *Školy na hranici* (2007–2008). Hlavním cílem projektu bylo vytvořit metodiku průřezového projektového vyučování s důrazem na využití potenciálu území (včetně kulturně-historického) formou dílčích školních projektů na pěti základních školách v regionu Novohradsko. Metodika vznikla z potřeby regionálních pedagogů zareagovat na proměny související se zaváděním školních vzdělávacích programů a průřezového

---

⁵¹ Činnost Novohradské občanské společnosti je prezentována na internetových stránkách organizace www.novnos.cz.

vyučování do výuky na základních školách (od školního roku 2007/2008). Učitelé si připravili ucelený metodický materiál s pilotními příklady.

Projekt koordinovala Novohradská občanská společnost, z. s. Na partnerské úrovni se do něj zapojilo pět základních škol v regionu Novohradsko a Vitorazsko: Nové Hrady, Horní Stropnice, Benešov nad Černou, České Velenice a Malonty. Výstupem školních projektů, které měly využít nový způsob průřezového projektového učení, bylo vytvoření školních virtuálních naučných stezek, včetně tištěných průvodců a pracovních listů. Učivo zasáhlo téměř všechny vyučované předměty. Každá škola si stanovila vlastní trasu virtuální naučné stezky v krajině (ZŠ Nové Hrady například středověké hrady), které věnovala pozornost v dílčích školních programech a úkolech. V rámci projektu všechny školy pravidelně vytvářely projektové časopisy, na konci projektu pak výukové postery. Tištěný průvodce, do jehož zpracování byla zapojena i Kateřina Marešová, se například zaměřil na poznávání historie města Nové Hrady, místních kulturních a společenských tradic i poznávání přírodovědné tematiky.⁵² Právě na uvedený tištěný průvodce s pracovními listy bylo částečně navázáno v projektu *Když krajina promluví*.

Projekt Školy pro venkov

Další projekt, za který odpovídala Lenka Kučerová, se nazýval *Školy pro venkov*. Jeho realizace připadla na léta 2010–2013. Bylo do něj zapojeno několik regionálních škol – Základní škola v Nových Hradech a dále partnerské školy v regionech Hornácka a Ostrožska (8 základních škol) a Nadorlicka (5 základních škol). Každá škola řešila svůj projekt, který se dle vlastní volby zaměřil na přírodní a/nebo kulturněhistorické bohatství regionu. Do tvorby výsledných didaktických materiálů se začleňovali žáci dané školy, a to ve spolupráci s pedagogem v rámci výuky. Školáci měli zpracovávat texty, ilustrace, film, didaktické úkoly (hry, hádanky, rébusy, křížovky) aj. Školním výstupem byly pracovní sešity, využitelné jak pro vzdělávání mladších žáků v daném tématu, tak pro žáky druhého stupně. Součástí projektu bylo rovněž vytvoření novinářských skupin, které pracovaly na tvorbě regionálního časopisu pro zájmové území. Výsledky školních aktivit byly aplikovány i v cestovním ruchu: byly navrženy nové poznávací trasy pro turisty a cyklisty, které byly prezentovány formou informačního letáku. Školáci absolvovali několik projektových dnů, při nichž testovali zpracované pracovní sešity hostitelské školy. Na základě pilotního ověření byly pracovní sešity upraveny do finální podoby a dodnes slouží základním školám jako zajímavý didaktický materiál či jako inspirace.⁵³

Hledání novohradské historie

Projekt probíhal v roce 1999 pod záštitou Novohradské občanské společnosti. Jeho cílem bylo vytvořit základní databázi historických fotografií a kontaktů na pamětníky a rodáky z Nových Hradů a okolních vesnic. Část databáze byla v témže roce

⁵² Více informací o projektu viz www.novnos.cz/proj07.htm.

⁵³ Více informací o projektu viz www.novnos.cz/proj09.htm.

prezentována na výstavě s názvem *Hledání novohradské historie*, která současně přibližovala život předků na Novohradsku.

Paměti Novohradska, Vitorazska a Slepíčních hor

Novohradská občanská společnost připravila v roce 2003 tři turistické/cyklistické naučné trasy s informačními tabulemi, které procházejí novohradskou krajinou. Stezka návštěvníky seznamuje s historií jednotlivých míst v daných lokalitách (Novohradsko, Vitorazsko, Slepíčí hory).

Příběhy novohradských domů

Projekt volně navázal na předchozí stezky *Paměti Novohradska, Vitorazska a Slepíčních hor*. Byl realizován v letech 2006–2007 a na rozdíl od předchozího projektu se zaměřil pouze na historii Nových Hradů. Mezi jeho výstupy patřily publikace *Příběhy novohradských domů* a internetové stránky www.novehradyhistorie.cz. Kniha, jejímž autorem je Vladimír Hokr, shrnuje historii a příběhy pamětníků, které se váží ke konkrétním novohradským domům, památkám a ulicím. Na internetových stránkách projektu jsou ke zhlédnutí dobové fotografie a ilustrace Nových Hradů a okolí.⁵⁴

Za skrytými poklady Novohradska

Projekt financovaný z Programu podpory nestátních neziskových organizací, jehož nositelem byla Novohradská občanská společnost, mapoval místa v novohradské krajině, která souvisejí s historií místního sklářství (skláren, sklářských obcí a cest), heraldikou a plavením dřeva. Výsledky projektu shrnuje publikace *Za skrytými poklady Novohradska*.

Obnova buquoyské kulturní krajiny

Projekt s názvem *Obnova buquoyské kulturní krajiny: Záchrana movitého kulturního dědictví jako báze pro obnovu paměti místa a kulturní identity* byl realizován Ústavem dějin umění Akademie věd, v. v. i. ve spolupráci s Občanskou novohradskou společností v letech 2011–2015. K výstupům projektu, financovaného z Programu na podporu aplikovaného výzkumu a vývoje národní a kulturní identity (NAKI), patří několik publikací. Kniha *Buquoyské Nové Hrady* vznikla u příležitosti stejnojmenné výstavy realizované v Nových Hradech v roce 2012. K novohradské naučné stezce *Buquoyská krajina: Zaniklé i dochované stavby v Nových Hradech a okolí* byla vytvořena publikace s totožným názvem. Závěrečná monografie projektu *Krajina – sídlo – obraz* shrnuje výsledky pětiletého výzkumu a představuje obrazové i písemné prameny související s působením rodu Buquoyů na jeho panstvích v 18. a 19. století. Novohradští aktivisté vnímají tento projekt jako zcela zásadní pro rozvoj povědomí laické i odborné veřejnosti o historii Nových Hradů a hraběcího rodu Buquoyů zejména v období 19. století.

---

⁵⁴ Více informací o projektu, včetně odkazů na historické materiály viz www.novehradyhistorie.cz.

Aktivity Novohradského muzea a interpretace kulturněhistorických hodnot krajiny

Kromě pravidelných i jednorázových společenských, kulturních a vzdělávacích aktivit pořádaných vedením města Nové Hradky, ať už jsou to například tradiční novohradské slavnosti, výlety do krajiny nebo návštěvy českých a rakouských kulturních památek a expozic, či odborné přednášky k regionální historii, nabízí Novohradské muzeum rovněž pravidelné vycházky do krajiny a edukační programy pro školy a veřejnost. Zejména se jedná o následující programy:

- Komentovaná prohlídka Buquoyské hrobky pro všechny věkové skupiny
- Komentovaná vycházka městem Nové Hradky pro všechny věkové skupiny
- Program Za novohradskými gryfy realizovaný v historickém jádru města pro mladší školní věk
- Program s pracovními listy a pátracími úkoly v Novohradském muzeu pro mladší školní věk
- Program s pracovními listy a pátracími úkoly v Novohradském muzeu pro starší školní věk

Autorkou i lektorkou uvedených komentovaných vycházek i edukačních programů je Jitka Šáchová, vedoucí Novohradského muzea a dlouholetá průvodkyně působící v Nových Hradech, která dále sama za sebe nabízí turistům dvě komentované procházky – Tereziiným údolím a k příhraničním rybníkům. Jitka Šáchová se stala klíčovou osobou nejen při samotné realizaci školního projektu *Když krajina promluví*, ale zejména z důvodu zajištění kontinuálního pokračování připravených programů po oficiálním ukončení projektu. Jitka Šáchová projevila zájem zapojit se do přípravy programů z vlastní iniciativy, a to s cílem inspirovat se jinými přístupy k interpretaci a edukaci v oblasti kulturního dědictví. Kromě toho pravidelně zprostředkovávala využívání sálu novohradského spolkového domu za účelem projektových setkání, zajišťovala pomůcky a techniku potřebnou k realizaci programů, úzce se podílela na přípravě obsahu školního projektu a ve vyučovacích hodinách se zapojovala jako lektorka. Rovněž se podílela na důležité reflexi všech připravených programů po jejich ukončení. Účastníci semináře *Poznej svůj region* si v muzeu vyzkoušeli její autorskou pátrací hru s pracovními listy.

Jitka Šáchová a Kateřina Marešová s novohradskými žáky v muzeu (foto Anna Svobodová).

Na Novohradsku působí další dva průvodci místní krajinou. Jedná se o Michaelu Vlčkovou⁵⁵ a Milana Koželuha⁵⁶, autora několika publikací o novohradské krajině⁵⁷ a vrstevnicového modelu Novohradských hor, který zobrazuje území s rozlohou přes 500 km² v měřítku 1:12500. Model je umístěn ve stálé expozici Novohradského muzea.

Myšlenka projektu *Když krajina promluví*

Hlavním cílem projektu bylo aktivizovat školáky a veřejnost k účasti na ochraně historické kulturní krajiny. Z pedagogického hlediska bylo záměrem pracovat se znalostmi, dovednostmi, hodnotami a postoji, které přispívají k ochraně dědictví minulosti, hlubšímu vnímání národní a kulturní identity a zkvalitnění péče o kulturní dědictví.⁵⁸ Protože přirozeně snáze chráníme to, k čemu máme vztah,⁵⁹ cílem školního projektu bylo rozvíjet vztah: „Já“ – „konkrétní památné místo v historické kulturní krajině“. Památkář nebo památkový pedagog bývá v tomto vztahu „mluvčím“ (a často také obhájcem) historické kulturní krajiny, za člověka „mluví“ člověk sám. Žáci

⁵⁵ Viz internetové stránky průvodkyně www.mytiny.cz/divocinou-novohradskych-hor.

⁵⁶ Viz internetové stránky průvodce www.milankozeluh.cz/kalendar-akci.

⁵⁷ Například *Novohradské hory – První tři, Nezapomenuté stopy*, Stropnice: Příběh řeky, Kraj pod Mandelsteinem nebo turistické materiály, které vznikly v rámci projektu *Novohradsko Vás vítá*.

⁵⁸ *Vize a principy památkové edukace* HAVLŮJOVÁ – CHARVÁTOVÁ – INDROVÁ 2015.

⁵⁹ Viz čtvrté pravidlo pro edukační programy Národního památkového ústavu, tamtéž.

se v rámci projektu zabývali tématem odpovědnosti za svěřené kulturněhistorické hodnoty a roli jednotlivce v procesu ochrany historické kulturní krajiny.

„Představme si, že nám vzdálený příbuzný odkáže rozsáhlou nemovitost. Co s tímto dědictvím uděláme? Vzdáme se nad ním veškeré kontroly, necháme odborníky, aby s domem udělali cokoliv podle svého uvážení? Necháme ho napospas, aby si ho třeba sousedé rozebrali na stavební materiál? Tytéž otázky platí, jestliže chápeme krajinu jako naše dědictví, nám svěřenou hodnotu. Krajina o sobě nerozhoduje, nemá žádný hlasovací mandát.“⁶⁰

Krajina nemá hlasovací mandát ani schopnost řeči, ale společnost je má. Pokud historickou kulturní krajinu vnímáme jako nám svěřené dědictví, navážeme s ní důvěrný vztah, naučíme se za ni mluvit, obhajovat ji a chránit (ilustrace Jan Poustka).

Ve vyučovacích hodinách v rámci projektu *Když krajina promluví* využíval pedagogický tým rolové hry, dramatizaci, deduktivní techniky, výtvarné, tvůrčí, badatelsky orientované a další aktivizační metody, pomocí nichž dostali žáci příležitost historickou kulturní krajinu nejen poznávat, ale rovněž ji sami také tvořivě interpretovat a podílet se tak přímo na její současné i budoucí ochraně. Na závěr projektu dokázali vytvořit „*devatero pravidel ochrany historické kulturní krajiny pro každého z nás*“, které je shrnuto v katalogu a komiksových obrazech na výstavě *Objevujeme krajinu společně s památkáři*. Morální pravidla mohou a jsou schopni dodržovat nejlépe sami tvůrci těchto pravidel, ovšem inspirovat mohou i další obyvatele a návštěvníky historické kulturní krajiny.

⁶⁰ SAMOJSKÝ 2011.

Vzdělávací program semináře *Poznej svůj region (projektu Když krajina promluví)*

Školní projekt *Když krajina promluví* se stal součástí povinně volitelného semináře *Poznej svůj region*. K semináři byl ve spolupráci s vyučující Lenkou Kučerovou zpracován vzdělávací program dle zásad závazného dokumentu *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání*, vydaný Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy.⁶¹ Na základě pedagogické reflexe je aktualizovaný vzdělávací program realizovaného semináře *Poznej svůj region* zveřejněn níže v katalogu a na internetových stránkách výzkumného projektu.⁶² Naplnění cílů a učiva uvedených v programu bylo částečně omezeno z důvodu uzavření školy v poslední části projektu. Některé vyučovací hodiny byly nahrazeny elektronickými domácími úkoly, poslední projektové dny byly z důvodu uzavření škol zrušeny.

- I. Název vyučovacího předmětu: *Poznej svůj region – Regionální výchova se zaměřením na poznání a ochranu historické kulturní krajiny*.
- II. Charakteristika vyučovacího předmětu.

1. Obsahové, časové a organizační vymezení vyučovacího předmětu:

Předmět *Regionální výchova se zaměřením na poznání a ochranu historické kulturní krajiny* patří do vzdělávacích oblastí *Člověk a příroda* a *Člověk a společnost* a je utvořen primárně ze vzdělávacích obsahů oborů zeměpis a dějepis, okrajově ze vzdělávacích obsahů oborů *výchova k občanství* a *přírodopis*.

Předmět poskytuje žákům možnost poznávání blízkého i vzdálenějšího okolí bydliště a školy, s důrazem zejména na poznání a ochranu kulturněhistorických hodnot místní krajiny. V předmětu se okrajově zabýváme i přírodovědným pohledem na krajinu, protože ten přirozeně nelze od kulturněhistorického pohledu zcela oddělit. Žák tak v některých hodinách získává celistvější pohled na hodnoty a ochranu krajiny z různých úhlů pohledu. Žáci využívají znalosti získané či prohlubované ve vyučovacích předmětech zeměpis, dějepis, přírodopis, výchova k občanství a výtvarná výchova a rovněž v mimoškolním vzdělávání. Předmět vybavuje žáka znalostmi a dovednostmi potřebnými pro jeho aktivní zapojení do ochrany historické kulturní krajiny a dává mu šanci hlubšího pohledu na historii a současnost kulturní krajiny vlastního regionu.

Cílem předmětu je probudit v žácích zájem o historii a současnost jejich domova, o významné kulturní památky a památkově chráněné lokality v dané

---

⁶¹ Dostupný online například zde www.msmt.cz/file/41216/.

⁶² <https://www.hikk-naki.cz/>

kulturní krajině. Cílem je též kultivovat historické vědomí žáků a díky výchovně-vzdělávacím aktivitám směřovat žáky k odpovědnosti za uchování kontinuity historické paměti. Důležité je zejména poznávání dějů, skutků a jevů, které zásadním způsobem ovlivnily vývoj místní kulturní krajiny a promítly se do obrazu současnosti. Žáci jsou vedeni k poznání, že historie, stejně jako historická kulturní krajina, není uzavřenou minulostí ani shlukem faktů a definitivních závěrů, ale může být pobídkou ke kladení otázek, jimiž se současnost prostřednictvím minulosti ptá po svém vlastním charakteru a své možné budoucnosti.

Vyučovací hodiny, ve kterých pedagogové využívají aktivizující vyučovací metody, zejména badatelské učení a tvůrčí metody, jsou vhodně doplněny přednáškami a debatami, prohlídkami významných památkových objektů (resp. lokalit) v blízkosti školy a tematickými exkurzemi do vzdálenějších míst, při nichž žáci přemýšlí o různých hodnotách krajiny a fenoménech, které ji utvářejí.

Předmět je realizován formou povinně volitelného semináře nabízeného žákům 6. až 9. ročníků základní školy. Časová dotace jsou 2 vyučovací hodiny jednou za 14 dní (což je výhodné zejména s ohledem na organizaci častých exkurzí). Předmětu se účastní maximálně 24 žáků.

Obsah a harmonogram povinně volitelného semináře *Poznej svůj region* je v souladu se školním projektem *Když krajina promluví*, který je realizován ve spolupráci s Národním památkovým ústavem. Poslední dvě hodiny semináře na konci školního roku 2019–2020, jež se zaměřují výhradně na učivo vzdělávacího oboru přírodopis, se uskuteční již mimo uvedený projekt.

2. Výchovné a vzdělávací strategie směřující k utváření klíčových kompetencí:

1) Kompetence k učení – žák je veden:

- k výběru a reflexi pro něj vhodných způsobů, metod a strategií k vlastnímu učení,
- k dalšímu studiu a mimoškolnímu učení,
- k vyhledávání a třídění informací a na základě jejich pochopení a propojení k využívání informací v procesu celistvého učení, tvůrčích činnostech a praktickém životě,
- k osvojení základních pojmů v tématu kulturní krajina, resp. historická kulturní krajina, a běžnému používání pojmů v procesu celistvého učení, tvůrčích činnostech a praktickém životě,
- k samostatnému pozorování, experimentování a porovnávání získaných výsledků, kritickému posuzování a vyvozování závěrů,
- k poznávání smyslu a cílů učení, pozitivnímu vztahu k učení a posuzování vlastního pokroku v průběhu školního roku.

2) **Kompetence k řešení problému – žák je veden:**

- k vnímání nejrůznějších problémových situací v oblasti ochrany historické kulturní krajiny, rozpoznávání a pochopení některých problémů v daném tématu, přemýšlení o příčinách těchto problémů a na základě vlastního úsudku, znalostí a zkušeností k promýšlení a hledání nejvhodnějších způsobů řešení problémů,
- ke kritickému myšlení a činění uvážlivých rozhodnutí, která je schopen obhájit,
- k porozumění souvislostí mezi osobní odpovědností, vlastním rozhodnutím, výsledky svých činů a současným a budoucím stavem historické kulturní krajiny.

3) **Kompetence komunikativní – žák je veden:**

- k formulování a vyjadřování svých myšlenek a názorů,
- k výstižnému, souvislému a kultivovanému vyjadřování v písemném i ústním projevu,
- k naslouchání promluvám druhých lidí (dospělých i vrstevníků) a vhodným reakcím na ně,
- k účinnému zapojování do diskuzí, obhajování svého názoru a vhodné a srozumitelné argumentaci,
- k porozumění různým typům zdrojů poznání (textům, obrazovým materiálům, běžné komunikaci, jiným informačním a komunikačním prostředkům aj.), přemýšlení o nich, k aktivním reakcím na zdroje poznání a tvořivému využívání zdrojů ve svém rozvoji a účinné komunikaci s okolním světem,
- k využívání získaných komunikativních dovedností k vytvoření vztahů, které jsou potřebné k plnohodnotnému soužití a kvalitní spolupráci s ostatními lidmi.

4) **Kompetence sociální a personální – žák je veden:**

- k účinné spolupráci ve skupině, ke spoluutváření pravidel komunikace a spolupráce v týmu a na základě poznání nebo přijetí nové role v týmu k pozitivnímu ovlivňování kvality společné práce,
- k podílení se na utváření příjemné atmosféry v týmu a na základě tolerance, ohleduplnosti a úcty při jednání s druhými lidmi k upevňování dobrých mezilidských vztahů,
- k poskytnutí pomoci nebo požádání o pomoc v případě potřeby,

- k pochopení potřeby efektivně spolupracovat s druhými lidmi v menších či větších skupinách při řešení úkolů v hodinách,
- k pozitivním představám o sobě samém, sebedůvěře, pocitu sebeuspokojení a sebeúcty při vlastním rozvoji.

5) **Kompetence občanské – žák je veden:**

- k respektování přesvědčení druhých lidí a jejich vnitřních hodnot,
- k respektování základních principů, na nichž spočívají zákony a společenské normy, a uvědomění svých práv a povinností,
- k respektování a ochraně našich tradic a kulturněhistorického dědictví a dále k rozvíjení dovednosti vhodného a šetrného chování při kontaktu s památkovými objekty a památkově chráněnými lokalitami,
- k respektování a ochraně přírodního dědictví,
- k pozitivnímu postoji k dilům, které v sobě nesou rozmanité památkové hodnoty.

6) **Kompetence pracovní – žák je veden:**

- k bezpečnému používání materiálů a pracovních nástrojů při pracovní tvůrčích (výtvarných) činnostech,
- k vnímání výsledku skupinových pracovních činností nejen z pohledu kvalitního technologického provedení, ale rovněž z hlediska duchovního, kulturního a symbolického významu vytvořeného díla.

3. **Očekávané výstupy žáka:**

- Rozumí základní geografické, topografické a kartografické terminologii při práci s mapou,
- vymezí a lokalizuje místní oblast Novohradsko,
- rozeznává hranice (bariéry) mezi podstatnými prostorovými složkami v krajině Novohradska,
- vytváří si myšlenkové (mentální) mapy pro orientaci na Novohradsku,
- hodnotí důsledky pohybu Země na život lidí, objasní střídání dne a noci a ročních období, uvažuje nad vlivem těchto jevů na každodenní život lidí a posoudí, jak přírodní podmínky souvisí se vzhledem lidských sídel, uvede příklady z Čech i zahraničí,

- v terénu se orientuje podle buzoly, určuje světové strany a proměny východů a západů slunce při rovnodennostech a slunovratech – dokáže tento jev vysvětlit,
- na přiměřené úrovni hodnotí přírodní poměry a hospodářský potenciál Novohradska,
- na přiměřené úrovni chápe a vysvětlí definice krajiny, kulturní krajiny a historické kulturní krajiny,
- porovnává různé krajiny jako součást pevninské části krajině sféry, na konkrétních příkladech rozlišuje specifické znaky kulturních krajin,
- na přiměřené úrovni rozlišuje zásadní atributy historické kulturní krajiny jako kritéria pro vymezení památkově chráněných území s významnými kulturněhistorickými hodnotami (na příkladu krajině památkové zóny Novohradsko),
- lokalizuje v mapě České republiky vyhlášené krajině památkové zóny,
- uvažuje o tom, jaké změny v novohradské krajině nastaly v průběhu staletí a co je příčinou těchto změn,
- hodnotí vliv cestovního ruchu na chráněné přírodní nebo kulturněhistorické oblasti,
- uplatňuje v praxi zásady bezpečného a šetrného pohybu a pobytu v krajinách s různým režimem ochrany,
- rozeznává a objasní důležité mezníky v historii Novohradska, zná významné rody a osobnosti ovlivňující krajinu Novohradska, zná významné kulturní památky ve městě a okolí, na přiměřené úrovni chápe jejich význam, přistupuje kriticky k projevům vandalizmu,
- v historickém jádru města se dokáže orientovat dle pohledových dominant,
- pomocí badatelské vyučovací metody řeší otázky související s historickou kulturní krajinou (např. jaký je význam alejí v krajině),
- zkoumá a dohledává pozůstatky historické kulturní krajiny v terénu,
- uvede konkrétní příklady důležitosti a potřeby dějepisných poznatků, chápe význam dějin jako možnost poučit se z minulosti,
- uvede příklady zdrojů informací o minulosti, zkouší pracovat s vybranými zdroji poznání,
- chápe význam vzdělávání,
- rozlišuje a porovnává různé formy vlastnictví, včetně duševního vlastnictví, a způsoby jejich ochrany, uvede příklady,

- poznává jednotlivé zástupce fauny a flóry Novohradska, chápe jejich vzájemné vztahy a vztahy ke krajině a její geologii, rozumí pojmu druhová rozmanitost (diverzita) živých organismů a dokáže ji porovnat na různých typech stanovišť.

4. Učivo

1) ZAHÁJENÍ SEMINÁŘE – PRVNÍ SETKÁNÍ

Školní výstup žáka:

- Zná účastníky semináře *Poznej svůj region* (spolužáky z 6. až 9. ročníků) a klíčové pracovníky projektového týmu (pedagogický tým), se kterými navazuje osobnější vazbu,
- podílí se na tvorbě pravidel semináře,
- má přiměřené povědomí o výzkumném projektu *Identifikace a prezentace památkového potenciálu historické kulturní krajiny České republiky* a edukačních aktivitách Národního památkového ústavu,
- má přehled o brzkých společenských, kulturních a vzdělávacích akcích na památkách v Jihočeském kraji a je motivován k návštěvě alespoň jednoho památkového objektu v průběhu daného školního roku,
- získává povědomí o vyučovacích metodách, které plánujeme využít v semináři (zejména o nové badatelské metodě).

2) ZPRACOVÁNÍ VSTUPNÍHO DOTAZNÍKU

Školní výstup žáka:

- Písemně, popřípadě ústně odpovídá na otázky ve vstupním dotazníku (didaktickém testu pro potřeby evaluace výchovně-vzdělávacího projektu).

3) ÚVOD DO KRAJINY

Školní výstup žáka:

- Na přiměřené úrovni vysvětlí pojmy krajina, kulturní krajina, historická kulturní krajina,
- rozlišuje přírodní a kulturní složky krajiny a některé typy krajin,
- uvažuje nad hodnotami přírodních a kulturních jevů, které krajinu spoluutváří,
- srovnává rozmanitost a jedinečnost místní historické kulturní krajiny s jinými regiony.

4) EXKURZE DO ŽOFÍNSKÉHO PRALESA

Školní výstup žáka:

- Zná pravidla a omezení návštěvy Žofínského pralesa,
- na přiměřené úrovni si uvědomuje smysl ochrany, jedinečnost a hodnoty Žofínského pralesa,
- chápe Žofínský prales jako pramen poznání,
- formuluje inspirativnost základních principů ochrany a interpretace národní přírodní rezervace Žofin pro historickou kulturní krajinu (krajinou památkovou zónu Novohradsko),
- rozumí důvodům ochrany vzácných přírodních lokalit a inspiroje se pravidly k ochraně historické kulturní krajiny (v následujících hodinách využívá znalosti při tvorbě „devatera pravidel ochrany historické kulturní krajiny pro každého z nás“).

5) EXKURZE DO STÁTNIHO HRADU V NOVÝCH HRADECH

Školní výstup žáka:

- Zná vybrané důležité historické mezníky v dějinách Novohradska od první písemné zmínky o Nových Hradech (1279) po současnost,
- vybrané události přiřadí k letopočtům a se spolužáky vytvoří časovou osu novohradské historie,
- zná několik významných příslušníků rodu Buquoyů a zařadí jejich působení v Nových Hradech do časové osy,
- chápe a formuluje význam a způsob využívání novohradského hradu v průběhu dějin (od středověku, přes období držení panství Buquoyi až po současnost),
- chápe novohradský hrad jako pramen poznání,
- formuluje, k čemu slouží archiv, a uvede různé příklady zdrojů historického poznání,
- popíše georeliéf, na kterém stojí hrad a město Nové Hrady,
- uvažuje nad významem obchodní Vitorazské stezky,
- vytváří si mentální mapu Novohradska a z hradu ukazuje směr významných fenoménů místní krajiny (Novohradské hory a kostel Panny Marie Těšitelky v Dobré Vodě, Tereziino údolí, rybník Žár apod.),
- uvažuje nad hospodářským potenciálem Novohradska; má základní povědomí o historii sklářství, sklářských vesničkách a kulturním bohatstvím souvisejícím se sklářstvím na Novohradsku.

6) EXKURZE DO NOVOHRADSKÉHO MUZEA

Školní výstup žáka:

- Zná významné šlechtické rody, které působily v Nových Hradech, a přiřazuje jejich působení do časové osy,
- jmenuje nejvýznamnější kulturní památky a dominanty historického jádra města,
- rozumí 740. výročí první písemné zmínky o Nových Hradech (v roce 2019), část listiny se zmínkou o Ojří z Nových Hradů opíše kaligrafickými pery a tuší na ruční papír,
- formuluje, co je to muzeum a k čemu slouží,
- na přiměřené úrovni uvažuje, k čemu je nám historie a jaký je smysl (historického) učení.

Doplňkově práce s pracovním listem: urbanismus města a okolních vesnic, významné kulturní, umělecké a krajinářské památky ve městě a okolí, architektonické slohy.

7) EXKURZE DO SÁDEK ŠTIPTOŇ u NOVÝCH HRADŮ

Školní výstup žáka:

- Má základní povědomí o historii rybářství a rybníkářství na Novohradsku; pomocí průvodce reflektuje současný stav tohoto způsobu hospodaření na Novohradsku; zná možnosti zájmového i budoucího profesního uplatnění v oboru,
- jmenuje nejznámější novohradské rybníky a ukáže je v mapě,
- zná podrobněji historii Žárského rybníku,
- zná činnost a součásti sádek,
- má povědomí o expozicích, kde si může rozšířit vzdělání v daném učivu prostřednictvím mimoškolních aktivit.

8) PRŮBĚŽNÁ REFLEXE a VÝHLED DO NOVÉHO POLOLETÍ

Školní výstup žáka:

- Ústní formou opakuje doposud probrané učivo, reflektuje realizované projektové hodiny a formuluje potřeby a přání do druhé části školního projektu.

9) EXKURZE DO EXPOZICE SONNENWELT

Školní výstup žáka:

Na přiměřené úrovni (žáků 6. až 9. ročníku) rozumí učivu:

- vývoj planety Země,
- zásadní klimatické změny v průběhu dějin lidstva,
- obnovitelné zdroje energie, zejména sluneční energie a způsob jejich využívání člověkem v minulosti a dnes,
- střídání dne a noci a ročních období, vlivy těchto jevů na každodenní život člověka, zejména způsob bydlení a relaxaci,
- historie a způsob trávení volného času a rekreace,
- životní styl a trend sedavého způsobu života člověka,
- vývoj stavebních technik a řemesel,
- projektování současných rodinných domů,
- limity stavební činnosti a dalších aktivit člověka v krajině.

10) EXKURZE DO NOVOHRADSKÉHO ZÁMKU

Školní výstup žáka:

- Zná historii, některé součásti a historické funkce vybraných místností zámku,
- chápe zámek jako součást krajině kompozice a rovněž jako pramen poznání,
- orientuje se v zámeckém parku, zná jeho historii a základní kompozici,⁶³
- popíše a ukáže, kde začínala kompoziční osa zámek – obelisk a kterým směrem pokračovala.

11) SLEDOVÁNÍ KOMPOZIČNÍ OSY ZÁMEK – OBELISK, NÁVŠTĚVA AUTENTICKÉHO MÍSTA NOVOHRADSKÉHO OBELISKU⁶⁴

Školní výstup žáka:

- Sleduje pozůstatky kompoziční osy zámek – obelisk pomocí dronu; osu označí v mapě,
- navštíví a prozkoumá autentické místo, kde novohradský obelisk stával (a uzavíral kompoziční osu – pohled od zámku),
- rozumí pojmu lineární perspektiva a uplatnění lidského vidění v lineární perspektivě při pohledu do komponované krajiny (například průhledem alejí na dominantní stavbu – obelisk),

⁶³ Prohlídku zámeckého parku uspořádal pro většinu dětí ze semináře Marek Ehrlich, člen týmu výzkumného projektu *Identifikace a prezentace památkového potenciálu historické kulturní krajiny České republiky*, již na jaře 2019. O parku jsme se ve zmíněné projektové hodině učili jen okrajově.

⁶⁴ Vyučovací hodiny, při kterých jsme se učili o zámku, kompoziční ose zámek – obelisk a obelisku (X. A XI.) byly spojeny v jeden projektový den.

- uvažuje nad symbolikou obelisků; na přiměřené úrovni zná historický kontext stavění obelisků v jiných krajích a u nás; zná analogie novohradského obelisku z Čech i zahraničí; vymýšlí symboliku nového obelisku, který bude se spolužáky dotvářet; navrhuje umístění nového obelisku do krajiny.

12) DOKONČENÍ NOVÉHO OBELISKU

Školní výstup žáka:

- Ve spolupráci se spolužáky upřesňuje symboliku nového obelisku; ve skupině vybírá nejzajímavější nápady; zástupce školní skupiny napíše nápady na obelisk,
- svými nápady se podílí na rozhodnutí, do kterého místa v krajině bude nový obelisk umístěn,
- na obelisk se podepisuje (jakožto tvořivý autor interpretace místní historie).

13) BĚDÁNÍ O VÝZNAMU ALEJÍ v KRAJINĚ⁶⁵

Školní výstup žáka:

- uvažuje o tom, jaký je význam alejí v krajině, a navrhuje odpovědi na otázku (tvoří hypotézy),
- naplánuje si postup ověření nebo vyvrácení svých hypotéz a vybírá si konkrétní prameny poznání, které hodlá použít,
- vyhledává a studuje prameny a třídí informace; kriticky přehodnocuje své hypotézy,
- při programu (nebo individuálně) prozkoumává novohradské aleje a uvažuje nad významem alejí v autentickém prostředí (hypotézy ověřuje na základě vlastního bĚdání),
- vyhodnocuje výsledky a formuluje závěry svého bĚdání,
- výsledky prezentuje ostatním (posílá je písemnou formou pedagogovi).

14) BĚDÁNÍ O VÝZNAMU PRŮHLEDŮ v KRAJINÁŘSKÉM PARKU⁶⁶

Školní výstup žáka:

- Uvažuje o tom, k čemu slouží průhledy v krajinářském parku a navrhuje odpovědi na otázku (tvoří hypotézy),

⁶⁵ Vyučovací hodina byla z důvodu uzavření školy a přerušení výuky ve škole nahrazena domácím úkolem, který žáci zasílali elektronicky.

⁶⁶ Vyučovací hodina byla z důvodu uzavření školy a přerušení výuky ve škole zrušena.

- naplánuje si postup ověření nebo vyvrácení svých hypotéz a vybírá si konkrétní prameny poznání, které hodlá použít,
- vyhledává, studuje prameny a třídí informace; kriticky přehodnocuje své hypotézy,
- při programu (nebo individuálně) prozkoumává dochované a zaniklé (zarostlé) průhledy v Tereziině údolí a uvažuje nad významem průhledů v autentickém prostředí (hypotézy ověřuje na základě vlastního bádání),
- vyhodnocuje výsledky a formuluje závěry svého bádání,
- výsledky prezentuje ostatním (posílá je písemnou formou pedagogovi).

15) BUDOUCNOST HISTORICKÉ KULTURNÍ KRAJINY JE NAŠE VĚC – TVORBA „DEVATERA PRAVIDEL OCHRANY HISTORICKÉ KULTURNÍ KRAJINY PRO KAŽDÉHO z NÁS“⁶⁷

Školní výstup žáka:

- Uvažuje nad hodnotami památek, které jsme v průběhu semináře navštívili,
- zná jevy, které spoluutvářejí krajinou památkovou zónu Novohradsko; uvědomuje si jedinečnost území; je motivovaný tato místa navštěvovat, více poznávat a chránit,
- zná další krajině památkové zóny České republiky a označuje lokality v mapě,
- uvažuje nad rolí jednotlivce v procesu ochrany historické kulturní krajiny a odpovědností každého člověka za činy v naší historické kulturní krajině,
- na přiměřené úrovni rozumí pojmu vandalismus; uvědomuje si negativní a někdy i nevratné důsledky takového chování pro historickou kulturní krajinu a společnost,
- ve spolupráci se spolužáky a pedagogickým týmem formuluje devět pravidel, která přispívají k ochraně historické kulturní krajiny, a sám je může dodržovat.

16) ZÁVĚREČNÁ REFLEXE I⁶⁸

Školní výstup žáka:

- Písemnou formou opakuje učivo probírané v druhé polovině semináře.

⁶⁷ Vyučování bylo částečně spojeno s projektovou hodinou, při které žáci dokončovali nový (malý projektový) obelisk.

⁶⁸ Didaktický test žáci vyplňovali a zasílali elektronicky.

17) ZÁVĚREČNÁ REFLEXE II⁶⁹

Školní výstup žáka:

- Ústně reflektuje projektové hodiny realizované v druhé polovině semináře a osobní přínos projektu,
- účastní se komorní (týmové) oslavy k ukončení projektu.

(Vernisáž projektové výstavy)

18) FAUNA a FLÓRA NOVOHRADSKA i a II – TERÉNNÍ EXKURZE (Tereziino údolí a Sokolí hnízdo)⁷⁰

Školní výstup žáka:

Na přiměřené úrovni (žáků 6. až 9. ročníku) rozumí učivu:

- poznávání fauny a flóry v okolí školy,
- poznávání a význam biodiverzity obecně a v okolí školy,
- ekologické nároky jednotlivých druhů, druhová variabilita na různých typech stanovišť,
- geologická charakteristika oblasti a její vliv na druhové složení fauny a flóry,
- vliv člověka na druhové složení fauny a flóry – původní druhy vs. invazní druhy.

5. Průřezová témata

1) Průřezové téma: OSOBNOSTNÍ a SOCIÁLNÍ VÝCHOVA

Tematické okruhy: Osobnostní rozvoj

- Rozvoj schopností poznávání
- Sebepoznání a sebepojetí
- Kreativita

Tematické okruhy: Sociální rozvoj

- Poznávání lidí
- Mezilidské vztahy
- Komunikace
- Kooperace a kompetice

⁶⁹ Druhá reflexe byla z důvodu uzavření školy a přerušení výuky ve škole zrušena a přesunuta na začátek následujícího školního roku.

⁷⁰ Vyučovací hodiny byly z důvodu uzavření školy a přerušení výuky ve škole zrušeny.

Tematické okruhy: Morální rozvoj

- Řešení problémů a rozhodovací dovednosti
- Hodnoty, postoje, praktická etika

2) Průřezové téma: VÝCHOVA DEMOKRATICKÉHO OBČANA

Tematické okruhy:

- Občanská společnost a škola
- Občan, občanská společnost a stát
- Principy demokracie jako formy vlády a způsobu rozhodování

3) Průřezové téma: ENVIRONMENTÁLNÍ VÝCHOVA

Tematické okruhy:

- Ekosystémy
- Základní podmínky života
- Lidské aktivity a problémy životního prostředí
- Vztah člověka k prostředí

6. Práce s počítačem

- Žáci vyhledávají informace při řešení badatelských úkolů – za účelem ověřování vlastních hypotéz a hledání odpovědí na badatelské otázky.

7. Přehled exkurzí

- Prales Žofín
- Státní hrad Nové Hradý
- Sádky Štiptoň u Nových Hradů
- Expozice Sonnenwelt v Großschönau
- Zámek Nové Hradý
- Návštěva místa, kde stával novohradský obelisk
- Krajinářský park Tereziino údolí (2x) a Sokolí hnízdo (druhá exkurze do Tereziina údolí a do Sokolího hnízda se uskuteční již mimo projekt *Když krajina promluví*).

Vyučovací metody

Lenka Kučerová a Kateřina Marešová, vyučující zapojené do projektu *Když krajina promluví*, usilují v rámci svých předmětů (zeměpis, přírodopis, dějepis, výtvarná výchova) o postupné upouštění od tradičních výukových metod⁷¹ zakořeněných ve vzdělávacích systémech (nejen) regionálních škol a o častější využívání modernějších způsobů učení, které aktivizují školáky ke kritickému myšlení a samostatné tvůrčí a reflektivní činnosti. Kromě klasických metod (často vyprávění, vysvětlování, práce s textem a obrazem apod.) využívají i aktivizační metody (například didaktické hry a problémové úkoly).⁷² Do výuky občas zařazují i komplexnější výukové metody, například brainstorming⁷³ či projektové učení, při kterém jsou žáci na integrovaných tématech vedeni k složitějšímu poznávání jevů v jejich příčinné souvislosti a získávají poznatky z vlastní zkušenosti a z experimentů.⁷⁴ Příkladem z praxe je projekt *Školy pro region*⁷⁵, do kterého byly obě vyučující zapojené. Obdobného přístupu využil i třídní projekt na téma *Pravěk*, připravený učitelkou dějepisu Kateřinou Marešovou pro žáky 6. ročníku, jehož součástí bylo zážitkové učení, tvůrčí a výtvarné práce, experimenty i klasické názorně demonstrační metody (žáci slepovali napodobeniny pravěkých nádob a určovali jejich účel, malovali uhlem na papíry různé pravěké malby, modelovali zuby pravěkého člověka z keramické hlíny, vyráběli pravěké nástroje určené k práci a lovu apod.; společně sledovali vhodné filmy a dokumenty; při plnění úkolů pracovali převážně ve skupinách).

Po domluvě s pedagogickým týmem byly do vyučovacích hodin zařazovány převážně metody, na které jsou školáci zvyklí, a to zejména: přednáška, vyprávění, vysvětlování, předvádění a pozorování, práce s texty, obrazy, mapami a archiváliemi, dále pak diskuze, skupinová výuka, didaktické hry, tvůrčí a výtvarné aktivity, zážitkové hry, dramatizace a hraní rolí.⁷⁶ Ve vyučovací hodině, kdy se žáci zabývali definicemi krajiny a jevů, které ji spoluutvářejí, byla využita kombinace rollové hry s deduktivní technikou. Lektorka nezačala výkladem – práce žáků nebyla ověřením znalostí předchozího výkladu, nýbrž žáci sami přicházeli na správná řešení pomocí dedukce (na začátku hodiny se v rolích vylosovaných jevů rozdělovali do skupin a následně v těchto skupinách uvažovali nad jejich individuálními a společnými hodnotami). Do projektu byla začleněna metoda, kterou žáci důvěrně neznají – badatelsky orientované učení.⁷⁷

---

⁷¹ KOHOUT 2002.

⁷² MAŇÁK 2003.

⁷³ Tamtéž.

⁷⁴ KOHOUT 2002.

⁷⁵ Viz kapitola Výchozí situace pro realizaci edukačních aktivit v Nových Hradech.

⁷⁶ SILBERMAN – LAWSON – KOLDINSKÝ 1997.

⁷⁷ HAVLŮJOVÁ – CHARVÁTOVÁ – INDROVÁ 2015.

Badatelsky orientované učení v historickém prostředí – aplikace v projektu *Když krajina promluví*

Badatelská metoda bývá učiteli využívána zvláště v přírodovědných předmětech – například v hodinách chemie, přírodopisu, fyziky. Pro některé pedagogy i školáky je to velice zajímavý způsob učení, který rozvíjí kritické myšlení a podporuje zvědavost. Ovšem metoda může být využitelná i mezioborově či v jakémkoliv předmětu. Východiskem metody badatelsky orientovaného učení, stejně jako každého bádání, je touha „přijít doposud neznámým věcem na kloub“. Jakmile učitel položí badatelskou otázku, školáci postupují při řešení úkolu v následujících krocích: formulují hypotézu, naplánují postup ověření hypotézy, vyhledávají a třídí informace, vyhodnocují a formulují závěry svého bádání, prezentují výsledky ostatním.⁷⁸

Inspirací pro využití badatelské metody v novohradském školním projektu *Když krajina promluví* se stal projekt organizace pražského vzdělávacího centra Tereza s názvem *BADATELE.CZ*.⁷⁹ Novohradští žáci řešili badatelskou otázku: *Jaký je význam alejí v krajině?* Druhou otázkou nebylo možné z důvodu přerušení výuky řešit v rámci školního projektu, a tak byl badatelský úkol přenesen do doprovodného edukačního programu k výstavě *Objevujeme krajinu společně s památkáři*. Součástí badatelského úkolu na výstavě je terénní průzkum krajiny, při kterém školáci bádají a ověřují své hypotézy v autentickém prostředí historické kulturní krajiny.

Zápis a dokumentace realizovaného školního projektu

V rámci školního projektu *Když krajina promluví* se uskutečnilo celkem 12 vyučovacích hodin, přičemž první se odehrála před oficiálním zahájením projektu v květnu 2019. Projektové dny pak probíhaly od září 2019 do března 2020. Dvakrát dostali žáci domácí úkol jako náhradu za výuku, která nemohla být realizována kvůli dočasnému uzavření školy v poslední čtvrtině projektu (jednalo se o badatelský úkol a závěrečný didaktický test, které školáci plnili a zasílali elektronicky na projektový e-mail v průběhu dubna a května 2020). Jednotlivé zápisy obsahují tzv. deníky památkového pedagoga, které byly sepisovány do tří dnů po každé projektové hodině, a dále krátké informace k přípravě pedagoga na výuku a zhodnocení realizovaného programu.

---

⁷⁸ Sada metodických materiálů pro učitele žáků 2. stupňů ZŠ je dostupná on-line na internetových stránkách <http://badatele.cz/cz/metodicke-materialy-pro-zs>.

⁷⁹ Informace o projektu dostupné na internetových stránkách <http://badatele.cz/cz>.

Návštěva Buquovské hrobky

Zkušební (motivační) program před zahájením semináře *Poznej svůj region*, 31. května 2019

Deník památkového pedagoga, 2. 6. 2019

Ještě při přípravách projektu na konci školního roku 2018/2019 jsme se rozhodli uspořádat pilotní a motivační hodinu pro budoucí žáky semináře *Poznej svůj region* s programem v Buquovské hrobce. Chlapci a dívky dostali s přibližně čtrnáctidenním předstihem zadání úkolu: připravit si vlastní krátké vyprávění o vybraných příslušnících rodu Buquoyů, jejichž životní příběhy se odehrály v Nových Hradech. Úkol zpracovali ve skupinách v hodinách dějepisu. Zvolený zástupce školní skupiny nám pak příběh při programu připomněl a ostatním sdělil, za co by skupina dala konkrétní osobnosti „palec nahoru“, tedy v čem spatřuje přínos konkrétního Buquoye pro novohradskou krajinu a minulé i současné obyvatelé Novohradsko.

Výprava žáků do rodinné hrobky Buquoyů, ke které vede cesta přes novohradský hřbitov (foto Anna Svobodová).

Žákyně vypráví příběh vybraného Buquoye (foto Anna Svobodová).

Symbolicky jsme tak zavzpomínali na Buquoye, kteří měli na proměny novohradské kulturní krajiny výrazný vliv více než tři sta let, v místě posledního odpočinku některých členů rodiny.

Novogotická hrobka Buquoyů byla postavena v letech 1902–1904 podle návrhu pražského architekta Josefa Schulze. Díky kompletně dochovanému vybavení a zachovaným zbytkům se jedná o významný příklad šlechtické hrobky v rámci jižních Čech, srovnatelný se Schwarzenbergskými hrobkami v Třeboni nebo na Orlíku. V novohradské hrobce najdeme rakve s tělesnými zbytky tří manželských párů a jejich příbuzných – sourozenců z rodu Cappy. V hrobce jsou pochovaní Constance hraběnka Cappy (1859–1933), Philipp hrabě Cappy (1860–1922), Henriette hraběnka Longueval-Buquoy (1814–1822), Ferdinand hrabě Longueval-Buquoy (1856–1909), Georg Johann Heinrich hrabě Longueval-Buquoy (1814–1882), Therese Sophie hraběnka Longueval-Buquoy, rozená princezna Oettingen-Walerstein (1829–1897), Carl Bonaventura hrabě Longueval-Buquoy (1854–1911) a Philippine hraběnka Longueval-Buquoy, rozená hraběnka Czernin von und zu Chudenitz (1858–1937).⁸⁰

Ostatky dalších rodinných příslušníků jsou uloženy v hrobce v novohradském kostele sv. Petra a Pavla, kterou nechala zbudovat Marie Magdalena Buquoyová, manželka habsburského generála Karla Bonaventury Buquoye, jenž v roce 1620 získal česká panství Nové Hradky, Rožmberk a Libějovice jako válečné konfiškáty. Po jeho smrti spravovala tyto majetky vdova Marie

⁸⁰ HOKR 2007.

Magdalena, která se natrvalo přestěhovala do Nových Hradů, čímž v Čechách symbolicky zakotvila významný šlechtický rod, který byl původem ze španělského Nizozemí. Ostatky Marie Magdaleny jsou uloženy v novohradském kostele, Karel Bonaventura je pohřben v kryptě rožmberského kostela.⁸¹

Carl Bonaventura hrabě Longueval-Buquoy, jeden z členů rodiny pochovaných v Buquoyově hrobce na hřbitově. Kresba žákyně Základní školy Nové Hrady (foto Anna Svobodová).

Jitka Šáchová vyprávěla žákům poutavý příběh o mozaice Nanebevzetí Panny Marie z dílny Maxe Švabinského, po němž následovala diskuze nad památkovými hodnotami hrobky. Celou dobu se snažila žáky aktivizovat otázkami a přimět je k úvahám (foto Anna Svobodová).

⁸¹ KRUMMHOLZ 2012, KRUMMHOLZ – IVANEGA – TRNKOVÁ 2012.

Program v Buquoyské hrobce natáčel kameraman Martin Hes, se kterým jsme se domluvili na další spolupráci při dokumentaci žáků a hodin realizovaných v rámci projektu *Když krajina promluví* v příštím školním roce. Videá shrnou realizovaný projekt v projektové výstavě. Žáků jsme se ptali na jejich motivace zapojit se do projektu, na to, co by chtěli zažít, kam by se chtěli podívat, s kým by se chtěli potkávat atd. Jejich reakce byly velice pozitivní. V neposlední řadě jsme jim nastínili projektové téma.

Příprava na hodinu

Zadání úkolu žákům s minimálně čtrnáctidenním předstihem (výběr členů rodiny Buquooyů, příprava studijních textů pro žáky) a zpracování úkolu před zahájením programu (rozdělení žáků do skupin, příprava výkladu pro ostatní, úvahy o přínosu osobnosti, výtvarné aktivity).

Hodnocení hodiny

Pro všechny zúčastněné se jednalo o vůbec první společné setkání. Již při této hodině jsme mohli vysledovat, co žákům vyhovuje (například rozdělení odpovědných rolí – asistent lektorky, fotografka programu atd.; práce ve skupinách a prezentace zpracovaného úkolu zvoleným zástupcem; aktivizace při prohlídkách otázkami a motivace k úvahám a diskuzím; průzkum zajímavých prostor, kam se běžně nedostanou apod.) a co jim naopak nevyhovuje (například delší výklad zasazený do jim nesrozumitelného kontextu nebo jednotvárné aktivity, při nichž se začnou po chvíli nudit).

Na začátku školního roku 2019/2020 se do povinně volitelného semináře *Poznej svůj region*, v jehož rámci jsme projekt *Když krajina promluví* realizovali, přihlásili téměř všichni žáci, kteří se zúčastnili zkušebního programu v Buquoyské hrobce. Tuto skutečnost jsme vnímali jako pozitivní zpětnou vazbu na první jarní setkání.

Zahájení semináře *Poznej svůj region* – první setkání ve školním roce 2019/2020

Neformální setkání se hrou *Kdo je kdo* v novohradské škole, 20. září 2019

Deník památkového pedagoga, 23. září 2019

Celý školní rok 2019/2020 se budou žáci a učitelé Základní školy Nové Hradky a pracovníci památkové péče a místních kulturních organizací společně potkávat v rámci školního semináře *Poznej svůj region*. Zaměříme se na poznání a ochranu historického dědictví této jedinečné oblasti. Společně budeme přemýšlet o hodnotách novohradské kulturní krajiny, její budoucnosti a našem životě v ní. Na závěr projektu pozveme rodiny účastníků semináře, obyvatele Nových Hradů a další hosty na projektovou výstavu, která bude instalována ve výstavním sále novohradského hradu. Výstava shrne školní projekt a přiblíží laické i odborné postupy směřující k ochraně historické kulturní krajiny.

Žáci docházejí do 6. až 9. ročníků základní školy a vstupem do projektu (školního semináře) se stali důležitými členy týmu širšího projektu výzkumu a vývoje národní a kulturní identity *Identifikace a prezentace památkového potenciálu historické*

kulturní krajiny České republiky, jehož cílem je zlepšovat stávající systém ochrany historické kulturní krajiny v České republice.

Školní projekt v Nových Hradech jsme symbolicky zahájili zapálením společné projektové svíce (foto Anna Svobodová).

Hra *Kdo je kdo*

S některými žáky se známe už z loňského školního roku (z programu v Buquovské hrobce), v novém školním roce se k nám přidali někteří další členové. K hravějšímu seznámení se všemi účastníky jsme využili upravenou kombinaci her Prázdninové školy Lipnice *Kdo je kdo* a *Ztráty a nálezy*.⁸²

Po úvodním seznámení všichni dostali psací potřeby a deset otázek,

které zjišťovaly osobní informace o účastnících. Otázky byly různé, například prošetřovaly vztah přítomných k Novohradsku a jejich spokojenost s životem v tomto kraji, vztah k historii a k učení nebo plán jejich budoucí kariéry. Některé otázky jsme převzali z metodické příručky Prázdninové školy Lipnice – dotazy měly děti hlavně rozesmát a uvolnit. Například: Co bys dělal s výhrou 100 000? Když už bys musel/a

Při prvním projektovém setkání jsme se chtěli seznámit se všemi členy semináře (foto Anna Svobodová).

⁸² ZAPLETAL – NEUMAN 2008.

spáchat trestnou činnost, který její typ by pro tebe byl nejpříjemnější? Všichni odpovídali anonymně. Odpovědi jsme sesbírali, postupně náhodně losovali a pokoušeli se podle odpovědí uhodnout, kdo je kdo.

Vzájemně jsme se netradičním způsobem poznali, vytvořili si projektová pravidla (například: až na výjimky nepoužíváme při vyučovacích hodinách mobilní telefon, nerušíme promluvy ostatních, snažíme se do programů aktivně zapojovat apod.) a přiblížili si metody, které budeme v projektu používat.

Dozvěděli jsme se, že z přítomných žáků se jich třináct nejvíce těší na exkurze, osm na sledování krajiny dronem a pět na tvůrčí práce na projektovém komiksu a obelisku. Velká část chlapců a dívek má dobrý vztah k historii, a pokud by se museli nevyhnutelně stěhovat z Novohradska, většina by chtěla zůstat v jižních Čechách. Někteří by byli vyloženě proti stěhování z Novohradska a uvedli, že neexistuje jiné místo, kde by chtěli žít. Na otázku, čím by se chtěli po škole živit, uvedla přibližně polovina žáků profese vztahující se k různým službám a řemeslům, méně než polovina z nich zatím neví a tři žáci by se rádi uplatnili v profesích pedagoga, lékaře a architekta.

Příprava na hodinu

Tisk vybraných fotografií, které ilustrují vybrané projektové aktivity (exkurze, badatelská hodina, příprava komiksů do výstavy, sledování krajiny pomocí dronu, dokončení obelisku, vernisáž výstavy); dále tisk harmonogramu projektu s jednoduchým popisem hodin semináře; navíc příprava informací k vybraným programovým akcím na památkách v Jihočeském kraji pro žáky a jejich rodiče.

Hodnocení hodiny

Seznamovací hru žáci přijali dobře, všichni se aktivně zapojovali. Od žáků i od vyučujících jsme po hodině získali pozitivní zpětnou vazbu, při níž nám sdělovali, že se na celý projekt těší. Cílem hodiny nebylo učit se, ale seznámit se a motivovat žáky pro zapojení v projektu, a to hravou formou, záměrně v bezpečné atmosféře jejich školy. Školáky bavilo psát o sobě vážné i legrační informace a vzájemně se tímto způsobem s ostatními poznávat. Původní plán byl realizovat hodinu venku (například na školní zahradě), kde jsme chtěli společně připravit a zapálit projektový oheň, což nám ovšem znemožnilo počasí.

Žákyně ve školní učebně (foto Anna Svobodová).

Pro realizaci projektových hodin, při kterých se nás mělo pravidelně setkávat zhruba 28 členů, jsme se snažili najít vhodnější prostor než malou školní učebnu (kromě toho, že jsme žáky chtěli vytrhnout ze stereotypu výuky ve škole, jsme potřebovali o trochu větší místnost; měli jsme v úmyslu pracovat v kruhu, měnit

aktivity, přesouvat se po třídě, podle potřeby rozmístit stoly a židle apod.). Proto bylo potřeba najít buď příhodnější učebnu, nebo se důkladněji zamyslet nad koncepcí hodin. Díky vedoucí Novohradského muzea Jitce Šáchové se podařilo domluvit pravidelné využívání velkého společenského sálu v novohradském komunitním centru, kde je sociální zázemí, malá kuchyňka a rovněž v dosahu muzeum, kam by se případně mohla část výuky přesouvat. Pro žáky se stalo komunitní centrum běžným zázemím projektových hodin, které se konaly uvnitř. Zbylé vyučovací hodiny jsme strávili na exkurzích.

Vstupní dotazník do semináře/projektu

Zjištění vstupních znalostí pomocí didaktického testu, 4. října 2019

Deník památkového pedagoga, 7. října 2019

Při druhé projektové hodině jsme se potkali v sále komunitního centra. Žáci při hodině vyplňovali vstupní dotazník projektu (v zásadě se jednalo o test, který však nebyl na známky a nad otázkami bylo možné diskutovat). Chlapci a dívky odpovídali na 14 otázek. Ptali jsme se na vybrané jevy v krajině, jejich možné definice a umístění v mapě. Řešili jsme typy krajín a zásadnější změny v novohradské kulturní krajině. Okrajově jsme se věnovali možnostem obživy na Novohradsku a kompozici krajiny. K otázkám se budeme podrobně vracet v průběhu projektových hodin a exkurzí. Zajímali nás rovněž jejich emoční vztah k Novohradsku a konkrétním místům v krajině – pokusili se tento vztah písemně (někdo raději ústně) vyjádřit a rozvést. Závěrečný test budeme vyplňovat v květnu příštího roku. Průběžná reflexe (ústní formou) nás čeká přibližně v polovině školního roku. Kratší zpětné vazby budou součástí každé projektové hodiny, s testem však nebudou mít nic společného. Po každé hodině shrneme téma v diskuzi, popřípadě prostřednictvím návrhu komiksového obrazu, který bude dotvořen v hodinách výtvarné výchovy s učitelkou Kateřinou Marešovou a následně umístěn na projektové výstavě.

Příprava na hodinu

Příprava testu (konzultace s vyučujícími, vedoucí Novohradského muzea a týmem výzkumného projektu *Prezentace a identifikace památkového potenciálu historické kulturní krajiny České republiky*), grafická úprava a tisk testu.

Hodnocení hodiny

Účastníci semináře jsou na testovou formu zvyklí, navíc jsme s nimi některé otázky a nejasnosti diskutovali v průběhu hodiny. Díky debatám v hodině jsme mohli také o trochu více rozpoznat jejich potřeby ve výuce. V rolích externích lektorů, kteří s žáky předtím nikdy nepracovali, jsme díky vstupnímu dotazníku získali orientační představu o výchozím stavu, na který můžeme navázat. Pokrok bude ověřen v průběhu a na konci školního projektu prostřednictvím ústního opakování a závěrečného didaktického testu.

Úvod do krajiny

První vyučovací hodina, seznámení se základními pojmy, 25. října 2019

Deník památkového pedagoga, 27. října 2019

Téma „úvod do krajiny – co je krajina a co ji utváří“ bylo do projektu zařazeno na doporučení vedoucí semináře Lenky Kučerové. Učivo jsme chtěli probrat s využitím aktivizačních metod (učení v rolích, deduktivní metoda, diskuze). Na úvod žáci zhlédli krátké motivační video z tvorby Petra Krejčího, které bylo připraveno k pořadu *Krajinou domova*, přičemž přemýšleli, o čem bude dnešní hodina. Na lístečky psali, co je podle nich krajina a co ji utváří (k prvním úvahám jsme se následně vraceli). Školáci uvažovali nad definicemi krajiny, kulturní krajiny, historické kulturní krajiny. Při rolových hrách a v diskuzích se snažili rozlišovat různé hodnoty jevů v kulturní krajině (přírodovědecké, ekonomické, estetické, historické apod.). Zmiňovali jsme přírodní lokality na Novohradsku, kulturní památky a další fenomény, které utvářejí jedinečný ráz novohradské krajiny.

Žáci v rolích vylosovaných součástí krajiny (hrad, zámek, kaplička, rybník, alej, vodopád, ale i třeba kamenolom, sídliště, továrna...) odpovídali na následující otázky – nejprve individuálně, posléze ve skupinách:

- Kdo jsem? Pojmenuj mě (například jsem hrad, rybník...).
- Jak vypadám? Popiš mě.
- K čemu sloužím? Vystihni můj smysl.
- Co potřebuji k životu? *Co potřebuje například kaplička k tomu, aby „přežila“ a zachovala si svůj význam?*
- Kde je moje místo na Novohradsku? Ukaž mě v mapě.
- Jaká je moje hodnota? Mám nějaké společné rysy s jinými prvky? Jaké?

Individuální a skupinová práce žáků (foto Anna Svobodová).

Příprava na hodinu

Příprava a tisk otázek a ilustrativních fotografií, příprava prezentace, projektoru a mapy.

Hodnocení hodiny

V projektu *Když krajina promluví* se budou žáci často pokoušet za památky „mluvit“, obhajovat je a vymýšlet pravidla směřující k jejich ochraně. Nyní za krajinu „mluvili“ poprvé. Pozitivně hodnotíme diskuze, při kterých se žáci snažili uvažovat nad běžným a zvláštním významem jednotlivých součástí kulturní krajiny pro společnost. Žák: „Skatepark používáme na rozdíl od našeho zámku běžně a často, chápeme ho obyčejně, slouží k zábavě a odpočinku, má jen relaxační hodnotu a tak k němu přistupujeme.“ Skupina: „Jsme památky. Jsme vzácné a výjimečné, protože jsme staré a připomínáme minulost.“

Stále se v praxi přesvědčujeme, že různým žákům vyhovují různé vyučovací metody a každá skupina i jednotlivci mají jiné potřeby – totéž platí v našem projektu. Pro památkového pedagoga je výzvou do této rozmanitosti vstupovat zvenčí a následně na ni reagovat – přirozeně je i z tohoto důvodu lepší pracovat se známými žáky systematicky a dlouhodobě. V úvodní hodině jsme se stále ještě „otukávali“ – žáci a školní pedagogové neznají styl a potřeby lektorů zvenčí a naopak.

Exkurze do Žofínského pralesa a malování na projektová trička

Inspirace ochrany a šetrné interpretace cenné přírodní lokality, 1. listopadu 2019

Deník památkového pedagoga, 3. listopadu 2019

Prohlídka Žofínského pralesa byla pro žáky mimořádnou událostí – vždyť sem může vstoupit jen 10 skupin ročně (jedna skupina do 25 lidí), a to pouze s oficiálním průvodcem ze Správy CHKO Blanský les nebo na zvláštní povolení. Žáci ze semináře (většinou ani jejich rodiče) v pralesě předtím nikdy nebyli. Průvodce nám sdělil, že nejvhodnější čas k návštěvě je v době vegetačního klidu. Souhlasil s prohlídkou na začátku listopadu, kdy bývá ještě teplo a procházka by mohla být pro děti příjemná. Zároveň jsme se domluvili, že k bráně pralesa dojdeme od Lesovny Žofín pěšky (přibližně dva kilometry) a školákům po cestě vysvětlíme smysl regulace návštěvníků v chráněných oblastech, včetně vlivu na prožitek jedinečné atmosféry místa. Důvodem omezení návštěvnosti pralesa je především ochrana přírodního dědictví a vědecky hodnotného území, které si má v co nejvyšší míře „žít svým životem“ a zachovat své hodnoty do budoucna. Národní přírodní rezervace Žofín je oplocená – podle slov průvodce hlavně kvůli zvěři, která v pralesě škodí.

Na ochranu pralesa měl zásadní vliv novohradský hrabě Jiří František August Buquoy, který dal v roce 1838 místnímu lesnímu správci pokyn vzdát se na území pralesa veškerého lesního těžení. Jeho myšlenky chránit les pro budoucí generace byly až průkopnické.

J. F. A. Buquoy: „Rozhodl jsem se zachovati zmíněnou lesní část jako památník dávno minulých dob názornému požitku pravých přátel přírody, vzdáti se v ní veškerého lesnického těžení, aby se v této části žádné dříví nekácelo, stelivo se nehralo a drobné dříví se nevybíralo, zkrátka vše ponecháno bylo v dnešním stavu.“⁸³

Navzdory vyhlášenému zá-
kazu těžby, kdy prales v prvních
letech odolával obchodu se
dřevem a rozvoji místního sklářského průmyslu, pro který bylo dřevo
zásadní, se nepodařilo prales zcela ochránit před zásahem člověka.
Chráněné území bylo po smrti průkopnického hraběte zmenšeno jeho
synem Jiřím Janem Jindřichem na jednu setinu z původně chráněné
plochy 172,6 hektarů. Téměř na celém území povolil těžbu (dnes má
chráněná plocha okolo 100 hektarů, z toho asi 44 hektarů původního
pralesa),⁸⁴ důležitější pro něj byla ekonomická a hospodářská hodnota
porostů stromů jako zdroje dřeva. Zákaz těžby se zde obnovil až po
několika letech (v roce 1882), ale předchozím zásahem již došlo
k přerušení kontinuity přirozeného vývoje pralesa. Místní lidé přes zákaz
prales „čistili“, např. zde sbírali listí jako podestýlku pro domácí zvířata.
Území se stalo součástí rozsáhlé lovecké obory s rozlohou asi 1800
hektarů, která byla zřízena v letech 1849–1856. Její součástí byl i lovecký
zámeček, zbouraný v poválečném období.⁸⁵ Zvěř v oboře okusovala mladé
stromky a bránila jejich růstu, což výrazně ovlivnilo podobu dnešního
pralesa. Nevyhnulo se mu ani napadení kůrovcem.

Petr Lepší čte žákům rozhodnutí hraběte Jiřího Františka Augusta Buquoye, kterým prohlásil ochranu Žofínského pralesa. Prales Žofín je nejstarší přírodní rezervaci ve střední Evropě. O pár let později byl vyhlášen nedaleký prales Hojná Voda (foto Anna Svobodová).

⁸³ JIRÁČEK 1998.

⁸⁴ OCHRANA PŘÍRODY 2016.

⁸⁵ JIRÁČEK 1998.

Přese všechny potíže má smysl území chránit v režimu národní přírodní rezervace – nejen jako „památník dob dávno minulých“, ale rovněž pro jeho přírodní a vědecké hodnoty. Během exkurze jsme stihli diskutovat o historii a významu lesního hospodaření na Novohradsku.

Příprava na hodinu

Zajištění převozu dětí autobusem k Lesovně Žofín a zpět. Nákup barev na textil (projektová trička), příprava šablon a výtvarných pomůcek (štetce, houbičky, špejle, kartony, noviny, nádoby na barvy apod.).

Hodnocení hodiny

Již v průběhu dne jsme získali od žáků i vyučujících pozitivní zpětnou vazbu. Návštěva pralesa i výklad průvodce všechny nadchl. Z výkladu byly patrné priority ochránce přírody, který popisoval důsledky kulturního a hospo-dářského využívání území (například se zmiňoval o vlivech spojených se zřízením lovecké obory, již se stal prales součástí, nebo lesní těžbou v pralesě). Na výklad průvodce jsme poté navázali v diskuzích a uvažovali jsme, zda a v čem může být ochrana Žofínského pralesa a jeho interpretace inspirující v prostředí historické kulturní krajiny. Všichni žáci se společně shodli zejména na principech *šetrnosti, úcty a odpovědnosti* ke svěřeným hodnotám, jejichž ochrana je upřednostněna například před ekonomickým ziskem.

Prales Žofín má dnes důležitý vědecký význam. Několik desítek tisíc stromů v pralesě je označeno inventárním číslem (foto Anna Svobodová).

Dokumentace exkurze do Žofínského pralesa (foto Anna Svobodová).

Exkurze do Státního hradu v Nových Hradech

Význam hradu, základní přehled novohradské historie, 8. listopadu 2019

Deník památkového pedagoga, 11. listopadu 2019

Stálá průvodkyně z novohradského hradu Monika Řezáčová připravila pro žáky ze semináře speciální prohlídku, při které si prošli velkou část celého areálu. Školáci navštívili hrad bezplatně. Při výkladu se průvodkyně zaměřila zejména na novohradskou historii a význam hradu, okrajově obchodní Vitorazskou stezku, obranný systém a polohu hradu v novohradské krajině. Prohlídku se snažila vést chronologicky – žáky fyzicky i vizuálně směřovala od nejstarších částí hradu k mladším architektonickým detailům. Před výkladem si připravila 12 mezníků novohradské historie, na které při prohlídce průběžně odkazovala. Školáky se snažila aktivizovat otázkami, úvahami a jednoduchými úkoly. Při programu jsme si prošli expozici, která se věnuje více než třisetletému působení šlechtické rodiny Buquoyů v Nových Hradech. Po domluvě se snažila vynechávat mnoho faktografických údajů, které jinak běžně návštěvníkům sděluje. Mnoha exponátům jsme nestihli věnovat pozornost. Naším cílem bylo připomenout žákům základní přehled a důležité mezníky novohradské historie a uvažovat o významu místního hradu od středověku dodnes. Detailnější pozornost jsme věnovali historii místního sklářství. S tvůrci semináře jsme se shodli na tom, že výpravu do místní historie a kulturní krajiny je nejpřirozenější zahájit právě na novohradském hradě, který dal městu jméno a stále je jednou z dominant zdejšího příhraničního kraje. Po prohlídce žáci dostali do ruky letopočty, jiní popis události a měli za úkol utvořit správné dvojice podle toho, který letopočet patří k vybrané události. Poté kartičky s údaji připínali na časovou osu. Projektovou hodinu zdokumentoval Martin Hes, jehož videa naleznete na výstavě *Objevujeme krajinu společně s památkáři*.⁸⁶

---

⁸⁶ Videa jsou rovněž k dispozici on-line na internetových stránkách projektu <https://www.hikk-naki.cz/>.

Žáci před hradní branou. Na závěr dostali od Jitky Šachové bločky s významnými mezníky novohradské historie (foto Anna Svobodová).

Příprava na hodinu

Vytvoření specifické trasy hradem a nového obsahu prohlídky pro žáky ze semináře ve spolupráci s průvodkyní Monikou Řezáčovou. Příprava kartiček s daty a popisem událostí, kolíčků a lanka.

Hodnocení hodiny

Exkurze do novohradského hradu se zúčastnily pouze dvě třetiny žáků ze semináře (žáci 9. ročníků měli jiný program). Přítomným žákům jsme se tak mohli věnovat intenzivněji a snáze se nám dařilo je zapojovat do diskuzí. Přesto se při závěrečné hře na nádvoří více soustředili na chladné a větrné počasí než na učení. S časovou osou jsme pracovali proto, že jsme často při následujících programech na probírané mezníky novohradské historie navazovali. Mnoho žáků si chronologickou osu během školního roku vrylo do paměti a přirozeně ji během diskuzí používali i v následujících hodinách. Na historické mezníky jsme navázali při následující hodině v Novohradském muzeu.

Exkurze do Novohradského muzea

Novohradská historie, pátrací hra Jitky Šáchové a opis listiny, 6. prosince 2019

Deník památkového pedagoga, 9. prosince 2019

Program v muzeu jsme s žáky realizovali ve dvou skupinách po 12 dětech. Hlavní náplní bylo vrátit se k časové ose probírané na hradě a znovu si v expozici muzea připomenout nejdůležitější mezníky novohradské historie.⁸⁷ Žáci si zahráli autorskou pátrací hru Jitky Šáchové s pracovními listy, do nichž zapisovali informace nalezené na panelech.

Žákyně hrají pátrací hru Jitky Šáchové v muzeu (foto Anna Svobodová).

Jitka Šáchová se snažila věnovat pouze nejdůležitějším mezníkům novohradské historie. V souvislosti s probíraným učivem jsme se v muzeu doplňkově zaměřili na 740. výročí první písemné zmínky o Nových Hradech, které místní obyvatelé slavili v daném roce. Školáci se učili o možných způsobech vzniku středověkých měst a rozdílu mezi založením města a první písemnou zmínkou o sídle. Část listiny z roku 1279⁸⁸, kde se o Nových Hradech píše (konkrétně o Ojří z Nových Hradů, v listině Hokyrius de Gretzen), opsali na ruční papír kaligrafickými pery. Získali tak netradiční záložku do oblíbené knihy.

⁸⁷ Informace o Novohradském muzeu na internetových stránkách <http://www.novohradskemuzeum.cz/>.

⁸⁸ Viz https://www.monasterium.net/mom/AT-StiAZ/Urkunden/1279_V_21/charter.

Opis první písemné zmínky o Nových Hradech (foto Anna Svobodová).

Příprava na hodinu

Tisk zadání pátracího úkolu, pracovních listů a listiny, příprava podložek na psaní a tužek, kaligrafických per, papírů, písanek, tuší, ubrousků a novin.

Hodnocení hodiny

Z pedagogického hlediska byla realizovaná hodina hodnotná proto, že nám žáci v jejím průběhu i při zpětných vazbách odkryli a formulovali, které aktivizující vyučovací metody jim (této konkrétní skupině) v našem projektu vyhovují: tvůrčí učení (například skrze výtvarné aktivity), problémové úlohy a didaktické hry (například kvíz). Samozřejmě se nejedná o konečný výčet metod, které je dokáží zaujmout. Pátrací hra v muzeu je velice bavila a z exkurzí do hradu a muzea si zapamatovali podstatnou část znalostí o novohradské historii. Dále jsme se opět přesvědčili o vhodnosti práce s dětmi v menších skupinách (ideálně 4–5, maximálně 12 žáků) na kratších dílčích aktivitách (ideálně 15–20, maximálně 45 minut). Lépe se soustředili a práce s nimi byla intenzivnější, efektivnější a příjemnější (na rozdíl od hodinového výkladu pro celou třídu v lavicích v učebně se dařilo aktivizovat všechny žáky v malých skupinkách a krátkých blocích).

Exkurze do sádek Štíptoň u Nových Hradů

Přednáška k novohradskému rybníkářství a rybářství, 13. prosince 2019

Deník památkového pedagoga, 15. prosince 2019

Do místních sádek se podívala většina chlapců a dívek ze semináře poprvé. Tentokrát se jednalo o kratší, opět poměrně chladnou exkurzi s přednáškou, kterou vedl ředitel organizace Rybníkářství Nové Hradky Lubomír Zvonař. Žáci se zde dozvěděli o vlivu kláštera ve Zwettlu a šlechtických rodů (zejména Rožmberků) na zrod místních rybníků a soustav a rybníční hospodaření v krajině. Odkryly se jim příběhy nejvýznamnějších novohradských rybníků. Okrajově se seznámili s činností sádek

Štiptoň. Po exkurzi žáci ukázali většinu rybníků, o kterých jsme mluvili, v mapě a vyprávěli nám vlastní příběhy spojené s konkrétními rybníky.

Hodnocení hodiny

Největší přínos prosincové exkurze jsme vysledovali v tom, že se sem mohli žáci v rámci projektu podívat, protože mnozí z nich zde dosud nebyli. Návštěva sádek jim doplnila další část mozaiky poznání místní historické kulturní krajiny, tentokrát věnované dílčímu tématu rybářství a rybníkářství. Přednáška Lubomíra Zvonaře je zaujala, i když jim byla v druhé polovině programu zima a hůře se soustředili.

Při exkurzi i v následující reflektivní hodině jsme zjistili, že účastníky semináře dané téma velice zajímá a mají v tomto ohledu dobré místopisné znalosti. Snažili jsme se je proto dále motivovat (a jejich rodiče, se kterými jsme komunikovali prostřednictvím sociální sítě Facebook) k dalšímu mimoškolnímu vzdělávání (například jsme jim doporučili některé zajímavé expozice věnující se tématu rybářství a rybníkářství u nás, s předstihem jsme upozorňovali na chystané výlovy novohradských rybníků apod.).

Průběžná reflexe a výhled do nového pololetí, 10. ledna 2020

Deník památkového pedagoga, 13. ledna 2020

Při prvním setkání v novém roce jsme se věnovali opakování probraných témat, hodnocení proběhlých vyučovacích hodin a výhledu do nového pololetí. Pracovali jsme v pěti menších skupinách (se čtyřmi až pěti žáky), přičemž každé se věnoval jeden dospělý. Postupně jsme se vraceli kučivu jednotlivých projektových dnů a prostřednictvím ústních otázek a debat jsme je znovu krátce shrnuli. V zásadě jsme navazovali na otázky z didaktického testu, který žáci vyplňovali na začátku školního roku. Měli si například vzpomenout na jevy, které kulturní krajinu utváří; definici a vybrané typy historické kulturní krajiny; hodnoty a inspirativnost ochrany a interpretace Žofínského pralesa; význam hradu a důležité mezníky novohradské historie; způsoby obživy v novohradské krajině v minulosti, o kterých jsme mluvili; historii vybraných novohradských rybníků a soustav.

Dokumentace průběžné reflexe v polovině školního projektu (foto Anna Svobodová).

Dále žáci hodnotili každou realizovanou hodinu individuálně, sami za sebe (hodnotili jednoduše – líbilo/nelíbilo, co konkrétně a proč). Výuku hodnotili následujícím způsobem: v učebně byly rozmístěny papíry A3 s jednoduchým popisem všech hodin, pro každý projektový den byl určen samostatný papír. Žáci dostali psací potřeby a samolepicí lístečky, na něž měli napsat své hodnocení a vlepit lístek na papír. Tímto způsobem jsme získali zpětnou vazbu ke všem hodinám od každého žáka. Na závěr psali, na co se těší v následující části projektu (nejvíce uváděli sledování krajiny dronem a dotváření nového obelisku).

Příprava na hodinu

Příprava a tisk zadání otázek pro pedagogický tým, příprava projektoru a prezentací (ilustrativní obrázky krajiny, fotografie z exkurzí, mapa novohradských rybníků).

Hodnocení hodiny

Při evaluaci realizovaných hodin nám opět velmi dobře zafungovala práce v menších skupinách. Tímto způsobem jsme se mohli věnovat žákům individuálně, účinně zopakovat probranou látku (bez stresu, jen v ústních rozhovorech) a případně ještě vysvětlit nepochopené téma. Dařilo se zjistit informace od všech žáků a dále s nimi o tématech diskutovat. Pozitivně hodnotíme, že jsme vyhradili reflexi hodin v polovině projektu téměř celou projektovou hodinu (resp. přibližně 50 minut).

Exkurze do expozice Sonnenwelt a didaktické úkoly související s tématem

24. ledna 2020

Deník památkového pedagoga, 26. ledna 2020

Exkurze do přírodovědné expozice Sonnenwelt byla do projektu zařazena navíc, a to na základě doporučení pedagogického týmu, který ji ohodnotil jako zajímavý interpretační počin částečně související s projektovým tématem. Interaktivní výstava je umístěna v rakouském městečku Großschönau nedaleko Zwettlu, asi třicet kilometrů od Nových Hradů, a seznamuje návštěvníka s vývojem planety Země, různými formami energie, způsobem využívání obnovitelné energie od kočovných národů přes promyšlené techniky starých Egypťanů a Římanů až k nejnovějším technickým novinkám moderní civilizace. Návštěvě samotné výstavy předcházelo krátké motivační video. Následně se žáci prostřednictvím panelů, interaktivních pomůcek a složitějších her učili o souvisejících tématech.

Výstava, instalovaná na ploše přibližně 2000 m², má několik specializovaných okruhů pro děti, laickou i odbornou veřejnost, které je možné projít s multimediálním průvodcem. Panely i multimediální průvodce jsou v trojjazyčném provedení – v němčině, angličtině a češtině, tím pádem pro žáky při učení nevznikla jazyková bariéra. Program byl celodenní a do městečka Großschönau školáky převezl ve dvou skupinách autobus poskytnutý zdarma Městským úřadem Nové Hrady. S druhou skupinou jsme se v průběhu dne věnovali v sále novohradského komunitního centra tématu střídání ročních dob na Zemi a vlivu tohoto jevu na každodenní život, způsob bydlení a hospodaření v naší geografické poloze. Součástí programu v Nových

Hradech byla procházka městem a praktické úkoly, při nichž se žáci například seznamovali s proměnami východů a západů slunce při slunovratech a rovnodennostech, pomocí buzoly určovali světové strany, odhadovali dopad slunečních paprsků na konkrétní stavby během roku a uvažovali o nejvhodnějším řešení dispozice konkrétních historických staveb i fiktivního moderního domu.

Projektová skupina v expozici Sonnenwelt (foto Verena Litschauer, Sonnenwelt).

Příprava na hodinu

Příprava jednoduchých didaktických pomůcek k vysvětlení střídání ročních dob, příprava prezentace a projektoru, příprava a tisk plánu města a vzorového projektu moderního domu (ve spolupráci s projektantem Michalem Kopačkou), zajištění buzol.

Hodnocení hodiny

Jednalo se o velmi nabitý projektový den, při kterém dostali žáci mnoho podnětů k reflexi vlastního chování a odpovědnosti za krajinu. Od žáků i vyučujících jsme získali pozitivní zpětné vazby, přičemž nejvíce zdůrazňovali praktičnost probíraných témat. Může se zdát, že je téma pro žáky poněkud předčasné, ovšem po konzultaci s vyučujícími i s externí projektovou didaktičkou Kateřinou Kadeřábkovou Vitochovou jsme se shodli na tom, že výchova a vzdělávání žáků 2. stupňů ZŠ v daném tématu je potřebná již v tomto věku, navíc se do projektového tématu hodí. Žáci procházeli s multimediálními průvodci expozic, jejíž trasa a učivo byly přiměřené jejich věku. Rovněž program v Nových Hradech jsme se snažili přizpůsobit jejich dosavadním znalostem a dovednostem. Expozice Sonnenwelt byla před uskutečněním programu navštívena z důvodu poznání výstavy a příprav na školní exkurzi v rámci inspirativních zahraničních cest projektu *Identifikace a prezentace památkového potenciálu historické krajiny České republiky*.⁸⁹

⁸⁹ Expozice má internetové stránky s českou jazykovou mutací. Viz <https://www.sonnenwelt.at/page.asp/-/index.htm>.

Sledování kompoziční osy od novohradského zámku k místu zaniklého Obelisku dronem, návštěva místa zaniklého Obelisku, prohlídka zámku

21. února 2020

Deník památkového pedagoga, 24. února 2020

Pátek 21. února jsme pojali jako projektový den, do kterého jsme zahrnuli sledování pozůstatků kompoziční osy ve směru zámek – zaniklý obelisk pomocí dronu, dále průzkum místa, kde novohradský obelisk stával, a nakonec návštěvu novohradského zámku.

Kompoziční osa zámek – obelisk (směřující přes parterovou zahradu s balustrádou a kašnou, oboru Kapinos až k obelisku) nesla význam propojení panského sídla s krajinou.⁹⁰ Osa začínala na jižní zámecké louce a směřovala přes zaniklou zimní zahradu – dnes je zde pouze podesta před hlavním vstupem do zámku (směrem od hotelu Máj). Zimní zahrada byla nasměrována téměř na jih – zimní slunce prostor příjemně ohřálo. Na osu byly navlečeny hlavní zámecké sály (Velká jídelna a Modrý salon).

Dobové vyobrazení Modrého salonu. V pozadí lze vidět pruhled na obelisk (ze sbírek Národního památkového ústavu – Státního hradu Nové Hrady).

Na pruhled od zámku dále navazovala „dlouhá alej“ protínající polesí Kapinosu, která byla vybudována při krajinářských úpravách Jiřím Janem Buquoyem v druhé polovině 19. století. Pruhled dlouhý přibližně osm

⁹⁰ PAVLÁTOVÁ – EHRlich 2004.

kilometrů ukončovala dominanta třicet metrů vysokého obelisku.⁹¹ Původně byl viditelný i z vyhlídky v parku. Dnes je ovšem průhled zarostlý.

Kompoziční osa – obrácený směr z vyhlídky v parku na zámek, současný stav – na tomto místě stojí nový obelisk, který vznikl v rámci projektu *Když krajina promluví* (foto Anna Svobodová).

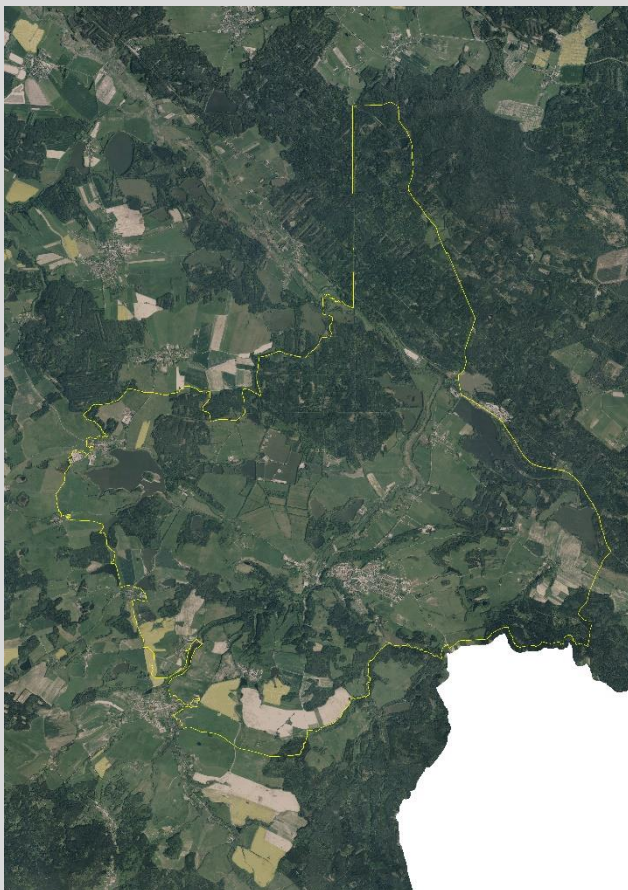

⁹¹ KRUMMHOLZ – IVANEGA – TRNKOVÁ 2012.

Stopy kompoziční osy od zámku přes oboru Kapinos, současný stav (foto Anna Svobodová).

Krajinná památková zóna Novohradsko (podkladová data ČÚZK – on-line , hranice KPZ Národní památkový ústav).

Obelisky (řecky monolithy) nebo také samostatně stojící sloupy stavěli před chrámy královských hrobů – pyramidami – již staří Egypťané. Obelisky byly obvykle vytesané z jednoho kusu kamene, což vyžadovalo nesmírnou obratnost jak při samotné výrobě, tak při dopravě a vztyčení na místě. Samotné vzpřímení mohli provést tím způsobem, že kámen posouvali po rampě a na jejím konci ho převážili do jámy naplněné pískem. Potom zpod obelisku písek vybírali, ten klesal, napřimoval se, až dosedl na připravenou podezdívku. Tradičně má sloup čtvercovou základnu (podstavec) a směrem k vrcholu se zužuje ve tvaru čtyřbokého komolého jehlanu.⁹² Rozměry obelisků se liší, bez podstavce mohou být vysoké i více než padesát metrů, šířka podstavce může dosahovat až šesti metrů. Plochy obelisků bývají hladké bez písma a zdobení, častěji jsou však popsány (hieroglyfy).⁹³

Obelisk, jakožto symbol slunečních hodin nebo symbolické vyjádření slunce (paprsku), zobrazení světla a moci, byl osazován v pyramidových areálech i na volných prostranstvích. Od konce 16. století do 19. století se obelisky začaly stavět v Evropě, například jako dominanty římských náměstí. Sepětí tohoto motivu s tehdy nejstaršími známými dějinami lidstva mu zajistilo v době osvícenství nové významy: začal se začleňovat do architektury jednotlivých staveb, areálů i větších architektonicko-urbanistických celků.⁹⁴ V 19. století bylo užití obelisku oblíbené i v českém prostředí – z této doby pochází novohradský obelisk, který vznikl mezi léty 1858–1860. Jeho vápenný nátěr měl imitovat kamenný povrch. Užití obelisku jako pohledové dominanty u nás nebylo tak časté (Valtice: obelisk postavený v roce 1798 na památku uzavření míru Francií a Rakouskem v Campo Formio; Krásný Dvůr: obelisk z roku 1801 připomínající vítězství nad Francouzi v bitvě u Ambergu).⁹⁵ Novohradský obelisk následoval spíše příklad obelisku v anglickém Blenheimu. Typologickým východiskem všech tří jmenovaných českých příkladů byl obelisk generála Jamese Wolfeho ve Stowe.⁹⁶ Kvůli zvolenému materiálu novohradský obelisk nevydržel po dlouhý čas, postupně chátral a v roce 1914 byl stržen. Co přesně měl novohradský obelisk symbolizovat, zcela jistě nevíme.

⁹² OTTO 1888, LAUDA 1946, MACH 1900.

⁹³ Výška až 180 stop, šířka podstavce 12 i 20 stop. JEHLIČKA 1865.

⁹⁴ ŠŤASTNÁ 2008.

⁹⁵ Příklady českých obelisků viz evidence kulturních památek <https://www.pamatkovykatolog.cz/>. Srov. HYNEK 2003, KUTHAN – MUCHKA 2014.

⁹⁶ KRUMMHOLZ – IVANEGA – TRNKOVÁ 2012.

Z důvodu nabitého celodenního programu jsme se 10 kilometrů z Nových Hradů do Petříkova přesouvali ve dvou skupinách autobusem (ochotně nám jej opět zdarma zajistil Městský úřad Nové Hradce) a poté necelé dva kilometry pěšky po turistické cestě. V současné době stojí na místě původního obelisku malá lesní chatka. Žákům jsme zde chtěli vysvětlit princip lineární perspektivy uplatňující se při pohledu osou (alejí) k obelisku. Napadlo nás učinit pokus. Žáci se opět v projektu stali vybraným jevem v krajině. Ve zvolených rolích vytvořili „živý“ obelisk a stromy tvořící alej. V osově souměrnosti se postavili na cestu před „živý“ obelisk – souměrnost nemohli popřít, protože ji reálně vytvořili. Vytvořenou kompozici jsme vyfotografovali a ukázali žákům, poté jsme ji porovnali s obrazem krásnodvorského obelisku a vysvětlili si princip vidění v lineární perspektivě a zdůraznění obelisku jako pohledové dominanty v krajině.

Dokumentace projektového dne, cesta k zaniklému novohradskému obelisku a živá kompozice aleje a obelisku v autentickém místě (foto Anna Svobodová).

Již po cestě od obelisku žáci uvažovali, co by na nový obelisk napsali. Některé žáky diskuze nad obeliskem vyloženě bavila. Po cestě byla příležitost mluvit individuálně se všemi účastníky (skupinová debata nad obeliskem proběhla následující hodinu). Vzhledem k tomu, že přesný význam zaniklého novohradského obelisku neznáme, mohli jsme se v našem projektu inspirovat jinými příklady z Čech i zahraničí nebo mu vtisknout vlastní nový význam. Zajímavé nápady jsme diskutovali v následující projektové hodině. Zde přinášíme jen střípky myšlenek a nápadů žáků z cesty krajinou bezprostředně po programu u zaniklého obelisku, kdy přemýšleli nad symbolikou nového obelisku. Nápady jsme poté prodiskutovali a text na obelisk upravili.

- *Pomíjivost (dřevo) a trvalost (úcta, pokora)*
- *Vítězství (Buquoyové a jejich cit ke krajině – může se zdát, že tu prohráli, ale co když ne?)*
- *Vzpomínka na minulost*
- *Obelisk nebyl k ničemu užitečnému nebo praktickému, sloužil pouze ke kráse. Ostatně jako mnoho našich památek. Ovšem jaký by byl život bez krásy?*
- *Po noci vyjde slunce*
- *Mírový pomník*
- *Hrdost nebo majetnickost?*
- *Poslední dotek slunce*
- *Jdi dál*
- *Je to mimoň...*

Součástí projektového dne byla dále prohlídka sálů novohradského zámku. Mnoho žáků již v zámku bylo, a proto jsme jim chtěli prohlídku trochu ozvláštnit a více se zaměřit na představení historické funkce a vybavení vybraných místností. Zámek dnes slouží jako zázemí výzkumného pracoviště Mikrobiologického ústavu Akademie věd České republiky a běžné veřejnosti je nepřístupný. Správce zámku Petr Hamberger nás po domluvě vpustil do památky a doprovodil do jednotlivých místností. Interpretaci zámeckých interiérů zajišťovali sami žáci: Na začátku projektového dne dostali do dvojic dobová vyobrazení interiérů devíti místností a úkol připravit si, jak by neverbálně ostatním předvedli, k čemu daná místnost sloužila. Kromě toho si měli zapamatovat co nejvíce detailů z vybavení „své“ místnosti. Na konci dne pak ostatní žáky i pedagogický doprovod zámek prováděli. Posluchači hádali, k čemu místnost mohla sloužit, a následně prověřovali dvojici, co vše si o místnosti zapamatovala.

Žákyně interpretují zaniklou kapli v novohradském zámku (foto Anna Svobodová).

Příprava na hodinu

Zajištění dronu (žáci sledovali krajinu pod dohledem členů projektového týmu Jozefa Sedláčka a Radima Klepárnika) a autobusu k přejezdu do Petříkova, příprava a tisk fotografií a obrazů, zajištění půdorysného plánu zámku, příprava hrací kostky, přesýpacích hodin, turistické mapy a mapy s vyznačenou obvodovou linií krajinné památkové zóny Novohradsko.

Hodnocení hodiny

Realizovaný program (včetně těch následujících) hodnotíme pro školní projekt jako zásadní. Místo dvou kratších vyučovacích hodin jsme spojili sledování krajiny dronem a návštěvy zámku i místa, kde stával obelisk, v jeden celý projektový den. Programu se zúčastnili pracovníci projektu *Identifikace a prezentace památkového potenciálu historické kulturní krajiny České republiky*, kteří měli na starosti skupinu při práci dronem. Hodinu opět natáčel Martin Hes. Všichni účastníci mohli využít pohodlného zázemí na zámku.

Památná místa, o kterých jsme se učili, získala pro žáky zcela nový rozměr – žáci se je pokusili sami tvořivě interpretovat a díky tomu k těmto místům získávali důvěrnější vztah. Při programech jsme pracovali s tématy odpovědnosti a vlastnictví. Malý obelisk našich žáků nemá sloužit k napodobení zaniklé stavby, je to pouze interpretační nástroj dočasně umístěný v krajině (podobně jako stál dočasně v krajině autentický novohradský obelisk). Nový obelisk, umístěný na hojně navštěvované místo, se rovněž stal pomyslným mostem mezi dětmi (jejich rodiči, přáteli, sousedy – místní komunitou, do které děti patří) a historickou kulturní krajinou.

Před programem jsme vytiskli na větší formát dobová vyobrazení interiérů zámku, která mohou dále sloužit vedoucí Novohradského muzea, pokud by se chtěla do zámku vydat s jinými žáky a připravit pro ně podobný program.

Dokončení malého obelisku a tvorba „devatera pravidel ochrany historické kulturní krajiny pro každého z nás“

Setkání ve dvoře Novohradského muzea, 6. března 2020

Deník památkového pedagoga, 9. března 2020

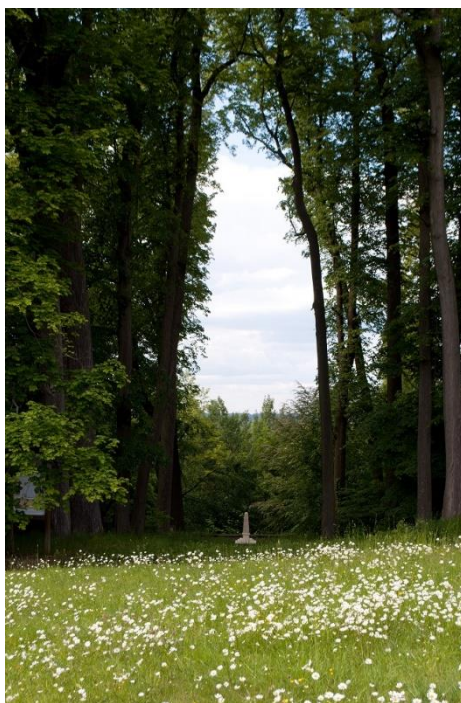
V obvyklé páteční projektové hodině jsme se sešli na dvoře Novohradského muzea. Nejprve jsme s žáky diskutovali o symbolice obelisku a nápadech z předešlé hodiny, kdy vymýšleli hesla, která by napsali na obelisk. Vybrali jsme nejzajímavější nápady a domluvili se na způsobu dokončení obelisku (co konkrétně a kam text napíšeme, jakým způsobem se budeme u psaní střídat apod.).

Novohradští žáci dokončují projektový obelisk (foto Anna Svobodová).

Detaily na novém obelisku (foto Anna Svobodová).

Instalace nového obelisku na závěr školního projektu v Nových Hradech nedaleko novohradského zámku (foto Anna Svobodová).

Dále skupina vymýšlela pravidla ochrany historické kulturní krajiny pro každého z nás. Žáci nejprve dostali úkol napsat samostatně tři pravidla na papír. Posléze jsme všechny jednotlivé nápady probírali, upřesňovali a ujasňovali si myšlenky. Ze všech nápadů jsme vytvořili společné devatero, které se stalo pedagogickým vrcholem výchovně-vzdělávacího projektu v Nových Hradech.

Devatero pravidel ochrany historické kulturní krajiny pro každého z nás

1. Svým chováním a vlastním příkladem podporujeme ochranu památek před úmyslným poškozením.
2. Pokud bychom chtěli památku dobrovolně opravit, vždy se předtím poradíme s odpovědným dospělým (rodič, pedagog, vedoucí muzea, starosta apod.).
3. Chráníme a respektujeme okolí památek (například cizí výzdobu). V historické kulturní krajině házíme odpadky pouze do koše, nebo si je s sebou odnášíme domů, protože chceme mít čisté kulturní prostředí.
4. Je hezčí, šetrnější a ohleduplnější, když ke svému cíli v historické kulturní krajině dojdeme pěšky.
5. V historické kulturní krajině se snažíme chodit po starých cestách, protože to má mnohdy svůj smysl – můžeme obdivovat cit našich předků, kteří jej uplatňovali při kompozici krajiny.
6. V historické kulturní krajině a na památkových objektech se chováme kultivovaně a podobně jako na návštěvě.
7. Do cizích a uzavřených památkových objektů vstupujeme jen v doprovodu pověřené osoby.
8. Na atraktivní památky chodíme spíše v době, kdy nejsou tolik navštěvované (na jaře a na podzim, ve všední dny). Pro výlet si můžeme vybrat i méně známá místa v historické kulturní krajině – i tam můžeme prožít příjemné chvíle a dosáhnout zajímavého poznání.
9. Poskytujeme informace o hodnotách naší historické kulturní krajiny a jedinečnosti památek ostatním – přátelům, rodičům a později i svým dětem.

Příprava na hodinu

Výroba a základní nátěr obelisku, příprava výtvarného a pracovního materiálu k dokončení obelisku a psacích potřeb.

Hodnocení hodiny

Účastníci semináře *Poznej svůj region* prokázali v diskuzích znalosti, které jsme se jim snažili předat v průběhu školního roku. Jakmile školáci dostali odpovědnost a možnost samostatně se projevit a vytvořit něco významné-

Žákyně Pavla, spoluautorka „devatera pravidel ochrany historické kulturní krajiny pro každého z nás“, která si seminář *Poznej svůj region* i téma historické kulturní krajiny v průběhu školního roku oblíbila (foto Anna Svobodová).

ho, chovali se jinak než ve vyučovacích hodinách, při kterých byli v rolích pasivních posluchačů (taktéž vnímáme i práci na obelisku). Přestože zákonné ochraně historické kulturní krajiny prozatím tolik nerozumí, v hodině prokázali velkou osobní uvědomělost a přirozený cit vytvářet vlastní reálná pravidla chování, která mohou pomáhat celé společnosti.

Bádání o významu alejí v krajině

Domácí badatelský úkol, 6.–24. dubna 2020

Z důvodu uzavření školy byl badatelský úkol zpracován a zaslán elektronicky. Žáci ho řešili individuálně nebo s pomocí rodičů na základě podrobného zadání, přičemž měli možnost konzultovat nejasnosti prostřednictvím projektového e-mailu. Většina školáků využila při zpracování úkolu internet, jedna žákyně odbornou knihu, dva žáci využili možnost osobního průzkumu alejí a bádání přímo v krajině.

Příklady řešení badatelských úkolů:

- Hypotéza:** Alej má estetický význam.
Zdroj: Internet (žák nevedl přesný informační zdroj, byl upozorněn, že je potřeba uvést přesný odkaz na stránku, z níž informaci získal).
Odpověď: Aleje tvoří převážně smíšené druhy dřevin. V každé roční době mají podle listů své kouzlo.
- Hypotéza:** Alej ukazuje, kudy vede cesta.
Zdroj: Internet (žák nevedl přesný informační zdroj, byl upozorněn, že je potřeba uvést přesný odkaz na stránku, z níž informaci získal).
Odpověď: V zasněžené krajině nebo při vánici slouží alej jako orientační bod.
- Hypotéza:** Nevím (žák přechází rovnou ke studiu).
Zdroj: <https://aleje.org/>
Odpověď: Aleje působí jako větrolam a ochrana (lidí, aut) před slunečním zářením.
- Hypotéza:** Aleje poskytují v pěších zónách i u silnic stín.
Zdroj: Procházka Tereziiným údolím, vlastní bádání v krajině, analýza konkrétní novohradské aleje.
Odpověď: Aleje poskytují při slunečném počasí stín a příjemně chladí. Navíc jsem si ověřil, že plní estetickou funkci (ověření jiné hypotézy) a zkrášlují cestu.

S žáky, kteří svůj úkol zaslali, bylo dále debatováno o důležitém významu první fáze badatelského učení – tvorbě hypotéz (prvních myšlenek, domněnek, nápadů či teorií), které následně pomocí literárních a jiných dostupných zdrojů ověřujeme či vyvracíme. Přestože nemohla být zásadní vyučovací hodina realizována společně,

vnímáme pozitivně, že si žáci zkusili samostatně objevovat aleje a uvažovat nad jejich významy přímo v krajině. Edukátoři mohli i přes ne zcela ideální zadání a řešení úkolu sledovat účinnost a atraktivnost badatelsky orientované vyučovací metody na příkladu dějepisného učiva.

Závěrečný didaktický test

27. dubna – 15. května 2020

Závěrečný test řešili žáci opět elektronicky, přičemž u mnoha z nich byl jak v průběhu celoročního projektu, tak i v testu patrný výchovně-vzdělávací pokrok. Z testu vyplynulo zejména získání hlubších znalostí o místní historické kulturní krajině a jednotlivých památkách, které ji spoluutvářejí. Z programů, při nichž jsme se s žáky setkávali osobně, bylo zřejmé jejich zlepšení v hodnotách a postojích k místnímu kulturnímu dědictví a jeho ochraně (nejvýrazněji se projevilo při vyučovací hodině, při níž jsme tvořili tzv. devatero pravidel ochrany historické kulturní krajiny pro každého z nás a debatovali o hodnotách kulturních památek).

Při uvažování nad místní historickou kulturní krajinou byl nejen v průběhu roku, ale i v úvodním a závěrečném testu patrný pokrok v tom, co si žáci myslí, že ji utváří (které památky patří do krajinné památkové zóny Novohradsko). Na rozdíl od vstupního dotazníku naprostá většina žáků uvedla v závěrečném testu všechny důležité znaky místní historické kulturní krajiny. Žáci navíc dokázali v závěrečném testu správně definovat historickou kulturní krajinu v obecném smyslu a správně uvedli a pojmenovali některé příklady typů historické kulturní krajiny definované v Typologii historické kulturní krajiny České republiky – například rybníční krajinu a esteticky komponovanou krajinu.

Rovněž byla zřetelná úspěšnost badatelské metody – všichni školáci se podrobně rozepisovali o definici aleje a jejím významu. Jejich odpovědi v závěrečném testu převážně korespondovaly s řešením badatelského úkolu, který zasílali elektronicky na závěr školního projektu. V úvodním testu formulovala alej pouze hrstka žáků (na otázku, co to je alej, většina neodpověděla). Ukázalo se, že velkou měrou přispěly k historickému poznání vybrané kompoziční osy a zaniklého novohradského obelisku vyučovací hodiny, při nichž jsme se tématu detailně věnovali a navštívili jsme autentické místo, kde obelisk stával. Ani jeden školák v úvodním testu nedokázal o novohradském obelisku napsat nic. V závěrečném testu naopak uváděli mnoho významů, které obelisky mohou nést a podrobně popisovali zkušenost, kterou s novohradským obeliskem mají (ač je obelisk zaniklý, detailně se rozepisovali o autentickém místě, kde stával, a zážitcích z „kompoziční“ hry, při které sami tvořili živou alej a živý obelisk).

Nelze nezmínit výsledné hodnocení přínosů celoročního snažení některými žáky – účastníky projektu *Když krajina promluví*, kteří byli ochotni zaslat ho elektronicky současně s odevzdáním závěrečného testu.

„Na tomto projektu se mi nejvíce líbilo, jak jsme byli v Žofínském pralese, kde jsem mohla vidět člověkem nedotknutelnou přírodu. Dále se mi moc líbila prohlídka hrobky, kde jsem před tím nikdy nebyla. Dozvěděla jsem se plno zajímavých věcí, které jsem předtím nevěděla, i když kolem těch míst na Nových Hradech chodím skoro denně. Ráda chodím na jaře do parku a společně s kamarády někdy sbíráme odpadky, protože nechápu, jak to tam může někdo zahodit, když jsou tam koše! Někdy uklízíme i dětská hřiště. Celkově je v okolí našeho města moc hezky, plno památek a přírody. Ve městě se mi líbí také, ale tam si občas doježu, tady je to lepší.“

*„Tyto hodiny projektu mi daly více znalostí o památkách, než jsem očekávala. Poznala jsem nové památky, o kterých jsem nic nevěděla. Výlety byly super. Moc se mi líbila exkurze do zdejší rybárny. Úžasný byl výlet do muzea v Rakousku. Jsem šťastná, že jsem tam byla. Jen mě mrzí, že se ostatní výlety zrušily. Ráda bych chodila i v příštím roce na semináře *Poznej svůj region*. Doufám, že se uvidíme i v příštím roce.“*

„Seminář jsem velmi rád navštěvoval, byl pro mě velice poučný, mnoho jsem se dozvěděl o krajině, ve které vyrůstám a vážím si lidí, kteří usilují s velkým nasazením o zachování krajiny a památek pro další generace. Rád jsem seminář navštěvoval, moc se mi líbil a bavil mě. Doufám, že se zase brzy uvidíme.“

Přínosy a zhodnocení školního projektu

Po ukončení školního projektu *Když krajina promluví* jsme získali zpětnou vazbu od vyučujících Základní školy Nové Hrady a vedoucí Novohradského muzea, které se na něm zásadním způsobem podílely. Při svém hodnocení se zaměřily zejména na přínosy a praktickou využitelnost zkušeností a výstupů z projektu.

„Pozitivně hodnotím, že jsme získali více prostoru pro využití netradičních metod ve výuce a pro skupinové práce. Žáci byli motivováni plánovanými exkurzemi a při samotných programech výtvarnými úkoly – například opisem listiny kaligrafickým perem. Líbilo se nám, že můžeme poznávat místa v krajině, kam běžně nechodíme anebo jsme tam ještě nikdy nebyli. Obzvláště atraktivní pro nás byly exkurze do Žofínského pralesa a expozice Sonnenwelt, kde jsme se dozvěděli nové zajímavé poznatky a prakticky si zkusili některé dovednosti. Z pedagogického hlediska hodnotím pozitivně, že se žáci učili spolupracovat, prezentovat své či skupinové výsledky práce a dokázali pracovat ve skupině s žáky z různých ročníků. Žáci získali nové vědomosti (zajímavé pro nás byly vyučovací hodiny, při kterých jsme se věnovali obelisku a novohradským rybníkům). Oceňuji rovněž propojení témat v mezipředmětových vztazích, zejména pak učivo týkající se přírodovědných témat, kterým se v hodinách dějepisu nevěnujeme. Nejcennější přínos spatřuji v tom, že měli žáci v projektu příležitost věnovat se hlubšímu poznání své vlastní kulturní krajiny a uvědomovat si svou vlastní kulturní identitu.“

Kateřina Marešová, učitelka dějepisu a výtvarné výchovy na základní škole v Nových Hradech

„Ve svém hodnocení jsem se pokusila shrnout přínosy pro děti i dospělé z hlediska mimoškolní výchovy a vzdělávání o historii a další využitelnost připravených programů a výstav.“

*Na účasti na projektu *Když krajina promluví* si nejvíc cením možnosti dlouhodobější práce s poměrně velkou dětskou skupinou. Díky tomu jsem si mohla ověřit vhodnost a přiměřenost připravených pracovních listů pro žáky staršího školního věku přímo v Novohradském muzeu. Kromě toho se také ukázalo, které metody jsou pro žáky vhodnější.*

Bohužel se kvůli celostátní karanténě a uzavření škol nemohly uskutečnit jarní aktivity projektu v terénu, kde by bylo možné využít další postupy a jiné didaktické materiály. V Novohradském muzeu máme část expozice věnovanou krajinným úpravám, je ale určena dospělým návštěvníkům a chybí jí interaktivní prvky. Výstava, která bude jedním z výstupů projektu, může tuto mezeru vhodným způsobem zaplnit.

Jako další z přínosů vidím i to, že prostřednictvím dětí projekt nepřímo oslovil i jejich rodiče a upozornil je tak na mimořádnou hodnotu krajinné památkové zóny Novohradsko.“

Jitka Šáchová, vedoucí Novohradského muzea, místní průvodkyně a lektorka edukačních programů realizovaných pod hlavičkou Novohradského muzea

„Hlavním přínosem byla pro mne zejména možnost realizovat můj dlouholetý učitelský sen – připravit předmět ve formě volitelného semináře, který by se zcela zaměřil na regionální výchovu. Podkladem mého přání byly jednak dlouholeté zkušenosti se zaváděním tohoto tématu do výuky na základních školách, jednak i skutečnost, že jsem tyto zkušenosti nedlouho předtím shrnula ve své práci Regionální výchova – metodika průřezového projektového vyučování na základních školách a víceletých gymnáziích (Kučerová, 2018).

*Proto jsem velmi uvítala možnost připravit pro naši školu nový povinně volitelný seminář *Poznej svůj region*, ve kterém jsme se nejen mohli zabývat tématy projektu „Když krajina promluví“, ale v němž budeme v podobných tématech pokračovat, doufám, i v dalších letech. Znalost místa, kde člověk žije, posiluje jeho kladný vztah k němu a v různých rovinách působí pozitivně jak na člověka, tak na krajinu, případně i na rozumný rozvoj této oblasti.*

Dalším přínosem projektu byla rozhodně také možnost ukázat žákům jejich okolí očima lidí zvenčí, nepedagogických odborníků, kteří dokážou ukázat známé skutečnosti jinými očima – nejen dětem, ale i nám dospělým. Díky nim jsme se také dostali na místa, kam bychom v běžné výuce pravděpodobně nezavítali.

Dále jsem velmi uvítala právě hlavní téma projektu – krajinu. Uceleně se o krajině žáci ve výuce dozvídají velmi málo. Trochu v hodinách zeměpisu v šestém ročníku, více na konci devátého ročníku v hodinách přírodopisu. Nicméně téma krajiny nabízí v celé šíři možnost průřezového vyučování, nabízí hledání souvislostí, příčin a důsledků, téma vlastní zodpovědnosti za zásahy v krajině a mnohé další. Krajina tak spojuje jak mnoho témat z běžné výuky, tak témat aplikovaných na praktický život.

V neposlední řadě bylo velmi zajímavé seznámit se s různými novými metodami výzkumu krajiny, asi největší zážitek nám poskytlo pozorování novohradské krajiny „očima“ dronu. Výstupem projektu bude zejména výstava na Hradě v Nových Hradech. Díky této výstavě se o své postřehy a zážitky budeme moci podělit i se širokou veřejností, zejména pak s novohradskými občany, a posunout tak téma ze školních lavic do novohradských ulic.

Celkově hodnotím projekt „Když krajina promluví“ pro naši školu, žáky i mne osobně jako velmi přínosný, plný nových témat, námětů, pohledů a zážitků. Těším se, že alespoň některé aktivity budeme moci přenést i do výuky v dalších letech.“

Lenka Kučerová, vedoucí semináře *Poznej svůj region*, učitelka zeměpisu a přírodopisu na základní škole v Nových Hradech

6

Závěr

Na základě zkušeností z realizace edukačních aktivit v historické kulturní krajině vnímáme, že je důležité pracovat se školáky, resp. s návštěvníky jednak systematicky delší období a jednak přímo v autentickém prostředí, protože právě tam se daří lépe zprostředkovávat niternější vztah k památným místům. Školáci v kontaktu s památkami získávají zcela jinou osobní zkušenost, odlišnou od dějepisné výuky ve školních lavicích či ze studia učebnic. Pro mnoho školních pedagogů však není snadné z hlediska jejich pracovní a osobní kapacity, popřípadě kvůli organizačním podmínkám školní výuky pravidelně připravovat a organizovat edukační programy v historické kulturní krajině. Jednou z cest, jak zpřístupnit žákům častější učení v historickém prostředí, může být úzká, dlouhodobá a oboustranná spolupráce školních pedagogů s externími edukátory a průvodci, místními památkovými a paměťovými institucemi, jejichž pracovníci mohou školním pedagogům s přípravou a realizací edukačních programů pomoci.

V Nových Hradech i v Sázavě se osvědčilo navázat v průběhu časově omezeného projektu spolupráci s motivovaným místním průvodcem, který může zajistit nepřetržitou realizaci a zkvalitňování připravených a pilotně vyzkoušených programů i po oficiálním ukončení výzkumného projektu. Zvláště důležité byly reflexe edukačních a interpretačních aktivit, metod i lektorského stylu a rovněž inspirace různými trendy a příklady dobré praxe, což zejména platí na poli památkové edukace ve větším historickém území, kterou zatím nemáme důkladně probádanou a ověřenou. Inspirativními mohou být různé české a zahraniční projekty, osvědčené metody památkového učení a edukační programy Národního památkového ústavu a dalších paměťových institucí, ale například i metody využívané v běžné školní praxi nebo ve zcela jiných oblastech a oborech. Pokud si edukátor klade za cíl participativní ochranu historické kulturní krajiny a přijetí nových postojů návštěvníka ke kulturnímu dědictví, může pro něj být výzvou nové cesty neustále hledat, ověřovat a reflektovat.

Seznam literatury a zdrojů

BIČÍK – JANSKÝ 2015: Ivan Bičík – Bohumír Janský a kol., *Příroda a lidé Země: Učebnice zeměpisu střední školy*, Praha 2015.

BORIGNA – OREILLER 2018: Irene Borgna – Louis Oreiller, *Il pastore di stambecchi: Storia di una vita fuoritracchia*, Florencie 2018.

DEMEK 1989: Jaromír Demek, *Nauka o krajině*, Olomouc 1989.

DEMEK – VOŽENÍLEK – VYSOUDIL 2012: Jaromír Demek – Vít Voženílek – Miroslav Vysoudil, *Geografie: Fyzickogeografická část pro střední školy*, Praha 2012.

EHRlich – KUČA – KUČOVÁ – PACÁKOVÁ – PAVLÁTOVÁ – SALAŠOVÁ – ŠANTRŮČKOVÁ – VOREL – WEBER 2019: Marek Ehrlich – Karel Kuča – Věra Kučová – Božena Pacáková – Marie Pavlátová – Alena Salašová – Markéta Šantrůčková – Ivan Vorel – Martin Weber, *Typologie historické kulturní krajiny České republiky*, Praha 2020. Dostupné na <https://www.hikk-naki.cz/>.

FOLTÝN 2008: Dušan Foltýn a kol., *Prameny paměti: Sedm kapitol o kulturně historickém dědictví pro potřeby výchovné praxe*, Praha 2008.

FOLTÝN – HAVLŮJOVÁ 2012: Dušan Foltýn – Hana Havlůjová (eds.), *Kulturní dědictví a udržitelný rozvoj místních komunit*[online], Praha 2012. Dostupné z http://www.historickededictvi.com/wp-content/plugins/downloads-manager/upload/Monografie_final.pdf

FRAJT 2011: Milan Frajt a kol., *Za skrytými poklady Novohradsko: Historie sklářství, heraldika, plavení dřeva, na kole za krásou Novohradských hor*, České Budějovice 2011.

GRECMANOVÁ – URBANOVSKÁ – NOVOTNÝ 2000: Helena Grecmanová – Eva Urbanovská – Petr Novotný, *Podporujeme aktivní myšlení a samostatné učení žáků*, Olomouc 2000.

HAVLŮJOVÁ – HUDEC 2018: Hana Havlůjová – Petr Hudec, *Památková edukace v historických zahradách a parcích: Příklady dobré praxe*, Praha 2018.

HAVLŮJOVÁ – CHARVÁTOVÁ – INDROVÁ 2015: Hana Havlůjová – Kateřina Charvátová – Martina Indrová a kol., *Památky nás baví 1–5: Metodika tvorby, realizace a hodnocení kvality edukačních programů v oblasti péče o kulturní dědictví*, Praha 2015.

HAVLŮJOVÁ – CHARVÁTOVÁ – KLAPKO – INDROVÁ – WIZOVSKÝ 2015: Hana Havlůjová – Kateřina Charvátová – Dušan Klapko – Martina Indrová – Tomáš Wizovský a kol., *Památky nás baví: Katalog výstavy k projektu Vzdělávací role Národního památkového ústavu: Edukace jako klíčový nástroj zkvalitnění péče o kulturní dědictví ČR*, Praha 2015.

HENDRYCH 2005: Jan Hendrych, *Tvorba krajiny a zahrad*, Praha 2005.

- HOGENOVÁ 2012: Anna Hogenová, *Krajina jako naše prodloužené tělo*, in: Vnímání krajiny: Sborník z konference Krajina jako duchovní dědictví, Praha 2012.
- HOKR 2007: Vladimír Hokr, *Příběhy novohradských domů, České Budějovice 2007*.
- HYNEK 2003: Petr Hynek, *Lednicko-valtický areál*, Lednice 2003, s. 5.
- CHALOUPECKÝ – RYBA 1953: Václav Chaloupecký – Bohumil Ryba, *Středověké legendy prokopské: jejich historický rozbor a texty*, Praha 1953, s. 163.
- CHODĚJOVSKÁ – SEMOTANOVÁ – ŠIMŮNEK 2015: Eva Chodějovská – Eva Semotanová – Robert Šimůnek, *Historické krajiny Čech: Třeboňsko – Broumovsko – Praha*, Praha 2015.
- CHODĚJOVSKÁ – ŠIMŮNEK 2012: Eva Chodějovská (ed.) – Robert Šimůnek (ed.), *Krajina jako historické jeviště*, Praha 2012.
- JEHLIČKA 1856: Pavel Jehlička, *Svět v obrazech: orbis pictus*, Praha 1865, s. 84.
- JIRÁČEK 1998: Jan Jiráček, *Průvodce lesy jižních Čech*, České Budějovice 1998, s. 98–101.
- KIBIC – VOŠAHLÍK 2011: Karel Kibic – Aleš Vošahlík, *Památková ochrana a regenerace historických měst v České republice 1945–2010*, Praha 2011.
- KLÁPŠTĚ 2012: Jan Klápště, *Proměna českých zemí ve středověku*, Praha 2012.
- KLEMENT 1946: P. Karel Method Klement O.S.B., *Sázava volá k sv. Prokopu*, Sázava 1946.
- KOHOUT 2002: Karel Kohout, *Základy obecné pedagogiky*, Praha 2002, s. 40.
- KOLEJKA 1992: Jaromír Kolejka, *Přírodní krajinné typy*, in: Atlas životního prostředí a zdraví obyvatel ČSFR, Brno 1992.
- KOLEJKA 2013: Jaromír Kolejka, *Nauka o krajině*, Praha 2013.
- KORNER 2005: Matthias Korner, *Park und Schloss Branitz*, Cottbus 2005.
- KORTUS – TEPLÝ 2018: František Kortus – František Teplý, *Praktický zeměpis: učebnice 2. stupeň základní školy*, Praha 2018.
- KRUMMHOLZ 2012: Martin Krummholz, *Buquoyové Nové Hrady: Počátky krajinných parků v Čechách*, Praha 2012.
- KRUMMHOLZ – IVANEGA – TRNKOVÁ 2012: Martin Krummholz – Jan Ivanega – Petra Trnková, *Buquoyová krajina: Zaniklé i dochované stavby v Nových Hradech a okolí*, Praha 2012.
- KRUSOVÁ 2015: Alena Krusová, *Památkový postup: Příprava podkladů pro poskytnutí aktuálních údajů Národního památkového ústavu pro pořizování územně analytických podkladů*, Praha 2015.
- KUČA 2014: Karel Kuča, *Oblasti dochovaných strukturálně výrazných plužin v České republice*, Zprávy památkové péče 74, 2014, 1, s. 34–49.

KUČA – KUČOVÁ 2000: Karel Kuča – Věra Kučová, *Principy památkového urbanismu*, Zprávy památkové péče 60, 2000, samostatná příloha.

KUČA – KUČOVÁ 2015: Karel Kuča – Věra Kučová, *Metodika identifikace a klasifikace území s urbanistickými hodnotami*, Praha 2015.

KUČA – KUČOVÁ – SALAŠOVÁ – WEBER 2015: Karel Kuča (ed.) – Věra Kučová – Alena Salašová – Martin Weber a kol., *Krajinné památkové zóny České republiky*, Praha 2015.

KUČA – VOREL – KUPKA – ŠVECOVÁ – KUČOVÁ 2015: Karel Kuča – Ivan Vorel – Jiří Kupka – Simona Švecová – Věra Kučová, *Metodika plánů ochrany krajinných památkových zón*, připraveno 2015, dosud nevydáno.

KUČOVÁ 2006: Věra Kučová, *Možnosti ochrany kulturní krajiny v České republice – Současná právní úprava na úseku památkové péče, ochrany přírody, stavebního zákona a územního plánování*. Veřejná správa 2006, 48, příloha.

KUČOVÁ 2008: Věra Kučová, *Kulturní krajina – krajinné památkové zóny v České republice v kontextu světového kulturního a přírodního dědictví*. Zprávy památkové péče 68, 2008, 4, s. 295–300.

KUČOVÁ – DOSTÁLEK – EHRLICH – KUČA – PACÁKOVÁ 2014: Věra Kučová – Jiří Dostálek – Marek Ehrlich – Karel Kuča – Božena Pacáková, *Metodika tvorby standardizovaného záznamu o krajinné památkové zóně*, Praha 2014.

KULIŠŤÁKOVÁ 2014: Lenka Kulišťáková a kolektiv, *Metodika identifikace komponovaných krajin*, Mendelova univerzita v Brně, Brno 2014.

KÜHNLOVÁ 2007a: Hana Kühnlová, *Život v našem regionu: Pracovní učebnice pro základní školy a víceletá gymnázia*, Plzeň 2007.

KUPKA 2010: Jiří Kupka, *Krajiny kulturní a historické*, Praha 2010.

KUTHAN – MUCHKA 2014: Jiří Kuthan – Ivan Muchka, *Aristokratická sídla v českých zemích: 1780–1914*, Praha 2014, s. 192.

KYSELKA 2013: Igor Kyselka, *o typologiích a hodnocení krajiny v Cetinje*, Urbanismus a územní rozvoj 16, 2013, 6, s. 37–40.

LAUDA 1946: Ladislav Lauda, *Dějiny architektury I.*, Praha 1946, s. 68.

LIPSKÝ 1997: Zdeněk Lipský a kolektiv, *Typologie a ochrana české kulturní krajiny*, Praha 1997.

LIPSKÝ – ROMPORTL 2007: Zdeněk Lipský – Dušan Romportl, *Typologie krajiny v Česku a v zahraničí: stav problematiky, metody a teoretická východiska*, Geografie 112, 2007, 1, s. 61–83.

LÖW – CULEK – NOVÁK 2005: Jiří Löw – Martin Culek – Jaroslav Novák, *Typologie české krajiny*, Brno 2005.

LÖW – CULEK – NOVÁK – HARTL 2006: Jiří Löw – Martin Culek – Jaroslav Novák – Pavel Hartl, *Typy krajinného rázu České republiky*, Praha 2006.

LÖW – MÍCHAL 2003: Jiří Löw – Igor Michal, *Krajinný ráz*, Kostelec nad Černými lesy 2003.

LÖW – NOVÁK 2008: Jiří Löw – Jaroslav Novák, *Typologické členění krajiny České republiky*, in: *Urbanismus a územní rozvoj* 11, 2008, 6, s. 19–23.

LULIŇSKA 2016: Agnieszka Lulińska (ed.), *Parkomanie: Die Gartenlandschaften des Fürsten Pückler in Muskau, Babelsberg und Branitz*, München – London – New York 2016.

MACH 1900: Bedřich Mach, *Příruční kniha dějin umění: malířství, sochařství, stavitelství, hudba*, Praha 1900, s. 143.

MAŇÁK – ŠVEC 2003: Josef Maňák – Vlastimil Švec, *Výukové metody*, Brno 2003.

MATUŠKOVÁ – ŠMOLÍKOVÁ 2010: Alena Matušková – Božena Šmolíková, *Místo kde žijeme: Vlastivěda pro 1. stupeň základní školy*, Praha 2010.

MIRVALD – ŠTULC 2008: Stanislav Mirvald – Miloslav Štulec, *Společenské a hospodářské složky krajiny: Zeměpis pro 8. a 9. ročník základní školy a nižší ročníky víceletých gymnázií*, Praha 2008.

MMR 2019: *Metodika sledovaných jevů pro územně analytické podklady. Metodický návod k příloze č. 1 vyhlášky č. 500/2006 Sb.* Ministerstvo pro místní rozvoj ČR, třetí vydání, Praha 2019.

MMR – MŽP 2016: *Zadání územní studie krajiny pro správní obvod obce s rozšířenou působností, Společný metodický pokyn Ministerstva pro místní rozvoj a Ministerstva životního prostředí*, Praha 2016.

MURTAS 2008: Donatella Murtas, *Italy – Ecomuseo dei terrazzimenti e dellavite*, in: Elsa Peralta – Marta Anico (eds.), *Heritage and Identity (sb): Engagement and Demission in the Contemporary World*, New York 2008.

NOVÁK 2017: Zdeněk Novák, *Metodika péče o umělecky ztvárněnou kulturní krajinu*, Národní zemědělské muzeum, Praha 2017.

NOVOHRADSKÉ HORY a PODHŮŘÍ 2006: *Novohradské hory a novohradské podhůří: Příroda – historie – život*, Praha 2006, s. 768.

OCHOTA 2016: Mary-Ann Ochota, *Hidden Histories. A Spotter's Guide to the British Landscape*, London 2016.

OCHRANA PŘÍRODY 2016: *Ochrana přírody: věstník státní péče o ochranu přírody*, Praha 2016, s. 33.

OTTO 1888: Jan Otto, *Ottův slovník naučný: Ilustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí*, Praha 1888, s. 560.

PACÁKOVÁ-HOŠŤÁLKOVÁ – PETRŮ – RIEDL – SVOBODA 1999: Božena Pacáková-Hošťálková – Jaroslav Petrů – Dušan Riedl – Antonín M. Svoboda, *Zahrady a parky v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, Praha 2004.

PACÁKOVÁ-HOŠŤÁLKOVÁ 2014: Božena Pacáková-Hošťálková: Asociativní a organicky vyvinutá krajina bojiště bitvy u Hradce Králové, *Zprávy památkové péče* 74, 2014, 6, s. 435–446.

PAVLÁTOVÁ 2017: Marie Pavlátová, Krajinářský park v Červeném Dvoře, in: Kateřina Cichrová (ed.), *Proměny zámku a parku Červený Dvůr, České Budějovice 2017*, s. 115–204.

PAVLÁTOVÁ – EHRlich 2004: Marie Pavlátová – Marek Ehrlich, *Zahrady a parky jižních Čech*, Praha 2004, s. 26 a 89.

POLÁKOVÁ 2007: Jana Poláková (ed.), *Mezinárodní dokumenty o ochraně kulturního dědictví*, Praha 2007.

PTÁČEK – RŮŽIČKA 2012: Ladislav Ptáček – Tomáš Růžička, *Jak předkládat svět: Základy dobré interpretace*, Brno 2012.

ROMPORTL 2009: Dušan Romportl, *Typologie krajiny České republiky*, Praha 2009.

ROSCHER 2014: Astrid Roscher, *The Muskauer Park. A Walk in the Footsteps of a Prince*, Bad Muskau 2014.

ROYT – SOMMER – STECKER 2013: Jan Royt – Petr Sommer – Martin Stecker, *Sázavský klášter*, Praha 2013.

RUBÍN – NĚMEC – POJER 2007: Josef Rubín – Jan Němec – František Pojer (edd.), *Krajina v České republice*, Praha 2007.

SÁDLO – POKORNÝ – HÁJEK – DRESLEROVÁ – CÍLEK 2005: Jiří Sádlo – Petr Pokorný – Pavel Hájek – Dagmar Dreslerová – Václav Cílek, *Krajina a revoluce: Významné přelomy ve vývoji kulturní krajiny Českých zemí*, Praha 2005.

SAMOJSKÝ 2011: Petr Samojský, *Krajina jako duchovní dědictví*, Praha 2011, s. 14–20.

SEDLÁČEK – SALAŠOVÁ – TRPÁKOVÁ 2015: Jozef Sedláček – Alena Salašová – Lenka Trpáková, *Hodnocení vlivů na krajinné památkové zóny*, Mendelova univerzita v Brně, Brno 2015.

SEMOTANOVÁ 2010: Eva Semotanová, *Raně novověká krajina českých zemí*, in: Václav Bůžek a kol., *Společnost českých zemí v raném novověku*, Praha 2010, s. 19–53.

SEMOTANOVÁ 2014: Eva Semotanová, *Historická krajina Česka a co po ní zůstalo*, Praha 2014.

SEMOTANOVÁ – CHROMÝ – KUČERA 2018: Eva Semotanová – Pavel Chromý – Zdeněk Kučera, *Historická geografie: Tradice a modernita*, Praha 2018.

SILBERMAN – LAWSON – KOLDINSKÝ 1997: Mel Silberman – Karen Lawson – Milan Koldinský, *101 metod pro aktivní výcvik a vyučování: osvědčené způsoby efektivního vyučování*, Praha 1997, s. 8.

SKLENIČKA 2011: Petr Sklenička, *Pronajatá krajina*, Praha 2011.

SVOBODOVÁ 2015: Anna Svobodová, *Edukační centrum Scholanaturalis*, in: Kronika Scholanaturalis – projekt Revitalizace zámku Veltrusy a centrum Evropské úmluvy o krajině, Praha 2015.

ŠIMŮNEK 2006: Robert Šimůnek, *Historická krajina a mapové bohatství Česka*, Praha 2006.

ŠŤASTNÁ 2008: Marie Šťastná, *Socha – architektura – veřejný prostor*, in: Socha – architektura – veřejný prostor: Sborník příspěvků ze semináře konaného dne 7. října 2008 v Ostravě, Ostrava 2008, s. 27–28.

ŠTĚDRA 2008: Milan Štědra, *Svatoprokopská pouť*, in: Sázava a okolí: Turistický průvodce, Sázava 2008.

TUMA 2018: David Tuma, *Zlatý věk obor. Z historie obornictví v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, Plzeň 2018.

VLČKOVÁ 2017: Michaela Vlčková (ed.), *Duchovní krajina Novohradských hor/Novohradsko*, České Budějovice 2017.

VOREL – KUPKA 2011: Ivan Vorel – Jiří Kupka, *Krajinný ráz – identifikace a hodnocení*, Praha 2011.

ZAPLETAL – NEUMAN 2008: Miloš Zapletal – Jan Neuman, *Zlatý fond her I*, Praha 2008.

ŽIŽKA 2016: Jan Žižka, *Hospodářské dvory bývalých panství v Čechách*, Praha 2016.

Internetové zdroje:

Badatelsky orientované vyučování, projekt Badatele.cz [online]. Dostupné z <http://badatele.cz/cz>.

Comune di Cottemilia[online]. Dostupné z <https://www.comunecortemilia.it/index.php?p=sn>.

Divočinou Novohradských hor, komentované výlety [online]. Dostupné z <https://www.mytiny.cz/divocinou-novohradskych-hor>.

Ecomuseo della Segale, La didattica [online]. Dostupné z <http://www.ecomuseosegale.it/la-didattica>.

Fürst-Pückler-Museum, Park und Schloss Branitz[online]. Dostupné z https://www.cottbus.de/sehenswert/museen/fuerst-pueckler-museum_park_und_schloss_branitz.html.

Identifikace a prezentace památkového potenciálu historické kulturní krajiny České republiky, projekt vědy a výzkumu [online]. Dostupné z <https://www.hikk-naki.cz/>.

Il Museo del vino a Barolo [online]. Dostupné z <https://www.wimubarolo.it/>.

Krajina a lidé – interpretace přírodního dědictví CHKO a biosférické rezervace Třeboňsko [online]. Dostupné z <http://www.dumprirody.cz/dum-prirody-trebonska/novinky/dvoulety-projekt-krajina-a-lide-je-u-konce/>.

Kulturněhistorické dědictví, e-learning [online]. Dostupné z <http://elearning.historickededictvi.com>.

Maiwaldova Akademie, programy pro 2. stupeň ZŠ, Broumovsko na dlani [online]. Dostupné z <https://ma.klasterbroumov.cz/cs/broumovsko-na-dlani-1-1>.

Milan Koželuh, komentované výlety [online]. Dostupné z <http://www.milankozeluh.cz/kalendar-akci>.

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, RVP ZV 2017 [online]. Dostupné z www.msmt.cz/file/41216/.

Národní centrum zahradní kultury v Kroměříži [online]. Dostupné z <http://www.nczk.cz/>.

Národní zemědělské muzeum, expozice Příběh zemědělství [online]. Dostupné z <https://www.nzm.cz/pribeh-zemedelstvi-praha/expozice-a-vystavy>.

Natura park Pardubice, výukové programy pro školy [online]. Dostupné z <http://www.natura-park.cz/?q=forschools>.

Nové Hrady – historie [online]. Dostupné z <http://www.novehradyhistorie.cz/>.

Novohradská občanská společnost [online]. Dostupné z <http://www.novnos.cz/>.

Novohradské muzeum, muzeum Nových Hradů, Novohradsko a Novohradských hor [online]. Dostupné z <http://www.novohradskemuzeum.cz/>.

Památkový katalog [online]. Dostupné z <https://pamatkovykatalog.cz/>.

Portál integrovaného informačního systému památkové péče [online]. Dostupné z <https://iispp.npu.cz/>.

Sázavský klášter, programy pro školy [online]. Dostupné z <https://www.klaster-sazava.cz/cs>.

Sonnenwelt, expozice Sluneční svět v Großschönau [online]. Dostupné z <https://www.sonnenwelt.at/page.asp/-/index.htm>.

Státní zámek Krásný Dvůr, vzdělávací programy pro 2. stupeň ZŠ [online]. Dostupné z <https://www.zamek-krasnydvur.cz/cs/Vzdelavaci-programy/Programy-pro-2.-stupen-ZS>.

Státní zámek Veltrusy, vzdělávací programy pro 2. stupeň ZŠ a SŠ [online]. Dostupné z <https://www.zamek-veltrusy.cz/cs/vzdelavaci-programy/programy-pro-II.-stupen-a-SS>.

Školské zařízení pro environmentální vzdělávání Lipka – Brno, ekologické výukové programy pro školy [online]. Dostupné z <http://www.lipka.cz/pro-skoly?idm=12>.

Veronica – Centrum Hostětín, programy pro základní školy – 2. stupeň a odpovídající ročníky víceletých gymnázií [online]. Dostupné z <https://hostetin.veronica.cz/zakladni-skoly-2-stupen-odpovidajici-rocniky-viceletych-gymnazii>.

Zámecké návrší v Litomyšli [online]. Dostupné z <https://www.zamecke-navrsi.cz/cs/m-43-blog>.

Resumé

Discovering the landscape together with heritage experts

Exhibition catalogue

The exhibition catalogue *Discovering the landscape together with heritage experts* presents the results of research work and experiences with presenting the historical cultural landscape through educational programmes which took place within the research project *Identification and presentation of heritage potential of historic cultural landscapes in the Czech Republic*. The research project was implemented in 2016-2020. One of its main objectives was to raise the awareness of the historical landscape and to boost participative protection of the historical landscape as an important part of national identity and cultural heritage. The means used included educational programmes implemented in two selected regions in cooperation with primary schools and the final exhibition *Discovering the landscape together with heritage experts*, which presents school activities and simultaneously offers accompanying educational programmes for upper primary schools students and adult visitors, both right at the exhibition and during field trips.

It resulted from reviews conducted within the framework of the research project *Identification and presentation of heritage potential of historic cultural landscapes in the Czech Republic* that no proper attention had been paid to the presentation of the historical cultural landscape in the form of educational programmes in the Czech Republic. The contribution of this research project included new experiences with the implementation of educational activities within larger areas of the historical culture landscape which not only contained individual landmarks, but also preserved historical cultural values in the open landscape which is regarded as a cultural landscape with a historical potential or is already protected as a landscape heritage zone. The publication is aiming at readers who are interested in the topics of education and interpretation in cultural heritage, especially in the field of the historical cultural landscape. This catalogue can serve as a source of inspiration for tourist guides, heritage, museum or school educators, curators of heritage and historical institutions, educational workers employed by community, state and non-profit organizations, etc.

The catalogue consists of four parts. The first chapter introduces readers to the main objectives of the research project and makes them familiar with the concept, methodology and implementation of the exhibition *Discovering the landscape together with heritage experts*. The second chapter generally introduces the project *Identification and presentation of heritage potential of historic cultural landscapes in the Czech Republic*, under which the educational programmes and the exhibition took place. The second chapter also introduces an innovative approach to the historical cultural landscape in the context of the Czech Republic in one of the project's main outputs – in the methodology titled *Typology of the historical cultural landscape of the Czech Republic*. The third part of the book introduces inspirational

research trips which took place within the research project before the actual beginning of educational activities, and both Czech and foreign experiences in the field of interpretation of the historical cultural landscape. The last part presents educational programmes implemented in Nové Hradky and Sázava. Part of the catalogue's appendix also covers two didactic sheets prepared for the purpose of educational programmes aiming at upper primary school pupils and adult visitors to the exhibition *Discovering the landscape together with heritage experts*.

Educational work plays a key role in protecting cultural heritage. Educational programmes for primary school students were prepared in two regions: three shorter programmes were implemented in the landscape of St Procopius near Sázava and an all-year project called *When the landscape speaks*, which became part of regular school education, was implemented in the landscape heritage zone of Novohradsko. The main objective of the educational activities was to educate upper primary schools students about cultural historical values. All experiences and outputs from both the places can be used as an inspiration for future projects.

In Sázava, two educational classes took place at school, and a third programme was implemented in the form of a field trip during which students of the Sázava primary school visited selected places in the landscape of St. Procopius. All programmes took place in the autumn of 2019. During work with students of the Sázava primary school, the interconnection between the programmes and a so-called mental map prepared by the students in previous years in their history and art lessons proved to be crucial. The mental map contained places in the town and its environs important to the students, whereas no significant cultural landmarks were left out.

In the opening lesson, the students first filled out a questionnaire which tested their knowledge of the local landscape and cultural landmarks. There was a discussion about how each pupil felt in the landscape of St. Procopius, which places he or she liked best, and where they most often went with their families and classmates. At the same time, they were also asked to think about the protection of the values of the landscape of St. Procopius and its preservation for future generations. In the next lesson, the students worked with a map of Sázava. They alternately showed places associated with St. Procopius which they had mentioned in the questionnaire (for example Čertova brázda [Devil's furrow], Votočnice meadow, Sázava Monastery, Vosovka spring, Rakovka spring, Procopius's riverbank, etc.). They thought about possible definitions of various phenomena in nature (for example a gorge, a river, mountains, valleys, a monastery, a spring, a wayside cross, a hillfort, etc.). Subsequently, they described the earlier mental map of Sázava. The students thought about what other places associated with St. Procopius could be included into their map. Afterwards they visited some of the mentioned places in person.

Teachers from the Sázava primary school are very active when it comes to long-term education about the project's themes. Students are introduced to legends about St. Procopius, activities of the Sázava monastery and places in the landscape associated with St. Procopius, from preschool education up to the 9th grade of primary school. For many years, a natural centre for the organization of educational

programmes thematically linked to St. Procopius has been the Sázava monastery. Based on experiences from the research project, the management of the Sázava monastery decided to include an educational walk into the landscape of St. Procopius as a part of the permanent programme offer for school groups.

In Nové Hradý, the project team decided to work with students of the local primary school over a longer period (within the framework of the research project, ideally for the whole school year). Educators first paid attention to general topics (mainly historical, but partly geographical and biological ones) and subsequently focused on individual themes and historical places in the cultural landscape. Throughout the educational programmes, attention was paid especially to selected phenomena in the landscape heritage zone of Novohradsko (the students, for instance, thought about the meanings and values of Starý hrad [Old Castle] and Nový zámek [New Chateau], ponds, alleys, romanticist alterations, etc.). The lessons also included topics related to natural processes in the landscape, the protection of nature, sustainable development, the tourism industry and the lifestyle which are also part of schoolwork due to broader contexts.

The educational programmes were implemented through an all-year project titled *When the landscape speaks*, which became a part of a compulsory optional course called *Learn about your region* in the school year 2019/2020. The course was offered to 6th-9th grade pupils of the Nové Hradý primary school. The amount of time allocated to this course was two lessons every two weeks (which is suitable especially with regard to the organization of frequent trips to authentic places in the landscape and to nearby thematic exhibitions). The lectures were regularly attended by 24 students. From a pedagogical point of view, the intention was to work with their knowledge, skills, values and attitudes which contribute to the protection of historical heritage, a deeper perception of national and cultural identity and improving the quality of care for cultural heritage. As we are naturally inclined to protect what we are familiar with, the aim of the school project was to develop the relationship between 'Me' and 'a specific memorial place in the historical cultural landscape.' In this relationship, a heritage expert or a heritage educator is a 'spokesman' (and mostly also a defender), for a person then 'speaks' for mankind. Within the project, pupils thought about the responsibility for entrusted cultural-historical values and the role of the individual in the process of protecting the historical cultural landscape.

The theme of 'speaking for the landscape' was developed by the educators through various educative methods during the duration of the Nové Hradý educational instructive programme. The project team used, for example, role playing games, dramatization, deductive techniques, and artistic, creative, scholarly and other activation methods, through which the pupils got an opportunity not only to become familiar with the historical cultural landscape, but also to interpret it creatively and to participate in its current and future protection. At the end of the project they managed to formulate 'Nine rules for the protection of the historical cultural landscape for us all' which are summed up in the catalogue and in comics displayed at the exhibition *Discovering the landscape together with heritage experts*. Moral rules can be and usually are best obeyed by their creators, but they are also

able to inspire other visitors to the historical cultural landscape. In Nové Hradý, we managed to incorporate the educational programmes created within the project *Identification and presentation of heritage potential of historic cultural landscapes in the Czech Republic* into the permanent programme offer of the municipal museum of Nové Hradý.

Judging from experiences gained during the implementation of educational activities in the historical cultural landscape, it is important to work with pupils or possibly visitors systematically, over a longer period of time, and in an authentic environment, because it is there where an internal relationship to memorial places is best mediated. The pupils get a personal experience at monuments which is in contrast with history lessons based on textbooks done at school desks. Both in Nové Hradý and in Sázava, during the time-limited project, it proved beneficial to establish cooperation with a local motivated guide who is able to ensure the uninterrupted implementation and gradual improvement of the prepared and pilot-tested programmes even after the official termination of the research projects. Reflections of educational and interpretative activities, methods, and lecturing styles were also immensely important, similarly to various trends from the sphere of education and interpretation in the field of cultural heritage and best practice examples which is especially valid for heritage education in a larger historic area. Various domestic and international projects, proven methods of heritage education, educational programmes of the National Heritage Institute and other heritage institutions, and, to a certain extent, also the methods used in everyday school practice or even in completely different areas and fields can also be inspirational for future educational programmes in the historical cultural landscape.

Wir entdecken gemeinsam mit den Denkmalpflegern die Landschaft

Ausstellungskatalog

Das Katalog zur Ausstellung *Wir entdecken gemeinsam mit den Denkmalpflegern die Landschaft* stellt die Ergebnisse einer wissenschaftlichen Forschungstätigkeit und Präsentationserfahrungen der historischen Kulturlandschaft in der Form von Bildungsprogrammen vor, die im Rahmen eines Forschungsprojektes *Identifikation und Präsentation des Denkmalpotentials der historischen Kulturlandschaft der Tschechischen Republik* stattfanden. Das Forschungsprojekt wurde in den Jahren 2016-2020 realisiert. Eines von den Projekthauptzielen war die Bewusstseinstverstärkung von der historischen Kulturlandschaft und die Stärkung des partizipativen Wertenschutzes der historischen Kulturlandschaft, die als ein wichtiger Teil der Nationalidentität und der Kulturerbschaft betrachtet werden. Das Mittel dazu wurden die Bildungsprogramme, die durch die Zusammenarbeit mit den Grundschulen aus zwei Regionen und dank der anschließenden Ausstellung *Wir entdecken gemeinsam mit den Denkmalpflegern die Landschaft* realisiert wurden, die die Schulaktivitäten präsentiert und gleichmäßig anderen Hauptschulschülern und erwachsenen Besuchern freiwillige Bildungsprogramme direkt in der Ausstellung und bei den Spaziergängen in die Landschaft anbietet.

Aus den Recherchen, die im Rahmen des Projektes *Identifikation und Präsentation des Denkmalpotentials der historischen Kulturlandschaft der Tschechischen Republik* stattfanden, ergab sich, dass in der Tschechischen Republik bisher keine ausreichende Aufmerksamkeit der Präsentation der historischen Kulturlandschaft in der Form von Bildungsprogrammen gewidmet wurde. Zum Vorteil des Forschungsprojektes wurden neue Erfahrungen bei der Realisierung der Bildungsaktivitäten im Rahmen der größeren Bereichen in der historischen Kulturlandschaft, die nicht nur die einzelnen Denkmalobjekte enthielte, sondern auch kulturell historische Werte in der freien Landschaft, die als Kulturlandschaft mit Denkmalpotential betrachtet, oder auch schon als landschaftliche Denkmalzone geschützt wird. Die Publikation ist für die Leser geeignet, die sich für die Bildungsproblematik und Interpretation im Bereich des Kulturerbes, vor allem im Fach historische Kulturlandschaften interessieren. Im Katalog können die Inspiration zum Beispiel Reiseführer, Denkmal-, Museums- oder Schulpädagogen, Administratoren der Denkmal- und Gedächtnisinstituten, Bildungsarbeiter der Ortsgebiete, staatlichen und gemeinnützigen Organisationen usw. finden.

Der Katalog besteht aus vier Teilen. Das erste Kapitel stellt dem Leser die Hauptziele des Forschungsprojektes vor, gemeinsam mit dem Konzept, Methodik und der Realisierung der Ausstellung *Wir entdecken gemeinsam mit den Denkmalpflegern die Landschaft*. Der zweite Teil stellt generell das wissenschaftliche Forschungsprojekt *Identifikation und Präsentation des Denkmalpotentials der historischen Kulturlandschaft der Tschechischen Republik* vor, in dessen Rahmen die Bildungsaktivitäten und die Ausstellung realisiert wurden. Das zweite Kapitel bringt ebenfalls die innovative Konzeption der historischen Kulturlandschaft im Kontext der

Tschechischen Republik in einem der Hauptoutputs des Projektes - in der Methodik *Typologie der historischen Kulturlandschaft der Tschechischen Republik*. Der dritte Teil bringt die inspirativen Wege näher, die im Rahmen des Forschungsprojektes vor der Eröffnung der Bildungsaktivitäten und der tschechischen und internationalen Erfahrungen im Bereich der Interpretation der historischen Kulturlandschaft stattfanden. Der letzte Teil präsentiert die realisierten Bildungsprogramme in Nové Hradý und in Sázava. Ein Teil des Anhangs im Katalog sind zwei didaktische Blätter, die zu den begleitenden Bildungsprogrammen für die Hauptschul-Schüler und für die erwachsenen Besucher der Ausstellung *Wir entdecken gemeinsam mit den Denkmalpflegern die Landschaft* dienen.

Die Hauptrolle beim Schutz des Kulturerbes spielt die Bildungstätigkeit. Die Bildungsprogramme wurden für die Grundschulschüler in zwei Lokationen vorbereitet: drei kürzere Programme in der Landschaft des heiligen Prokops bei Sázava und in der landschaftlichen Denkmalzone Novohradsko mit dem ganzjährigen Schulprojekt *Wenn die Landschaft redet*, das zum Teil eines normalen Schulunterrichts wurde. Das Hauptziel der Bildungsaktivitäten ist kultur-historische Werte der ausgewählten Regionen auf dem Niveau für Hauptschul-Schüler kennenzulernen. Alle Erfahrungen und Outputs von beiden Plätzen können als Inspiration für weitere Programme ausgenutzt werden,

In Sázava fanden zwei Unterrichtsstunden statt. Die dritte Programmart wurde in der Form von der Landesexkursion realisiert, bei der die Grundschulschüler in Sázava ausgewählte Plätze in der Landschaft des heiligen Prokops besuchten. Alle Programme fanden im Herbst 2019 statt. Während der Arbeit mit den Grundschulschülern in Sázava wurde zur Hauptvernetzung der Bildungsprogramme eine sogenannte Gedankenmappe. Diese stellten die Kinder innerhalb des Geschichts- und Kunstunterrichts her. Die Gedankenmappe erhielt für die Schüler wichtige Plätze in der Stadt und in der Gegend. Es wurden keine bedeutungsvollen Kulturdenkmale ausgelassen.

In der Einführungsstunde haben die Schüler zuerst ein Fragebogen ausgefüllt, der sich mit dem Wissen über der lokalen Landschaft und Kulturdenkmale befasste. Mit den Schülern wurde darüber diskutiert, wie sie sich in der Landschaft des heiligen Prokops fühlen. Welche Plätze sie mögen und wohin sie am öftesten mit ihren Familien und Mitschülern spazieren gehen. Ebenso dachten sie über den Werteschutz der Landschaft des heiligen Prokops und ihrer Bewahrung für nächste Generationen nach. In der folgenden Stunde arbeiteten die Schüler mit der Landkarte von Sázava. Sie zeigten abwechselnd die Plätze, die sie im Fragebogen erwähnten und die mit St. Prokop zusammenhängen (zum Beispiel Čertova brázda, die Wiese Votočnice, das Kloster in Sázava, der Brunnen Vosovka, Prokops Seeufer usw.). Sie dachten ebenfalls über mögliche Definitionen von verschiedenen Erscheinungen in der Landschaft (der Fluss, die Felsen, das Tal, die Höhlen, das Kloster, der Brunnen, der Kalvarienberg, die Burgstätte usw.). Dann beschrieben sie eine ältere Gedankenmappe von Sázava. Die Schüler überlegten sich, welche weitere Plätze verbundene mit dem Leben vom St. Prokop, sie in ihrer Gedankenmappe projizieren würden. Danach besuchten sie einige von den erwähnten Plätzen persönlich.

Die Pädagogen der Grundschule in Sázava sind in der Betrachtung von der Erziehung und Bildung in den Projektthemen schon lange sehr aktiv. Die Schüler widmen sich den Legenden über St. Prokop, der Tätigkeit des Klosters in Sázava und den Plätzen in der Landschaft, die mit St. Prokop zusammenhängen vom Kindergarten bis zum neunten Grundschuljahr. Das natürliche Zentrum, wo die ganzen Bildungsprogramme, thematisch auf die Botschaft von St. Prokop konzentriert, stattfinden, ist schon einige Jahre das Kloster in Sázava. Nach den Erfahrungen vom Forschungsprojekt hat sich die Klosterleitung in Sázava entschieden, den Kennenlernspaziergang ins Dauerprogrammangebot für die Schulbesuche hinzuzufügen.

In Nové Hradý entschied sich das Projektteam mit den Schülern der Lokalgrundschule eine längere Zeit zusammenzuarbeiten (im Rahmen des Forschungsprojektes idealerweise ein ganzes Schuljahr). Die Pädagogen widmeten sich zuerst der Allgemeinbildung (vor allem Geschichte, Erdkunde und Naturwissenschaft) und danach befassten sie sich auch detailliert mit den einzelnen Themen und Denkmalplätzen in der Kulturlandschaft. In den Bildungsprogrammen wurde die Aufmerksamkeit einigen ausgewählten Erscheinungen in der landschaftlichen Denkmalzone Novohradsko geschenkt (die Schüler dachten zum Beispiel über die Bedeutungen und Werte der sogenannten Alten Burg und Neues Schloss, über die Teiche in Nové Hradý, Alleen, die romantische Gestaltung usw. nach). Die Pädagogen fügten in den Unterricht auch solche Themen hin, die mit den Naturprozessen in der Landschaft, mit dem Umweltschutz, mit nachhaltiger Entwicklung, Tourismus und Lebensstil, die mit dem Lehrstoff über die Landschaft im breiteren Kontext zusammenhängen.

Bildungsprogramme wurden in der Form des ganzjährigen Projektes *Wenn die Landschaft redet* realisiert, das zum Teil des obligatorisch wählbaren Seminars *Lerne deine Region kennen*. Das Seminar fand im Schuljahr 2019/2020 statt. Die Teilnahme am Seminar wurde den Schülern am Anfang des Schuljahres in der Grundschule in Nové Hradý angeboten. Die Zeitdotations des Seminars betrug 2 Unterrichtsstunden innerhalb von vierzehn Tagen (was hauptsächlich mit der Rücksicht auf die Organisation der öfteren Exkursionen in die authentischen Plätze in der Landschaft und in die näher thematischen Expositionen vorteilhaft war). Am Seminar nahmen regelmäßig 24 Schüler teil. Vom pädagogischen Aspekt war es Absicht mit deren Kenntnissen, Geschicken, Werten, und Einstellungen zu arbeiten, die nicht nur zum Schutz der Vergangenheitserbschaft beitragen, sondern auch zur innerlicheren Betrachtung der National- und Kulturidentität und die Verbesserung der Pflege um die Kulturerbschaft. Weil wir natürlich einfacher das beschützen, zu dem wir eine Beziehung fühlen, wurde zum Ziel des Schulprojektes: „Ich“ – „das konkrete Platz in der historischen Kulturlandschaft. Ein Denkmalpfleger oder ein Denkmalpädagoge ist in dieser Beziehung „der Sprecher“ (und oft auch der Verteidiger) der historischen Kulturlandschaft, er „spricht“ für den Menschen selbst. Die Schüler befassten sich im Rahmen des Projektes mit dem Thema der Verantwortung für die anvertrauten kulturell-historischen Werte und mit der Rolle jedes Einzelgängers im Schutzprozess der historischen Kulturlandschaft.

Mit dem Thema „das Reden für die Landschaft“ arbeiteten die Pädagogen die ganze Zeit während des Bildungsprojektes in Nové Hradý mit der Hilfe von verschiedenen Unterrichtsmethoden. Während den Projektstunden benutzte das Lektorenteam zum Beispiel Rollenspiele, Dramatisierung, deduktive Technik, künstliche, kreative, forschungsorientierte und weitere Aktivierungsmethoden, dank deren die Schüler eine Gelegenheit die historische Kulturlandschaft nicht nur kennenzulernen bekamen, sondern auch sich selbst kreativ zu interpretieren und hiermit direkt an ihrem derzeitigen und zukünftigen Schutz teilzunehmen. Am Ende des Projektes schafften sie „Die neun Regeln zum Schutz der historischen Kulturlandschaft für jeden von uns“, das im Katalog und in den Komixbildern auf der Ausstellung *Wir entdecken gemeinsam mit den Denkmalflegern die Landschaft* zusammengefasst wurde. Die Moralregeln einzuhalten, können am besten die Schöpfer dieser Regeln. Inspirieren aber können sie auch weitere Besucher der historischen Kulturlandschaft. In Nové Hradý gelang es, dass man die Bildungsprogramme, die im Rahmen des Projektes *Identifikation und Präsentation des Denkmalspotentials der historischen Kulturlandschaft der Tschechischen Republik* entstanden sind, in das dauerhafte Programmangebot des Museums in Nové Hradý einzufügen.

Aufgrund der Erfahrungen aus der Realisierung der Bildungsaktivitäten in der historischen Kulturlandschaft ist es wichtig mit den Schülern, beziehungsweise mit den Besuchern erstens eine systematisch längere Phase und auch in einer direkt authentischen Umgebung zu arbeiten, weil genau dort gelingt es, besser eine innerliche Beziehung zu den Denkmalplätzen zu vermitteln. Die Schüler haben während des Lernens durch die Denkmale eine persönliche Erfahrung mit der Geschichte, also eine komplett andere als beim Geschichtsunterricht mit Lehrbüchern in der Schulbank. In Nové Hradý und auch in Sázava machte sich das Bilden im Durchlauf des zeitbegrenzten Projektes in der Zusammenarbeit mit dem motivierten Lokalführer beliebt, der eine ununterbrochene Realisierung und Verbesserung der vorbereiteten und getesteten Programmen auch nach dem offiziellen Ende des Forschungsprojektes sichern kann. Äußerst wichtig waren die Reflexionen der Bildungs- und Interpretationsaktivitäten, der Methoden, auch des Stils des Lektors und ebenfalls die Inspiration von einigen Trends aus dem Fach der Bildung und der Interpretation im Bereich der Kulturerbschaft und Beispiele eines guten Praktikums, was auf dem Feld der Denkmalbildung in einem größerem historischen Bereich gilt. Für die nächsten Bildungsprogramme in der historischen Kulturlandschaft können einige tschechische und internationale Projekte, getestete Methoden des Denkmallernens und Bildungsprogramme des Nationalen Denkmalinstitutes und vielen weiteren Denkmalinstituten, aber in gewissem Masse auch in dem Schulpraktikum ausgenützte Methoden in komplett unterschiedlichen Fächern inspirativ sein.

Přílohy

Průvodce výstavou pro dospělé návštěvníky

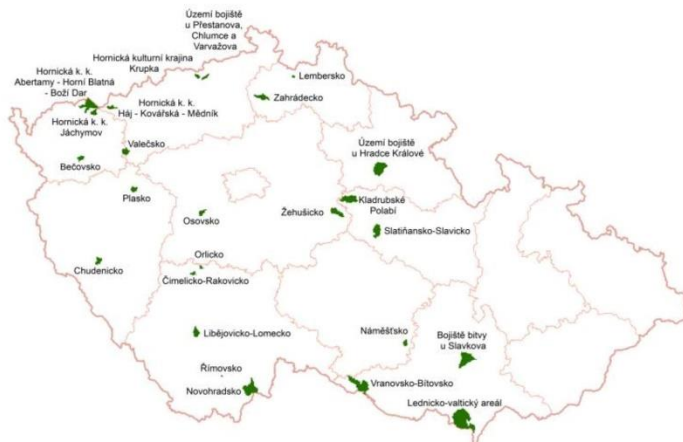

OBJEVUJEME KRAJINU SPOLEČNĚ S PAMÁTKÁŘI

EDUKAČNÍ PRŮVODCE
PRO NÁVŠTĚVNÍKY

V současné době je na území České republiky vyhlášeno 25 krajinných památkových zón.

Přečtěte si příklady důvodů k vyhlášení krajinných památkových zón:

Lednicko-valtický areál

Podobu komponované krajiny formovala trvalá péče knížecí rodiny Lichtensteinů o své panství po dobu více než 700 let. Současnou podobu získalo území díky romantickým krajinařským úpravám od konce 18. století do počátku 20. století, kdy velká část krajiny mezi Lednicí a Valticemi nabyla charakteru krajinařského parku. Lednicko-valtický areál je nejvýznamnějším krajinařským dílem v České republice. V roce 1996 byl zapsán na Seznam světového přírodního a kulturního dědictví UNESCO jako kulturní krajina mimořádné hodnoty.

Krajinná památková zóna Římovsko

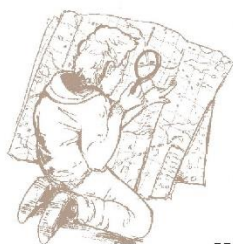
Mimořádnou hodnotu krajiny tvoří významné poutní místo, jehož centrem je raně barokní Loreta (kopie rodného domku Panny Marie) s kostelem sv. Ducha v Římově. Krajinou prochází pašijová (křížová) cesta s 25 zastaveními, která líčí poslední okamžiky života Ježíše Krista. Podoba jednotlivých zastavení se liší podle znázorněného děje, jedná se o malé kapličky i rozměrné stavby. Rozsáhlý poutní areál představuje jeden z nejkrásnějších příkladů barokní kompozice, vytvořený spojením krajiny, architektury a umění.

Hornická kulturní krajina Abertamy – Horní Blatná – Boží Dar

Předmětem ochrany je hornická krajina ve vrcholové části západních Krušných hor, která dokládá způsob těžby a zpracování rud, s mimořádnou koncentrací pozůstatků po této činnosti. Základní struktura oblasti se zformovala v 1. polovině 16. století, kdy byla založena všechna tři města i většina důlních děl. Od konce 16. století již docházelo k poklesu těžby. Nejpozoruhodnějším technickým dílem je Blatenský příkop, 12 km dlouhý vodní kanál vybudovaný v letech 1540–1544. V náhorní poloze sloužil jako zdroj vody pro pohon stoup, hutí a dalších technických zařízení. Hornický region Erzgebirge/Krušnohoří byl v roce 2019 zapsán na Seznam světového přírodního a kulturního dědictví UNESCO.

Bojiště bitvy u Hradce Králové (3. července 1866)

Do paměti krajiny rozkládající se na západ až severozápad od města Hradce Králové je zapsáno drama velké bitvy 19. století a jednoho z nejstrašnějších jezdeckých střetnutí v historii. Utkaly se v něm armády tehdejších evropských mocností Rakouska a Pruska. V bitvě zemřelo během jediného dne 8 000 vojáků, dalších více než 15 000 bylo zraněno. Bitvu u Hradce Králové připomíná téměř 450 pietních objektů, které představují výjimečný soubor, který nemá v Evropě obdoby.

Pokuste se navrhnout nové území, které má podle Vás památkový potenciál pro vyhlášení nové krajinné památkové zóny. Uvedte důvody navrhované památkové ochrany tohoto území.

Pokud se rozhodnete navrhnout nebo podpořit zřízení nové krajinné památkové zóny, bude to zřejmě probíhat tímto způsobem:

1. Osoba, obec nebo občanská iniciativa, se kterou najdete společný zájem, osloví Odbor památkové péče Ministerstva kultury se zájmem o vyhlášení nové krajinné památkové zóny.
2. Ministerstvo kultury požádá odbornou organizaci Národní památkový ústav o vyjádření k památkové hodnotě území.
3. Odborní pracovníci Národního památkového ústavu se budou zabývat historií i současností území, prostudují dostupné podklady o vývoji dané krajiny, provedou terénní průzkum a fotodokumentaci území. Budou postupovat způsobem, popsáním na výstavní tabuli „Jak pracují památkáři v historické kulturní krajině?“ Výsledky shrnou ve vyjádření pro Ministerstvo kultury, svůj názor podrobně zdůvodní.
4. Ministerstvo kultury připraví vyhlášku nové krajinné památkové zóny ve formě tzv. opatření obecné povahy. S návrhem seznámí příslušné obecní úřady, které vyhlášku uveřejní na úřední desce. Obce a obyvatelé tak mají možnost vyjádřit své výhrady k navrženému opatření.
5. Vaše iniciativa bude úspěšná, pokud všechny strany najdou společné východisko a opatření obecné povahy nabude právní moci. Krajinná památková zóna bude vyhlášena.

Pokuste se zodpovědět dvě otázky, které byly součástí vstupního testu do projektu *Když krajina promluví*.

- Podívejte se na pohled do krajiny kolem Nových Hradů, který v roce 1813 namaloval Jan Venuto. Malba nezachycuje realitu naprosto věrně, ale zvýrazňuje charakteristické znaky novohradské kulturní krajiny.

Napište, co chtěl patrně Jan Venuto vyzdvihnout a co pro něj bylo tím nejdůležitějším. Pomůže Vám historická pohlednice níže s reálným pohledem na město, kde některé důležité znaky historické kulturní krajiny nejsou vidět.

---

2. Na základě definic pojmenujte jevy, se kterými se setkáte v kulturní krajině:

- a. Seskupení rybníků uspořádaných na jednom vodním toku, obvykle napájených systémem stok a kanálů. Často jde o několik sousedících rybníků, oddělených jen úzkými hrázemi.

- b. Ohrazené území, určené k chovu a následně i lovu zvěře. V území převládají lesní porosty, ale nezbytné jsou i louky pro pastvu zvěře, rybníky a potoky. Často tu stojí také myslivna nebo lovecký zámeček.

- c. Pohledově významná část parku nebo krajiny, která upoutává pozornost, nejčastěji díky svojí nápadné velikosti, výraznému umístění na kopci nebo ve volném prostoru. Může se jednat například o hrad nebo kostel stojící na vrcholu kopce nebo mohutný strom, který zaujme již při pohledu z dálky.

- d. Cesta oboustranně lemovaná záměrně vysazenými stromořadími, v nichž jsou stromy obvykle rozmístěny v pravidelných rozestupech. Nejčastěji jde o stromy jednoho druhu, např. lípy nebo duby. Stromy napomáhají orientaci v krajině, protože cesta lemovaná stromořadími je z dálky dobře viditelná.

- e. Myšlená čára, která určuje souměrnost záměrného uspořádání (kompozice) parku, zahrady nebo krajinářské úpravy. V terénu může být fyzicky vyznačená cestou nebo alejí, která vyznačuje pohledové propojení významných míst ležících na této linii – např. zámku, pavilonu, obelisku nebo jiné dominanty.

- f. Dílo zahradní a krajinářské architektury, představující idealizovanou část krajiny obklopující zámek. Záměrně rozmístěné porosty dřevin často doplňují cizokrajné druhy stromů. Křivolace vedené cesty propojují pavilony a altány, které se zrcadlí v průhledech přes hladinu jezírka.

V projektu *Když krajina promluví* se školáci zamýšleli nad významy, hodnotami a ochranou vybraných novohradských památek. Své úvahy rozvíjeli ve hře, při které se stali tlumočníky vybraných jevů v krajině.

Přečtěte si, jak například žáci v rolích památek odpovídali na uvedené otázky (odpovědi vznikly na základě samostatné práce žáků a následné skupinové diskuze):

- A.** Kdo jsem? Hrad v Nových Hradech
 K čemu jsem sloužil v minulosti? Sloužil jsem k ochraně města a obchodní stezky.
 V čem spočívá moje památková hodnota? Připomínám minulost. Jsem nejstarší dochovanou památkou ve městě. Mám jedinečné obranné prvky.
 Co potřebuji k tomu, aby moje hodnota nezanikla? Aby se o mě lidé starali a chránili mě. Lidé mě mají poznat a pochopit.
- B.** Kdo jsem? Buquoyská hrobka v Nových Hradech
 K čemu jsem sloužila v minulosti? Sloužím k uchování tělesných ostatků členů rodiny Buquoyů, důstojné vzpomínce na ně a symbolickému spojení zesnulých s Bohem.
 V čem spočívá moje památková hodnota? Mám zajímavé technické vlastnosti, díky kterým mohu uchovat zemřelé dlouhý čas. Mám cenné umělecké detaily. Jsem výjimečná tím, že nemám podzemní kryptu.
 Co potřebuji k tomu, aby moje hodnota nezanikla? Aby se o mě lidé starali a chránili mě. Jsem zde díky Buquoyům, jsem jejich hrob. Lidé sem mohou přijít na návštěvu, ale měli by to respektovat.
- C.** Kdo jsem? Žárský rybník s ostrůvkem
 K čemu jsem sloužil v minulosti? Sloužím k chovu ryb. Ostrůvek s romantickou stavbičkou sloužil Buquoyům jako odpočinkové a vyhlídkové místo.
 V čem spočívá moje památková hodnota? Jsem nejstarším, písemně doloženým rybníkem v Čechách. Mám hráz, podle které vznikla spousta dalších hrází u nás.
 Co potřebuji k tomu, aby moje hodnota nezanikla? Aby se o mě lidé starali, dále mě využívali k hospodaření a chovu ryb a chránili mě.

Zamyslete se nad vybranou památkou a podobně jako novohradští žáci odpovězte na uvedené otázky:

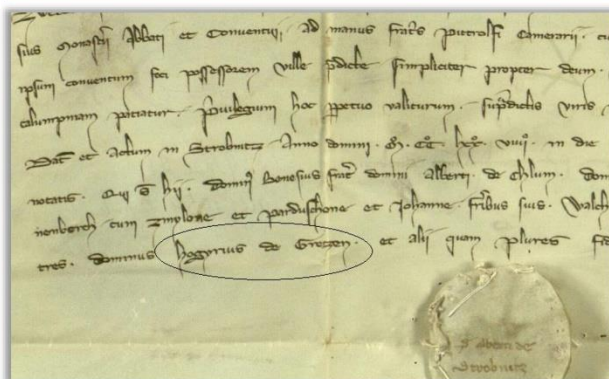
1. Kdo jsem? Modrý dům v parku Tereziino údolí
2. K čemu jsem sloužil v minulosti? (Vyjádřete význam památky.)

-----
3. V čem spočívá moje památková hodnota? (Popište jedinečné hodnoty památky.)

-----
4. Co potřebuji k tomu, aby moje hodnota nezanikla? (Napište konkrétní kroky směřující k zachování autentičnosti a jedinečných hodnot památky.)

-----
5. Jaké potíže mohou nastat při mé obnově?

4

V roce 2019, kdy byl realizován školní projekt *Když krajina promluví*, slavili místní obyvatelé 740. výročí první písemné zmínky o Nových Hradech.

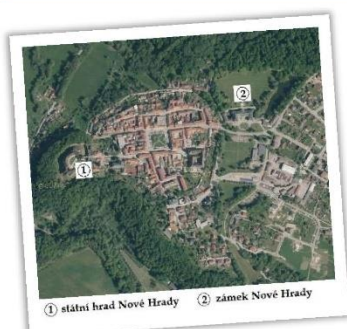

Pokuste se, podobně jako novohradští žáci, opsat zakroužkovanou část listiny (jméno šlechtice Ojříře z Hradů – Hogyrus de Gretzen).

5

V rámci školního projektu *Když krajina promluví* žáci dotvářeli svůj projektový obelisk, který byl umístěn na pohledovou osu směřující od Nového zámku v Nových Hradech k původnímu (dnes již zaniklému) obelisku. Na nový projektový obelisk, který je umístěn nedaleko zámku, se můžete dojít podívat.

Edukační průvodce vznikl v rámci výzkumného projektu *Identifikace a prezentace památkového potenciálu historické kulturní krajiny České republiky* (kód projektu DG16P02M034), financovaného z Programu aplikovaného výzkumu a vývoje Národní a kulturní identity Ministerstva kultury České republiky (www.hikk-naki.cz).

Autorka pracovního listu: Anna Svobodová. Odborná spolupráce: Marek Ehrlich, Kateřina Kadeřábková Vitochová. Fotografie: Anna Svobodová, Marek Ehrlich. Mapa krajinných památkových zón: Marek Ehrlich. Dobové vyobrazení (Jan Venuto): http://www.bildarchivaustria.at/Pages/ImageDetail.aspx?p_iBildID=11243365. Historická fotografie: Novohradské muzeum. Ortofoto: ČÚZK – on-line. Ilustrace: Jan Poustka. Listina: https://www.monasterium.net/mom/AT-StiAZ/Urkunden/1279_V_21/charter.

Badatelské úkoly pro žáky 2. stupně ZŠ

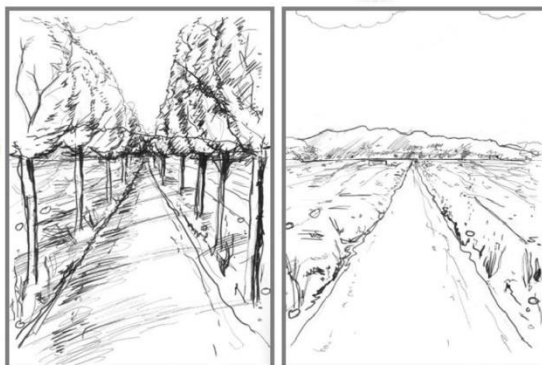
NÁRODNÍ
PAMÁTKOVÝ
ÚSTAV

V novohradském školním projektu *Když krajina promluví* jsme využili ve výuce o historické kulturní krajině metodu badatelsky orientovaného vyučování. Zamyslete se i Vy nad významem průhledů alejí kulturní krajiny pomocí této metody. Z informačních zdrojů vybírejte ty, které pro Vás budou dostupné (například online zdroje, knihy, osobní průzkum krajiny). Součástí úkolu je badání při vycházce do Tereziina údolí. Trasu naleznete na konci pracovního listu. K hlubšímu seznámení s metodou mohou vaši učitelé či rodiče využít odkaz <http://badatele.cz/cz/metodicke-materialy-pro-zs>.

BADATELSKÉ ÚKOLY PRO ŽÁKY 2. STUPNĚ ZŠ

Vyřešte otázky pomocí metody badatelsky orientovaného vyučování:

1. OTÁZKA: JAKÝ JE VÝZNAM ALEJÍ V KRAJINĚ?

Při řešení badatelské otázky postupujte v následujících krocích.

1. Formulujte a napište hypotézu – odhadněte možné odpovědi na badatelskou otázku bez předchozího studia pramenů – vyjádřete vlastní domněnky, jak by odpovědi mohly znít.

Moje hypotéza č. 1:

Moje hypotéza č. 2:

2. Naplánujte si postup, jak hypotézy ověříte – které informační zdroje potřebujete k ověření svých hypotéz? Postačí vám internet? Můžete ke svým odpovědím využít i jiné zdroje? Například odborné knihy, články, odborné konzultace nebo osobní průzkum krajiny?

Napište, které informační zdroje plánujete k ověření svých hypotéz použít a jakým způsobem (kde) je chcete získat:

3. Nyní studujte a ověřujte, zda byly vaše hypotézy správné – pomocí vybraných zdrojů se pokuste vyhledat a vytřídit potřebné informace, abyste zjistili, jestli jste měli správný odhad v odpovědích na badatelskou otázku.

4. Potvrdila nebo vyvrátila se Vaše hypotéza? Zakroužkujte.

Moje hypotéza č. 1:   POTVRDILA SE   –   VYVRÁTILA SE

Moje hypotéza č. 2:   POTVRDILA SE   –   VYVRÁTILA SE

5. Formulujte jednou až dvěma větami výsledky svého bádání. Nezapomeňte uvést, z kterých informačních zdrojů jste čerpali (konkrétní www odkaz, odborná kniha nebo článek, popřípadě číslo stránky; osobní objev z terénního průzkumu krajiny; výpověď odborníka, se kterým jste hovořili osobně či telefonicky aj.).

Ve svém bádání jsem dospěl/a k závěru, že význam alejí v krajině je následující. Informace jsem získal/a z uvedeného zdroje:

2. OTÁZKA: K ČEMU SLOUŽÍ PRŮHLEDY V KRAJINÁŘSKÉM PARKU?

Při řešení úkolu postupujte ve stejných krocích jako u předešlé otázky.

Moje hypotéza č. 1:

Moje hypotéza č. 2:

Napište, které informační zdroje plánujete k ověření svých hypotéz použít a jakým způsobem (kde) je chcete získat:

Moje hypotéza č. 1:   POTVRDILA SE   –   VYVRÁTILA SE

Moje hypotéza č. 2:   POTVRDILA SE   –   VYVRÁTILA SE

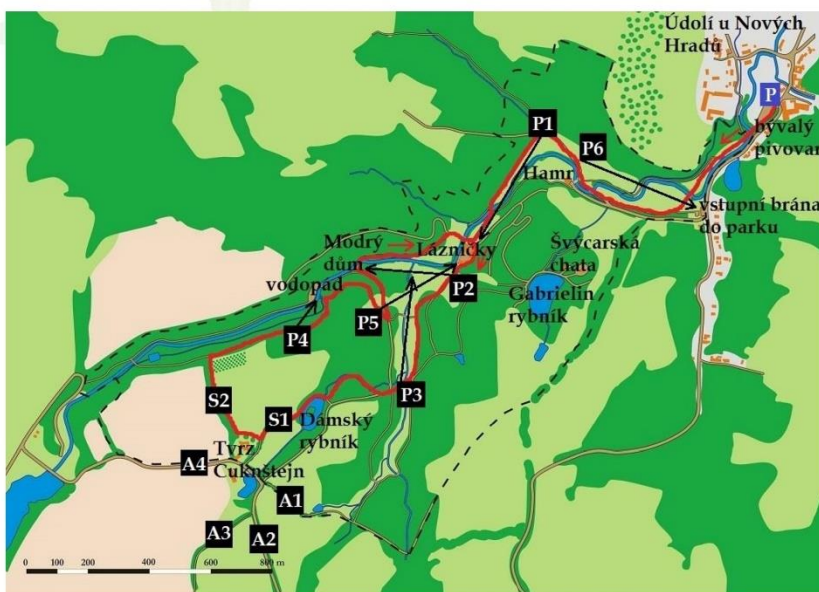
Ve svém bádání jsem dospěl/a k závěru, že význam průhledů v parku je následující.

Informace jsem získal/a z uvedeného zdroje:

BADÁME V HISTORICKÉ KULTURNÍ KRAJINĚ

VEYCHÁZKA DO TEREZIINA ÚDOLÍ

Uvědomte si význam alejí a průhledů při osobním průzkumu historické kulturní krajiny. Níže naleznete trasu vycházky s vyznačenými místy, které Vám doporučujeme navštívit. V mapě je označeno šest vybraných průhledů v parku Tereziino údolí (šipky ukazují směr průhledu). Dále můžete prozkoumat několik alejí a stromořadí na trase či v její blízkosti. Hledejte po cestě dochované a zaniklé průhledy a uvažujte nad významem průhledů a alejí přímo na místě. Odpovědi na badatelské otázky můžete dokončit až po osobním průzkumu krajiny – po vycházce dopište své poznatky do tohoto pracovního listu.

P1 Průhled na Lázníčky	P5 Průhled na Lázníčky	A3 Historická alej
P2 Průhled na Modrý dům	P6 Průhled na vstupní bránu	A4 Mladá alej
P3 Průhled údolím	A1 Obnovená alej	S1 Stromořadí
P4 Průhled na vodopád	A2 Historická alej	S2 Stromořadí

Pracovní list vznikl v rámci projektu *Identifikace a prezentace památkového potenciálu historické kulturní krajiny České republiky* (kód projektu DG16Po2M034), financovaného z Programu aplikovaného výzkumu a vývoje Národní a kulturní identity (NAKI) Ministerstva kultury České republiky (www.hik-k-naki.cz). Autorka pracovního listu: Anna Svobodová.
Odborná spolupráce: Kateřina Kadeřábková Vitochová, Hana Svobodová, Jitka Šáchová, Marek Ehrlich.
Podkladová mapa: Michal Jarolímek. Ilustrace: Jan Poustka. Dobové vyobrazení: ze sbírek státního hradu Nové Hradky (Národní památkový ústav, Územní památková správa v Českých Budějovicích).

Objevujeme krajinu společně s památkáři

Katalog výstavy

Bc. Anna Svobodová, Ing. Marek Ehrlich, Mgr. Kateřina Kadeřábková Vitochová

Na přípravě katalogu a výstavy dále spolupracovali: Ing. Jitka Šáchová, Ing. Lenka Kučerová, Mgr. Kateřina Marešová, Ing. Božena Pacáková, Ing. Marie Pavlátová, Martina Štědrová, Mgr. Martin Gaži, Anna Gažiová, Ing. Martin Weber, RNDr. PhDr. Markéta Šantrůčková, Ph.D., Mgr. Monika Řezáčová, Ing. Eva Žallmannová, Ph.D., Ing. arch. Věra Kučová

Jazyková redakce: Mgr. Kateřina Kadeřábková Vitochová

Překlady resumé: Mgr. Jan Machula

Ilustrační fotografie: Bc. Anna Svobodová, Mgr. Kateřina Kadeřábková Vitochová, Mgr. Petr Hudec, Martina Štědrová, Ing. Jitka Šáchová, Ing. Jozef Sedláček, Ph.D., Ing. Radim Klepárník, Josef Jeníček, Verena Litschauer (Sonnenwelt)

Na přední straně obálky snímek z edukačního programu v Nových Hradech, foto Bc. Anna Svobodová

Na zadní straně obálky ilustrace novohradského žáka dokončujícího projektový obelisk, autor Jan Poustka

Předělové fotografie a ilustrace: Bc. Anna Svobodová, Mgr. Petr Hudec, Jan Poustka, Ing. Jozef Sedláček, Ph.D., Ing. Radim Klepárník

Dobová vyobrazení: ze sbírek státního hradu Nové Hradky ve správě Národního památkového ústavu, územní památkové správy v Českých Budějovicích

Ilustrace: Jan Poustka

Grafická úprava a sazba: Mgr. Kristýna Holečková

Tiskárna Posekaný, www.posekany.cz

Vydal Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Českých Budějovicích
Vydání první

České Budějovice 2020

ISBN 978-80-85033-92-2